

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü

Ekonometri Ana Bilim Dalı

Ekonometri Yüksek Lisans Programı

Etki Analizi

(Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının
TRB1 Bölgesine Etkisi)

Muhammed Abdullah ERDEM

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Hasan SÖYLER

Yüksek Lisans Tezi

Malatya, 2013

Etki Analizi
(Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının
TRB1 Bölgesine Etkisi)

Muhammed Abdullah ERDEM

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü

Ekonometri Ana Bilim Dalı
Ekonometri Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Hasan SÖYLER

Yüksek Lisans Tezi

Malatya, 2013

KABUL VE ONAY

Muhammed Abdullah ERDEM tarafından hazırlanan “Etki Analizi (Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının TRB1 Bölgesine Etkisi)” başlıklı bu çalışma, 23.08.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet GÜNGÖR (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Hasan SÖYLER (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Arif KUBAT

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yrd. Doç. Dr. Hasan SÖYLER’ in danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Etki Analizi (Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının TRB1 Bölgesine Etkisi)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Muhammed Abdullah ERDEM

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03.08.2013

Muhammed Abdullah ERDEM

TEŞEKKÜR

Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hasan Söyler' e, bu çalışmayı yapabilmem için gerekli bilgileri sağlayan İnönü Üniversitesi Ekonometri Bölümü hocalarıma, hazırladığı Kalkınma Bakanlığı uzmanlık tezi ile çalışmama ışık tutup çok değerli katkılar sağlayan Kalkınma Bakanlığı Planlama Uzmanı Zeynep ERSAYIN' a; yoğun süreçte manevi anlamda her daim yanımda bulunan sevgili eşim Zehra, yaramazlıkları ile sabrımı artıran kızım Merve ve oğlum Mustafa Emre' ye teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

(Etki Analizi: Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının TRB1 Bölgesine Etkisi)

Devletler ekonomik ve sosyal anlamda bölgesel kalkınmanın hızlandırılması amacıyla ekonomilere müdahalelerde bulunabilmektedir. Bu kapsamda, kalkınmada önemli rol oynayan KOBİ'lere sağlanan destekler önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'de de birçok kurum ve kuruluş tarafından, KOBİ'lere çeşitli destekler sunulmaktadır. Ancak çoğunlukla etkin bir değerlendirme mekanizmasının olmaması nedeniyle, kamu kaynağı kullanılarak sağlanan bu desteklerle amaçlanan değişikliklerin yaratılma derecesi bilinmemektedir. Bu nedenle, kamu müdahalelerinin uygulama öncesi ve sonrası değerlendirilmesi, bu konuda yöntem ve mekanizmaların geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, müdahalelerin amaçladığı değişiklikleri yaratma derecesini araştıran ve çıktı materyallerinden biri olan etki analizini de içine alan katkısallık değerlendirmesi ele alınmıştır. Öncelikle katkısallığın kavramsal çerçevesi ortaya konulmuş, daha sonra katkısallık değerlendirmesinde kullanılan yöntem ve araçlar ile bu alandaki uluslararası ve ulusal uygulamalar incelenmiştir. Bu incelemelerden hareketle, Türkiye'de KOBİ'lere yönelik destekler sunmaya başlayan kalkınma ajanslarından Fırat Kalkınma Ajansı' nın 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programının katkısallığı değerlendirilmiştir.

Söz konusu değerlendirme kapsamında proje bazlı bir yaklaşım tercih edilmiş ve desteklenen KOBİ'lere anket uygulanmıştır. Anket sonuçlarının analiz edilmesiyle programların katkısallıkları değerlendirilmiş ve katkısallığı etkileyebilecek faktörler belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda kalkınma ajanslarının destek uygulamalarına ilişkin öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: “Katkısallık”, “Dara Kaybı”, “Sızıntı Etkisi”, “Deplasman”, “İkame Etkisi”, “Çarpan Etkisi”, “Etki Değerlendirmesi”, “Mali Destek”, KOBİ.

ABSTRACT

(Impact Analysis: The Impact Of the Financial Support Programmes To The TRB1 Region That Are Organized By Firat Developmeny Agency)

States could intervene regional economies in order to accelerate economic and social development. In this context, supports provided to SMEs having an important role in development, take an important place. SMEs are being supported with a variety by many institutions and organizations in Turkey. However, mostly due to the lack of an effective evaluation mechanism, the degree of creation of the intended changes of supports that are provided by use of public funds is unknown. Therefore, evaluating before and after applications of public intervention and developing the methods and mechanisms are important in this regard.

In this study, the additionality assesment which investigates the creating degree of the intended changes owing to public interventions and absorbs the impact analysis that is a output material, is discussed. Firstly conceptual framework of additionality is being introduced, then the methods and tools used in the assessment of additionality and international and national practices in this area were examined. With the feedback of these investigations, as the other agencies which have began to offer supports to SMEs, Firat Development Agency's Economical Development Financial Support Programme's additionality is evaluated.

Within the scope of the evaluation, the project-based approach is preferred and questionnaire was administered to supported SMEs. With the analyse of the survey results, the additionality of the programmes are evaluated and the factors that may affect additionality are determined. In the line of the gotten results, suggestions to support implementation of development agencies, have been made.

Key Words: “Additionality”, “Deadweight”, “Leakage Effect”, “Substitution Effect”, “Displacement”, “Multiplier Effect”, “Impact Evaluation”, “Financial Support”, SME.

1. İçindekiler

.....	1
KABUL VE ONAY.....	3
ONUR SÖZÜ	4
BİLDİRİM	5
TEŞEKKÜR	6
ÖNSÖZ	7
<i>(Etki Analizi: Fırat Kalkınma Ajansı Tarafından Düzenlenen Mali Destek Programlarının TRB1 Bölgesine Etkisi).....</i>	<i>7</i>
ABSTRACT	8
TABLolar	12
GRAFİKLER	15
KISALTMALAR	17
GİRİŞ	18
1. KATKISALLIĞIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	21
1.1. Değerlendirmenin Tanımı ve Amacı	21
1.1.1. Değerlendirme kriterleri.....	21
1.1.2. Değerlendirme döngüsü.....	23
1.2. Katkısalılık Kavramı.....	24
1.3. Katkısalılığın Unsurları	27
1.3.1. Dara kaybı.....	27
1.3.2. Sızıntı etkisi	30
1.3.3. De-plasman.....	32
1.3.4. İkame etkisi.....	33
1.3.5. Çarpan etkisi	34
1.4. Katkısalılık Türleri	36
1.4.1. Girdi katkısalılığı	36
1.4.2. Çıktı katkısalılığı	37
1.4.3. Davranışsal katkısalılık.....	38
1.4.4. Proje katkısalılığı.....	39
1.5. Katkısalılık ve Stratejik Önem	39
2. KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ	41
2.1. Değerlendirmede Katkısalılık Unsurlarının Kullanılması.....	41

2.2.	Katkısallık Değerlendirmesinin Planlanması.....	43
2.2.1.	Katkısallık değerlendirmesi kararı	43
2.2.2.	Katkısallık değerlendirmesinin zamanlaması.....	43
2.2.3.	Katkısallık değerlendirmesinde kullanılan yaklaşımlar	44
2.2.4.	Veri toplama yöntemleri	45
2.2.5.	Araştırma ve analiz yöntemleri	46
3.	KATKISALLIK DEĞERLENDİRMESİ UYGULAMALARI.....	49
3.1.	Avrupa Birliği'nde Katkısallık	49
3.1.1.	Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının KOBİ'ler üzerindeki etkileri	50
3.1.2.	6. Çerçeve Programının katkısallığının değerlendirilmesi	52
3.2.	Uluslararası Finans Kurumu'nda Katkısallık.....	53
3.3.	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nda Katkısallık.....	54
3.4.	Uygulama Öncesi Katkısallık Değerlendirmesi: Birleşik Krallık Örneği	57
3.5.	Uygulama Sonrası Katkısallık Değerlendirmesi: İrlanda Örneği	58
3.6.	Türkiye'de Katkısallık Değerlendirmesi	60
3.6.1.	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı: Endüstriyel Teknoloji Projesi	61
3.6.2.	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu: Sanayi Ar-Ge Projelerini Destekleme Programı	62
3.6.3.	Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları	62
3.7.	Türkiye'de Kamu Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi	63
4.	ÖRNEK UYGULAMA: FIRAT KALKINMA AJANSI' NIN 2010 YILI EKONOMİK GELİŞME MALİ DESTEK PROGRAMI KAPSAMINDA VERDİĞİ KOBİ DESTEKLERİNDE KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ (ETKİ ANALİZİ).....	65
4.1.	Kalkınma Ajansları ve Destekler	65
4.2.	Örnek Uygulamanın Amacı ve Kapsamı.....	68
4.2.1.	Fırat Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı	69
4.3.	Örnek Uygulamada Kullanılan Değerlendirme Modeli.....	69
4.4.	Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi	71
4.4.1.	Anketi cevaplayan firmaların genel özellikleri.....	71
4.4.2.	Firmaların alternatif fon kaynaklarından yararlanma durumları	75
4.4.3.	Projelerin firmalar için önemi ve proje çıktıları	83
4.4.4.	Katkısallığın ve unsurlarının analizi.....	84
4.5.	Örnek Uygulamadan Çıkarılan Dersler ve Öneriler	109
	Değerlendirme ve Sonuç	112
5.	EKLER	115

5.1.	KAVRAMLAR	115
5.2.	ANKET FORMU.....	116
5.3.	ANKET CEVAPLARI	122
5.4.	ANKET CEVAPLAYAN FİRMALAR	124
5.5.	SPSS VERİ EKRAN GÖRÜNTÜSÜ	126
5.6.	SPSS DEĞİŞKEN EKRAN GÖRÜNTÜSÜ	127
6.	KAYNAKÇA	128

TABLÖLAR

Tablo 1.1. Dara Kaybının Belirlenmesi

Tablo 1.2. Sızıntı Etkisinin Belirlenmesi

Tablo 1.3. De-plasmanın Belirlenmesi

Tablo 1.4. İkame Etkisinin Belirlenmesi

Tablo 1.5. Çarpan Etkisinin Belirlenmesi

Tablo 1.6. Katkısalılık ve Stratejik Önem

Tablo 2.1. Katkısalılık Türleri ve Unsurları

Tablo 2.2. Proje Türleri ve Katkısalılık Unsurları

Tablo 2.3. Veri Toplama Yöntemleri

Tablo 2.4. Araştırma ve Analiz Yöntemleri

Tablo 3.1. Yapısal Fonların İstihdam Etkilerinin Değerlendirilmesinde Temel Adımlar

Tablo 3.2. Yapısal Fon Desteklerinde Dara Kaybı Türleri

Tablo 3.3. Yapısal Fon Desteklerinde Stratejik Önem

Tablo 3.4. Proje Katkısalılığı: 6. Çerçeve Programı

Tablo 3.5. Uygulama Sırasında Davranışsal Katkısalılık

Tablo 3.6. Katkısalılığın Hesaplanması

Tablo 3.7. Mülakat Soruları

Tablo 3.8. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenen Projeler

Tablo 3.9. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenmeyen Projeler

Tablo 4.1. Ajanslar Tarafından Sağlanan Destekler

Tablo 4.2. FKA Tarafından Çıkılan Mali Destek Programları

Tablo 4.3. FKA Tarafından KOBİ'lere Yönelik Mali Destek Programları

Tablo 4.4. Değerlendirme Künyesi

Tablo 4.5. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Faaliyet Süresi İlişkisi Test İstatistiği

Tablo 4.6. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.7. Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.8. İşletme Büyüklüğü ve Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Faaliyet Süreleri ile Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.9. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.10. Firmaların Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.11. Firmaların Büyüklükleri ve Daha Önce Destek Alma Durumlarının Faaliyet Süreleri ile Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.12. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Destek Alma Durumlarının Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.13. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Banka Kredisi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.14. Dara Kaybı Türü ve Firma Büyüklüğü Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.15. Dara Kaybı Türü ve Ortalama Deneyim Süresi Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.16. Dara Kaybı Türü ve Destek Olmadan Projelerin Gerçekleştirilebilme Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.17. Dara Kaybı Oranının Hesaplanması

Tablo 4.18. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Dara Kaybı Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.19. Faaliyet Süresi ve Ortalama Dara Kaybı Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.20. Daha Önce Destek Alma Durumu ve Ortalama Dara Kaybı Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.21. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama Yerel Satış Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.22. Sektörlere Göre Ortalama Yerel Satış Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.23. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama Yerel Rekabet Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.24. Sektörel Bazda Ortalama Yerel Rekabet Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.25. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama De-plasman Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.26. Sektörel Bazda Ortalama De-plasman Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.27. İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Ortalama De-Plasman Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.28. Firma Büyüklüğüne Göre Katkısalılık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.29. İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Katkısalılık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.30. Daha Önce Destek Alma Durumuna Göre Ortalama Katkısalılık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.31. Sektörlere Göre Katkısalılık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tablo 4.32. Katkısalılık Değerlendirmesi Sonuçlarının Karşılaştırılması

GRAFİKLER

Grafik 4.1. Firmaların Çalışan Kişi Sayıları

Grafik 4.2. Firma Büyüklükleri

Grafik 4.3. Firmaların Faaliyet Süresi

Grafik 4.4. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Faaliyet Süresi İlişkisi

Grafik 4.5. Desteklenen Firmaların Sektörel Dağılımı

Grafik 4.6. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması

Grafik 4.7. Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması

Grafik 4.8. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması

Grafik 4.9. Firmaların Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması

Grafik 4.10. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu

Grafik 4.11. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Destek Alma Durumlarının Karşılaştırılması

Grafik 4.12. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Banka Kredisi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması

Grafik 4.13. Dara Kaybı Türleri

Grafik 4.14. Kısmi Dara Kaybı

Grafik 4.15. Dara Kaybı Türü ve Firma Büyüklüğü

Grafik 4.16. Dara Kaybı Türü ve Ortalama Deneyim Süresi

Grafik 4.17. Dara Kaybı Türü ve Destek Olmadan Projelerin Gerçekleştirilebilme Durumunun Karşılaştırılması

Grafik 4.18. Firma Büyüklüğü ve Dara Kaybı Oranı

Grafik 4.19. Faaliyet Süresi ve Dara Kaybı Oranı

Grafik 4.20. Daha Önce Destek Alma Durumu ve Dara Kaybı Oranı

Grafik 4.21. Sektörlere Göre Dara Kaybı Oranı

Grafik 4.22. Firma Büyüklüğüne Göre Yerel Satış Oranı

Grafik 4.23. Sektörlere Göre Yerel Satış Oranı

Grafik 4.24. Firma Büyüklüğüne Göre Yerel Rekabet Oranı

Grafik 4.25. Sektörel Bazda Yerel Rekabet Oranı

Grafik 4.26. Firma Büyüklüğüne Göre De-plasman Oranı

Grafik 4.27. Sektörel Bazda De-plasman Oranı

Grafik 4.28. Faaliyet Süresine Göre De-Plasman Oranı

Grafik 4.29. Yereldeki Ara Ürün ve Hammadde Siparişi Artışları

Grafik 4.30. Firma Büyüklüğüne Göre Katkısalılık Oranı

Grafik 4.31. Faaliyet Süresine Göre Katkısalılık Oranı

Grafik 4.32. Daha Önce Destek Alma Durumuna Göre Katkısalılık Oranı

Grafik 4.33. Sektörlere Göre Katkısalılık Oranı

Grafik 4.34. Brüt ve Net İstihdam

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	Araştırma-geliştirme
BGYUGM	Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EI	İrlanda Girişimcilik (Enterprise Ireland)
EVALSED	Sosyo Ekonomik Kalkınma Değerlendirme Rehberi (The Resource for Evaluation of Socio Economic Development)
FKA	Fırat Kalkınma Ajansı
IEG	Bağımsız Değerlendirme Grubu (Independent Evaluation Group)
IFC	Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation)
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MDP	Mali Destek Programı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (Organization for Economic Co-operation and Development)
OffPAT	Projeler, Programlar için Danışmanlık ve Eğitim Ofisi (Office of Projects, Program Advice and Training)
TTGV	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UK	Birleşik Krallık (United Kingdom)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)

GİRİŞ

Devletler; ekonomik istikrarın sağlanması, büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, gelir dağılımında dengenin sağlanması ve piyasada oluşan aksaklıkların giderilmesi gibi amaçlarla ekonomik işlevler üstlenmektedir. İnsan kaynaklarının geliştirilmesi ve iş olanaklarının artırılması, girişimcilik için gerekli ortamın sağlanması, ülkenin veya bölgenin yatırım çekme kabiliyetinin artırılması gibi faaliyetler, kalkınmanın hızlandırılması için devlete düşen görevlerden bazılarıdır.

Hem istihdam, hem de üretim gücü olmaları nedeniyle küçük ve orta büyüklükte işletmelerin (KOBİ¹) ülke ekonomilerinde önemli bir yeri vardır. KOBİ'lere doğrudan (kredi, hibe destekleri vb.) veya dolaylı (vergi indirimleri, vergi muafiyetleri vb.), mali veya mali olmayan (danışmanlık, teknik destek vb.) şekillerde destekler sağlanmaktadır.

Nitekim Türkiye'de de tarım dışı toplam istihdamın yüzde 78'ini, toplam işletmelerin yüzde 99,9' unu oluşturan bu firmalar çeşitli kurum ve kuruluşlar kanalıyla desteklenmektedir (TÜİK, 2010). Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Dış Ticaret Müsteşarlığı, Hazine Müsteşarlığı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı KOBİ destekleri sunan başlıca kurumlardır.

Türkiye'de, kalkınma ajansları da bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, bölgeler arası ve bölge içi sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması gibi amaçlar doğrultusunda çeşitli destek programları uygulamaya başlamıştır (Gazete, 2006). Bu programlar içinde KOBİ'lere sağlanan mali destekler önemli bir yer tutmaktadır. Bu alanda 2008 yılından itibaren kuruluş aşaması günümüze dek tamamlanmış 26 adet Kalkınma Ajansları tarafından KOBİ'lere yönelik destekler devam etmiştir².

Görüldüğü üzere, Türkiye'de farklı kurum ve kuruluşlar tarafından KOBİ'lere yönelik çeşitli destekler sağlanmaktadır. Bu desteklerden beklenen faydaların sağlanabilmesi için; hedef grup ve ihtiyaç analizlerinin doğru şekilde yapılması, bunlar tarafından temelleri atılmış programların oluşturulması, uygulamanın düzenli bir şekilde izlenip denetlenmesi ve

¹Bakanlar Kurulu 10.9.2012 tarihinde KOBİ Yönetmeliği'nde değişiklik yapılmasını kararlaştırdı ve konuya ilişkin yönetmelik değişikliği 4 Kasım 2012 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Bu tanıma göre;

-10 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 1 milyon Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler "mikro işletme"

-50 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 8 milyon Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler "küçük işletme"

-250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 40 milyon Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler ise "orta büyüklükteki işletme"

2 2008 yılında Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları pilot uygulama amaçlı olarak kurulmuş, 2009 yılında 8 adet ve 2010 yılında 16 adet olmak üzere toplam 26 adet kalkınma ajanslarının kuruluş aşaması tamamlanmıştır.

uygulama sürecinin başlangıç aktörleri ile birlikte değerlendirilerek³, tedbirlerin zamanında alınması gerekmektedir.

Ancak, Türkiye’de programlama safhasından uygulama sonuçlarının değerlendirilmesine kadar, proje döngüsü yönetimi bir bütün olarak tasarlanmadan, doğrudan uygulamaya girilmekte ve neticede destekler sonuç odaklı olmaktan uzak bir yapıda sunulmaktadır.

Bu sorunlara ilave olarak; farklı kurum ve kuruluşlarca, birbirleriyle ilişkilendirilmeden, aynı hedef gruba yönelik desteklerin verilmesiyle karşılaşılan sorunlar da dikkat çekmektedir. Bu şekilde uygulanan destekler mükerrerliğe yol açmakta, kaynak kullanımında etkinliği ve etkililiği azaltıcı rol oynamaktadır. Nitekim bu dağınıklığı gidermek üzere devlet desteklerinin koordinasyonu yönündeki çalışmalar devam etmektedir⁴.

Kurumlarımızda uygulama öncesi ve sonrası değerlendirme mekanizmalarının gelişmemiş olması, yukarıda bahsedilen sorunların zamanında fark edilememesine ve bu nedenle düzeltici tedbirlerin de maliyetli olmasına neden olmaktadır. Bu kayıpları önlemek ve sonraki uygulamalara geri bildirimlerde bulunmak için değerlendirme alt yapılarının oluşturulması ve destek programlarının değerlendirilmesine yönelik yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir.

Kamu müdahalelerinin uygulama öncesi, sonrası veya uygulama esnasında gerçekleştirilebilen değerlendirme çalışmaları ile genel olarak müdahalelerin ulusal politika ve programlarla uyumluluğu, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara cevap verebilme derecesi, hedeflerin gerçekleştirilme düzeyi, müdahalenin verimliliği, etkililiği, etkileri veya sürdürülebilirliği değerlendirilmektedir.

Katkısallık, müdahalelerin amaçladığı değişiklikleri gerçekleştirebilme derecesi olarak tanımlanmaktadır. Katkısallığın değerlendirilmesi diğer değerlendirme çalışmalarına girdi sağladığı gibi, hangi durumlarda hangi müdahalelerin işe yaradığını tespit etmesiyle karar alıcılara önemli geri bildirimler de sunmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmada katkısallık değerlendirmesinin genel çerçevesinin ortaya konulması, bu çerçeve kapsamında Fırat Kalkınma Ajansı’ nın uyguladığı 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı’ nın katkısallığının değerlendirilmesi ve çıkılacak programların katkısallıklarının artırılması için alınması gereken tedbirlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, öncelikle değerlendirmenin tanımı, amacı, türleri ve değerlendirmede kullanılan kriterler incelenmiştir. Daha sonra katkısallık kavramı ele alınarak, katkısallığın değerlendirmedeki yeri ortaya konulmuştur. Katkısallık değerlendirmesinin genel çerçevesinin çizilmesi amacıyla katkısallığın unsurları ve türleri ayrıntılı olarak incelenmiştir.

³Programlar Kalkınma Ajanslarında Planlama ve Programlama birimi tarafından hazırlanan bölge planlarında yer alan ihtiyaçlara binaen hazırlanmakta olup, program kapanışı İzleme ve Değerlendirme Birimleri tarafından yapılmaktadır. Başlangıcı ve bitiş yapan birimlerin bu tür değerlendirmelerde bir arada bulunması tedbirlerin alınması adına önem arz etmektedir.

⁴ “Devlet Desteklerinin İzlenmesi ve Denetlenmesi Hakkında Kanun” 23.10.2010 tarih ve 27738 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

İkinci bölümde, katkısallık değerlendirmesi süreci ele alınmıştır. Katkısallık unsurlarının ve türlerinin müdahale türüne göre kullanılabilirliği ile katkısallık değerlendirmesinde kullanılabilecek yaklaşım ve yöntemler incelenmiştir. Bölüm sonunda Türkiye’de uygulanmakta olan KOBİ’lere yönelik desteklerin değerlendirilmesinde kullanılabilecek katkısallık türü ve unsurları ile yaklaşım ve yöntemler ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde, kullanılan yöntem, yaklaşım ve elde edilen sonuçlar bakımından karşılaştırmaların yapılması amacıyla uluslararası katkısallık değerlendirmesi çalışmalarından örnekler incelenmiştir. Bu kapsamda, katkısallığın Avrupa Birliği (AB), Uluslararası Finans Kurumu (IFC-International Finance Corporation) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD-Organization for Economic Co-operation and Development) tarafından ele alınış biçimleri ile gerçekleştirilen değerlendirmelerin sonuçları incelenmiştir. Ülke bazlı değerlendirmelerin de görülmesi amacıyla Birleşik Krallık ve İrlanda örnekleri ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’de katkısallık değerlendirmesinin ilk adımları olarak değerlendirilebilecek bazı uygulamalardan örnekler incelenmiştir. Söz konusu çalışmalara dair değerlendirmeler ise bölüm sonunda verilmiştir.

Dördüncü bölümde, önceki bölümlerde ortaya konulan katkısallık değerlendirmesi çerçevesinde, Fırat Kalkınma Ajansı’nın KOBİ’lere yönelik uyguladığı 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı’ nın uygulama sonrası katkısallıkları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, öncelikle kalkınma ajanslarının Türkiye’de kuruluş süreci, amaçları ve görevleri ortaya konulmuş, ardından değerlendirilecek olan programın amacı ve kapsamı incelenmiştir. Örnek uygulama kapsamında gerçekleştirilen anket çalışmasının sonuçları analiz edilerek, projelerin ve programın katkısallıkları değerlendirilmiş ve yapılan istatistiksel analizlerle katkısallık üzerinde etkisi olabilecek faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Tüm bu çalışmalar sonucunda mali destek programlarının planlanması, uygulanması ve değerlendirilmesine dair öneriler geliştirilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde genel çerçevesi çizilen katkısallık değerlendirmesi Fırat Kalkınma Ajansı’nın mali destek programı için uygulanarak, katkısallığı etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmış ve çıkılacak mali destek programlarının katkısallığının artırılabilmesi için gerekli tedbirler değerlendirilmiştir.

1. KATKISALLIĞIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bu bölümde katkısallık (additionality) konusuna geçmeden önce; değerlendirmenin tanımı, amacı, değerlendirmenin türleri ve kriterleri incelenecektir. Daha sonra katkısallık kavramı ele alınacak ve katkısallığın değerlendirmedeki yeri ortaya konulacaktır. Katkısallığın unsurları, türleri ve katkısallık ile stratejik önem arasındaki ilişki incelenerek, katkısallığın kavramsal çerçevesi çizilecektir.

1.1. Değerlendirmenin Tanımı ve Amacı

OECD değerlendirmeyi “devam etmekte veya tamamlanmış olan bir proje, program veya politikanın planlama ve uygulama süreçleri ile sonuçlarının sistematik ve objektif olarak incelenmesi” (OECD, 2002) şeklinde tanımlamaktadır. Söz konusu kavram, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP-United Nations Development Programme) kapsamında; “bir sonucun elde edilmesi yönündeki ilerleme ve başarıların sistematik ve objektif bir şekilde belirlenmesi” (UNDP, 2002), AB’de ise “bir süreç veya ürüne değer biçme” (EU, 2010) olarak tanımlanmaktadır.

Değerlendirme farklı kurum ve kuruluşlar tarafından farklı şekillerde tanımlansa da genel amaç; değerlendirilmekte olan müdahalenin⁵ başarısının belirlenmesi ve bu sayede mevcut uygulamalarda şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması ile gelecek müdahalelerin başarısını artırmak için çıkarımlar elde edilmesidir (Ersayın, 2012).

Müdahalelerin başarısı genellikle elde edilen sonuçlar ile başlangıçta belirlenen amaçların karşılaştırılmasıyla tespit edilmektedir. Müdahale sonuçları (outcome); çıktı (output), sonuç (result) ve etki (impact) şeklinde sınıflandırılabilir. Çıktılar müdahale bittikten hemen sonra, sonuçlar orta vadede, etkiler ise uzun vadede elde edilen ürünlerdir (Ersayın, 2012).

Değerlendirme, elde edilen sonuçların yanı sıra müdahale sürecine de odaklanabilir. Bu kapsamda müdahale süreci, programlamadan sonuçların elde edilmesine kadar bir bütün olarak, önceden belirlenen kriterler açısından değerlendirilmektedir.

Aşağıda süreç veya sonuçların değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme kriterleri ile müdahalelerin farklı aşamalarında gerçekleştirilen değerlendirme türleri (değerlendirme döngüsü) incelenecektir.

1.1.1. Değerlendirme kriterleri

Geleneksel değerlendirme çalışmaları genellikle girdi ve çıktılara odaklanmaktadır. Günümüzde ise değerlendirme, müdahalelerin OECD tarafından geliştirilmiş olan ilgililik, verimlilik, etkililik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri açısından incelenmesini de içermektedir. Bu gün Avrupa Komisyonu da dâhil olmak üzere pek çok uluslararası kuruluş tarafından kullanılmakta olan bu kriterler aşağıda ele alınmaktadır.

⁵ “Müdahale” kavramı önceden belirlenen amaçlara ulaşmak için devlet tarafından uygulanan veya desteklenen proje, program veya politika için kullanılan ortak bir terimdir (UK, English Partnership, 2008:1). Bu çalışmada ise söz konusu kavram ile, özellikleri önceden belirlenmiş olan projeleri veya faaliyetleri desteklemeye yönelik devlet tarafından geliştirilen mali destekler kastedilmektedir.

İlgililik (relevance):

İlgililik kriteri müdahalenin hedeflerinin genel sosyo ekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluğunu değerlendirmektedir.

İlgililik, politika ilgililiği ve dışsal ilgililik olmak üzere iki boyutta ele alınabilmektedir (Hegarty, 2009). Politika ilgililiği, müdahalenin ulusal program ve politikalarla uyumlu olup olmadığını araştırırken, dışsal ilgililik müdahalenin sosyal ve ekonomik ihtiyaç ve problemlere cevap verebilme düzeyi ile ilgilenmektedir (Hegarty, 2009).

İlgililik kriteri, en çok ön değerlendirme safhasında, müdahalenin uygulanması karar aşamasındayken önem taşımaktadır. İlgililik kriterinin değerlendirilmesi ara değerlendirme safhasında da özellikle stratejik amaç, plan ve programlarda değişiklikler olmuş ise, bunların müdahaleye yansıtılması açısından faydalı olmaktadır. İlgililik uygulama sonrasında da dikkate alınmakta fakat ön değerlendirmede olduğu kadar önem taşımamaktadır (Ersayın, 2012).

Verimlilik (efficiency):

Bu kriter ile müdahale sonucu elde edilen çıktı, sonuç ve etkilerin kullanılan kaynaklarla (girdiler) orantılı olup olmadığı değerlendirilmektedir. Verimlilik kriteri ile müdahale için tahsis edilen bütçeyle daha fazlasının elde edilip edilemeyeceği değerlendirilmektedir. Verimlilik kriterine odaklanan değerlendirme çalışmalarında bazen müdahalenin alternatif uygulama yöntemleri de dikkate alınmaktadır (Ersayın, 2012).

Verimlilik kriteri daha çok uygulama sonrası değerlendirmelerde ön plana çıkmaktadır. Ayrıca müdahalenin uygulanıp uygulanmayacağına dair kararın verilmesinde de önem taşımaktadır (Ersayın, 2012).

Etkililik (effectiveness):

Etkililik kriteri ile müdahalenin hedeflerinin elde edilip edilmediği, uygulama sırasında meydana gelen zorluklar ve bunlar için bulunan çözüm yöntemleri ile dışsal etkiler dikkate alınmaktadır. Burada önemli olan; elde edilen çıktı, sonuç veya etkilerin müdahalenin ana amacına hizmet edip etmediğinin değerlendirilmesidir. Doktoru olmayan hastane, kullanılamayan bir yolun inşa edilmesi gibi durumlarda beklenen çıktılar elde edilmiş olsa da nihai amaç elde edilmiş olmamaktadır (Ersayın, 2012).

Müdahalelerin her safhasında dikkate alınması gereken bu kriter, özellikle uygulama sonrası değerlendirmede önem taşımaktadır. Sonuçların ortaya çıkması proje türü ve büyüklüğüne göre değişiklik gösterdiği için etkililiğin uygulama sonrasında değerlendirilmesinde zamanlamaya dikkat edilmesi gerekmektedir (Ersayın, 2012).

Etki (impact/utility):

Etki kriteri ile müdahalenin sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede kendini gösteren geniş kapsamlı sonuçları değerlendirilmektedir. Bu kriter altında sadece amaçlanan

etkiler değil, amaçlanmayan olumlu ya da olumsuz tüm etkiler değerlendirilmektedir (Ersayın, 2012).

Etki kriteri müdahalenin konusuna göre değişmekle birlikte, etkilerin uzun vadede ortaya çıkması nedeniyle, genellikle uygulamadan 2-5 yıl sonra yapılan değerlendirme çalışmalarında kullanılmaktadır. Ancak ön değerlendirme safhasında müdahalelerin etkilerini tahmin etmeye çalışan değerlendirme çalışmaları da mevcuttur (Ersayın, 2012).

Sürdürülebilirlik (sustainability):

Bu kriter müdahale sonucu oluşan çıktı, sonuç ve etkilerin sürekliliğini dikkate almaktadır. Müdahale sonucu ortaya çıkan faydaların, müdahalenin sağladığı finansal destek sona erdiğinde de yararlanıcıların (beneficiary)⁶ kendi kaynakları veya diğer dışsal kaynaklarla sürdürülebilirlik durumu değerlendirilmektedir. Sürdürülebilirliğin sağlanmasında finansal kaynakların yanı sıra kurumsal kapasite, insan kaynakları ve çevresel etkiler de önem taşımakta, bu nedenle bu hususların da dikkate alınması gerekmektedir (Ersayın, 2012).

Meydana gelen sonuçlar kadar bu sonuçların sürekliliğinin de büyük önem taşıması nedeniyle, sürdürülebilirlik kriterinin müdahalenin her aşamasında dikkate alınması gerekmektedir (Ersayın, 2012).

1.1.2.Değerlendirme döngüsü

Değerlendirme günümüzde sadece gerçekleştirmelerden sonra, yani müdahaleler tamamlandıktan sonra gerçekleştirilen bir uygulama değildir. Başka bir ifade ile değerlendirme, bir müdahale tamamlandıktan sonra nedenlerin ve sonuçların yorumlanması ile sınırlı değildir (Kusek, 2004).

Uygulama öncesinde ve uygulama sırasında da değerlendirme çalışmaları gerçekleştirilmekte ve uygulanacak veya uygulanmakta olan müdahaleye önemli katkılar sağlanmaktadır. Uygulama sonrası değerlendirmeler ise tamamlanmış bir müdahalenin sonuçlarının ve neden-sonuç ilişkisinin görülmesi ile müdahalenin başarısı hakkında önemli bilgiler vermekte, bu bilgiler sonraki uygulamalara yansıtılmaktadır. Bu kapsamda değerlendirme, zamanlamasına göre ön, ara ve uygulama sonrası değerlendirme olarak sınıflandırılabilir (Ersayın, 2012).

Ön değerlendirme:

Müdahale hayata geçirilmeden önce gerçekleştirilen değerlendirme çeşididir. Ön değerlendirmenin amacı programlanan müdahalenin kalitesini artırarak, kaynakların yerinde ve verimli kullanılmasını sağlamaktır (Ersayın, 2012).

⁶ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) tarafından yayınlanan Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü'nde (Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü, ABGS, 2009, 25.08.2010, <http://www.abgs.gov.tr/files/Sozluk/glossary_for_the_european_union.pdf>) söz konusu kavram dilimize "lehtar; faydalanan/yararlanan" olarak çevrilmiştir. Ayrıca Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (08.11.2006 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete) ajanstan destek almaya hak kazanan gerçek veya tüzel kişileri "yararlanıcı" olarak tanımlamıştır. Bu tez kapsamında da yararlanıcı kavramı bu tanım çerçevesinde kullanılacaktır.

Ön değerlendirme, müdahalenin uygulamaya değer olup olmadığı, alternatiflerinden daha iyi olup olmadığı, muhtemel etkilerinin ne olduğu, müdahale ile kimlere fayda sağlanacağı ve müdahalede değişikliğe ihtiyaç olup olmadığı gibi konularda kapsamlı bilgi vererek karar mekanizmasını desteklemektedir (Ersayın, 2012).

Ön değerlendirmenin bir başka faydası da o müdahaleye dair sonraki değerlendirme çalışmalarına geri bildirim üretmesidir. Ürettiği bilgilerle hem önce sonra karşılaştırmasına imkân tanımakta, hem de takip eden değerlendirme çalışmalarına yön vermektedir (Ersayın, 2012).

Ara değerlendirme:

Müdahalenin uygulanması devam ederken, zamanlama olarak müdahale sürecinin ortasında gerçekleştirilen değerlendirmedir. Bu değerlendirmenin amacı müdahalenin herhangi bir iyileştirmeye, değişikliğe ihtiyacı olup olmadığının tespit edilmesi, bu doğrultuda düzeltici tedbirlerin alınmasının sağlanmasıdır (Ersayın, 2012).

Ara değerlendirme ile benzer bir kavram da sürekli değerlendirmedir. Sürekli değerlendirmenin ara değerlendirmeden temel farkı uygulama devam ettiği sürece uygulanabilmesi, yani uygulama sürecinin tam ortasında gerçekleştirilme zorunluluğunun bulunmamasıdır (EU, 2007). Ara değerlendirmenin zamanlama sıkıntısının yanında sürekli değerlendirme, gerekli görülen durumlarda, uygulama devam ettiği müddetçe gerçekleştirilebilmektedir. Avrupa Komisyonu da geçmiş tecrübeleri ışığında sürekli değerlendirme yaklaşımını benimsemeye başlamıştır (Sarı, 2009).

Uygulama sonrası değerlendirme:

Müdahalenin uygulaması bittikten sonra yapılan değerlendirmedir. Uygulama sonrası değerlendirme uygulama dönemi biter bitmez veya bittikten uzun bir süre (3-5 yıl) sonra gerçekleştirilebilir. Uygulama sonrası değerlendirmede amaç öncelikle elde edilen sonuçların belirlenmesidir. Elde edilen başarı veya başarısızlığı etkileyen faktörler ve müdahale sonucu oluşan etkilerin sürdürülebilirliği tespit edilerek bundan sonraki uygulamalar için dersler çıkarılmaktadır (Ersayın, 2012).

1.2. Katkısalılık Kavramı

Değerlendirme çalışmaları ile çoğunlukla müdahale sonucunda nelerin elde edildiği sorusuna cevap aranmaktadır. Bazı değerlendirme çalışmalarında göz ardı edilen, ikinci ve daha kritik olan soru ise; elde edilen çıktı, sonuç ve etkilere müdahalelerin ne kadar katkı sağladığıdır (Georghiou, 2002). Sadece müdahale sonucunda gerçekleşen sonuçlara odaklanmak, müdahalenin ne kadar başarılı olduğu sorusunun cevabını verememektedir. Değerlendirmenin amacı ise sadece müdahale sonucunda nelerin elde edildiğini belirlemek değil, bu sonuçların ne kadarının müdahale sayesinde gerçekleştiğini de ortaya çıkarmak olmalıdır (Ersayın, 2012).

Sonuçların bazen müdahaleden bağımsız olarak gerçekleşmesinin yanında, bazen de müdahalenin hedefine uygun olmayan bir takım sonuçlar elde edilebilmektedir.

Değerlendirmede bu hususlar da dikkate alınmalı, müdahale ile amaçlanan değişikliklerin yaratılıp yaratılmadığı belirlenmeye çalışılmalıdır. İşte **müdahalelerin amaçladığı net değişiklikleri meydana getirebilme derecesine katkısallık denilmektedir**. Bu kapsamda kamu müdahalesinden kaynaklanan net değişiklikler de *katkısal değişiklikler* olarak ifade edilmektedir (Ersayın, 2012).

Görüldüğü üzere katkısallığın tanımında birbiriyle iç içe geçmiş iki husus ön plana çıkmaktadır; *müdahaleden kaynaklanma ve değişiklik* (Ersayın, 2012).

Müdahaleden kaynaklanma hususu katkısallık değerlendirmesinde “*müdahale olmasaydı ne olacaktı?*” sorusu ile belirlenmeye çalışılmaktadır. Müdahalenin olmadığı durumda da gerçekleşeceği düşünülen değişiklikler müdahaleden kaynaklanmış sayılmamakta (Tokıla, 2008) ve **dara kaybı** (deadweight)⁷ olarak adlandırılmaktadır (Ersayın, 2012).

Yukarıda belirtilen ikinci husus olan, müdahalenin gerçekten bir değişikliğe neden olup olmadığının belirlenmesinde ise dara kaybına ek olarak, hedef gruptan⁸ sızınmalar (**sızıntı etkisi**-leakage), destek almayan bölge ya da gruplarda meydana gelen olumsuz etkiler (**de-plasman**-displacement), **ikame** (substitution) ve **çarpan**(multiplier) etkilerinin de dikkate alınması gerekmektedir. Katkısallığın unsurları olarak adlandırılan bu hususların değerlendirilmesiyle hedef grupta meydana gelen gerçek değişiklikler görülmeye, müdahalenin katkısallık derecesi belirlenmeye çalışılır (Ersayın, 2012).

Kamu müdahaleleri kapsamında yer alan mali destekler ile piyasa şartlarında gerçekleştirilmesi zor veya imkânsız olan faaliyetlerin hayata geçirilmesi amaçlanmasına rağmen, bazen destek olmadan da gerçekleştirilebilecek faaliyetler desteklenmektedir. Bu tür durumlarda istenen çıktılar elde edilmiş olsa da, destek amacına ulaşılmış olamaz. Çünkü görünen çıktılar bir ölçüde müdahale olmadan da yani müdahalesiz durumda da gerçekleşebilecektir. Ayrıca bazen verilen destekler, desteklenmeyen başka faaliyetleri veya yararlanıcıları olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu tür durumlarda müdahalenin aslında bir değişikliğe neden olmadığı veya negatif yönlü bir değişikliğe neden olduğu sonucuna da ulaşılabilir (Ersayın, 2012).

Örneğin, destek alan bir firmanın başarısı destek almayan bir firmayı başarısızlığa sürüklüyorsa, negatif yönlü bir değişiklik söz konusu olabilir, bu hususların varlığı sıfır veya negatif katkısallığa işaret etmektedir (Ersayın, 2012).

Negatif katkısallığın bir diğer boyutu da proje uygulamalarına dair sıkı kurallar nedeniyle yararlanıcılar ve projeleri üzerinde meydana gelen negatif etkilerdir. Bazen sıkı kurallar ve prosedürler yararlanıcıların müdahale olmadan daha büyük ölçekte, daha hızlı ve daha çok

⁷ İngilizce bir kavram olan “deadweight” dilimize “dara” olarak çevrilmiştir. Ancak bu çalışmada kavramın daha anlaşılır olması için “dara” yerine “dara kaybı” ifadesi tercih edilmiştir. Öte yandan, İngilizcede “deadweight loss” olarak kullanılan dara kaybı vergilendirme, sübvansiyon, tavan veya taban fiyatlandırma gibi müdahalelerin ekonomik etkinlikte meydana getirdikleri azalmayı ifade etmek için kullanılmaktadır. (Ersayın, 2012)

⁸ Hedef grup (target group) OECD (2002:36) tarafından “yararları için kalkınma müdahalesi uygulanan belirli bireyler ve örgütler” olarak tanımlanmaktadır.

işbirliği ile sonuçlanacak projeler gerçekleştirebileceklerini düşünmelerine neden olmaktadır (Polt, 2005).

Diğer yandan, katkısallık teorik olarak bir kamu müdahalesinin olası tüm etkilerini kapsamaktadır (Luukkonen, 2000). Ancak söz konusu kavram pratikte etki, etkililik ve verimlilik gibi değerlendirmenin pek çok boyutundan biri olarak kullanılmaktadır (Luukkonen T. K., 2000). Başta dara kaybı ve de-plasman olmak üzere, katkısallığın unsurlarının etki kriteri altında ele alındığı çalışmalar bulunmaktadır.

Etki, OECD tarafından “bir kalkınma müdahalesi sonucunda doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelen, amaçlanan veya amaçlanmayan, temel veya ikinci derecede önemli, olumlu veya olumsuz, ekonomik, sosyo-kültürel, kurumsal, çevresel, teknolojik veya diğer uzun dönemli değişiklikler” şeklinde tanımlanmaktadır (OECD, 2002). Katkısallık değerlendirmesi de müdahalenin meydana getirdiği net değişiklikleri araştırırken etkileri dikkate almaktadır.

Ancak katkısallık sadece etkiler için değil; girdi, çıktı ve sonuçlar için de önem taşımaktadır. Bu kapsamda katkısallık, değerlendirme kriterlerinin hepsi ile sıkı bir ilişki içindedir. Bir müdahale katkısallık değil ise sonuçları ne kadar büyük olursa olsun, gerçekte bir değişiklik meydana getirilmiş olmamaktadır. Bu nedenle net değişiklikler görülmek istendiğinde, diğer değerlendirme çalışmalarının katkısallık değerlendirmesi ile desteklenmesi gerekmektedir (Ersayın, 2012).

Katkısallık değerlendirmesi de tek başına müdahalenin amaçladığı sonuçların hangilerinin veya ne kadarının elde edildiği, müdahalelerin verimliliği, sürdürülebilirliği gibi konuları açıklayamamaktadır. Değerlendirmenin bütün boyutları birbirini tamamlamakta ve tam bir değerlendirme çalışması için hepsinin uyumlu bir şekilde dikkate alınması gerekmektedir (Ersayın, 2012).

Diğer yandan, elde edilen sonuçların ne kadarının müdahaleden kaynaklandığının belirlenmeye çalışılması, katkısallık ile etki değerlendirmesinin ortak özelliğidir. Dünya Bankası (World Bank) etki değerlendirmesini; bireylerin refah seviyesinde meydana gelen ve müdahaleye atfedilebilen değişiklikler olarak tanımlamıştır (Bank, 2010). Buna göre etki, müdahale durumu ile müdahalesiz durumda elde edilen sonuçların farkı olarak ifade edilmektedir. Katkısallık değerlendirmesinin temelini oluşturan müdahaleden kaynaklanma derecesinin belirlenmesi, etki değerlendirmesinde atfetme problemi⁹ (attribution problem) olarak adlandırılmaktadır (Ersayın, 2012).

Etki değerlendirmesine dair yine Dünya Bankası tarafından kullanılan daha geniş bir tanım ise “program veya proje gibi bir kalkınma faaliyetinin hane halkı, kurumlar ve çevre üzerindeki olumlu veya olumsuz, amaçlanarak veya amaçlanmadan oluşan etkilerinin sistematik bir şekilde belirlenmesi” şeklindedir (Kusek, 2004). Görüldüğü üzere etki

⁹OECD (2002:17) “atfetme” kavramını “gözlemlenen veya gözlemlenmesi beklenen değişiklikler ile belirli bir müdahale arasındaki nedenselliğin kurulması” olarak tanımlamaktadır. Bu nedenselliğin kurulmasının oldukça zor olması ve özel çalışma gerektirmesi, bu kavramın genellikle bir problem olarak ele alınmasına neden olmaktadır.

değerlendirmesi de katkısallık değerlendirmesi gibi meydana gelen değişikliklerle ilgilenmektedir. Ancak etki değerlendirmesi daha çok müdahalenin makro göstergelerde yarattığı değişikliklerle ilgilenmekte ve bunu yaparken piyasa koşullarındaki değişiklikler, altyapısal gelişmeler, iklim koşullarının değişmesi gibi makro düzeyli dışsal unsurları (Leeuw, 2009) dikkate almaktadır. Katkısallık değerlendirmesi ise yararlanıcının kendi faaliyetleri veya diğer müdahaleler gibi daha mikro konularla ilgilenmektedir (Ersayın, 2012).

Katkısallık değerlendirmesi ile etki değerlendirmesinin bir başka ortak yönü de değerlendirme döngüsünün herhangi bir zamanında gerçekleştirilebilmeleridir. Ancak etki değerlendirmesi, ne zaman uygulanırsa uygulansın makro düzeyli etkiler ile ilgilenirken, katkısallık değerlendirmesi değerlendirmenin zamanlamasına göre çıktı, sonuç veya etkilerle ilgilenmektedir. Her iki değerlendirme de uygulama öncesinde gerçekleştirildiğinde ön değerlendirmeyi desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu safhada gerçekleşme olmadığı için etki değerlendirmesi hangi koşullarda, ne tür etkilerin meydana gelebileceği konularında tahminler yaparken, katkısallık değerlendirmesi ise müdahalenin amaçladığı değişiklikleri gerçekleştirebilme potansiyeli ile ilgilenmektedir (Ersayın, 2012).

Bu benzerliklerden dolayı katkısallığın etki değerlendirmesi ile birlikte ele alındığı durumlarla karşılaşılabilmektedir. Bu kapsamda, katkısallık değerlendirmesinin mikro ve özelleşmiş bir etki değerlendirmesi olarak ifade edilebileceği düşünülmektedir (Ersayın, 2012).

1.3. Katkısallığın Unsurları

Katkısallık; dara kaybı, de-plasman, sızıntı, ikame ve çarpan etkilerinin toplamından oluşmaktadır. Dara kaybı, de-plasman, sızıntı ve ikame etkileri katkısallığı azaltırken, çarpan etkisi katkısallığı artırmaktadır. Bu unsurların değerlendirilmesi ile net değişiklikler belirlenmiş olmaktadır. Aşağıda bu unsurlar ele alınmaktadır.

1.3.1.Dara kaybı

Katkısallığın en temel unsuru olan dara kaybı, genel olarak “*müdahale olmasaydı ne olacaktı?*” sorusuna cevap arayan bir kavramdır. Kamu desteği olmadan da gerçekleşebilecek olan faaliyetler için kamu kaynağının kullanılması durumunda dara kaybı meydana gelmiş olmaktadır. Bu durumda söz konusu faaliyetler sonucu elde edilen çıktılar da dara kaybı olarak adlandırılmakta ve müdahalenin net çıktılarına dâhil edilmemektedir. ***Faaliyetlerin veya sonuçların müdahale olmadan da gerçekleştirilebilme derecesine “dara kaybı oranı” denir*** (Ersayın, 2012).

Dara kaybı bir kamu müdahalesinin gerçek katkısının belirlenmesinde dikkate alınması gereken en önemli unsurdur. Çünkü dara kaybı olduğu tespit edilen değişiklikler, müdahale olmadan da gerçekleşebilecekleri için müdahalenin etkisini yansıtmamaktadır. Ancak, dara kaybı sadece faaliyetlerin veya projelerin kamu desteğinden bağımsız olarak gerçekleşebilme durumu ile değil, destek sayesinde bu projelerin büyüklük, yer veya kapsam gibi özelliklerinde meydana gelen değişiklikleri de dikkate alarak açıklanmaktadır (Ersayın, 2012).

Kamu desteği olmadığı durumda yararlanıcı tarafından ancak daha küçük ölçekte gerçekleştirilebilecek olan bir proje için, tamamen katkısız denilemeyeceği gibi, tamamen dara kaybı olduğu şeklinde de yorum yapılamaz. Çünkü söz konusu proje finansal destek olmadan ancak kısmen gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca, kamu desteğinin planlanan ancak maddi sıkıntılar nedeniyle ertelenen yatırımların gerçekleştirilmesini sağlaması veya farklı bir bölgede gerçekleştirilecek olan yatırımları hedef bölgeye çekmesi de tamamen dara kaybı şeklinde yorumlanmamaktadır. Kamu desteği sayesinde yararlanıcıların proje yürütme davranışlarındaki ölçek, zamanlama ve yatırım yeri olarak özetlenebilecek alanlardaki değişiklikler *kısmi dara kaybı* olarak adlandırılmaktadır (Lenihan, 2004).

Diğer yandan, kamu desteği olmasa da projeler hiçbir değişiklik olmaksızın gerçekleştirilebiliyorsa *tam dara kaybı* meydana gelmiş olacaktır. Tersı durumda, yani destek olmadığında projeler hiçbir şekilde gerçekleştirilemiyorsa *sıfır dara kaybı* söz konusu olacaktır (Ersayın, 2012).

Ekonomik, sosyal ve çevresel pek çok dinamik gösterge dara kaybını etkilemektedir. Dara kaybının belirlenmesinde en doğru başlangıç noktası, amaçlanan çıktı ve sonuçları etkilemesi muhtemel faktörlerin belirlenmesidir (English, 2008). Farklı proje türlerinin amaçladığı sonuçların farklı olması gibi, onları etkileyen faktörler de farklı olabilecektir. Bu faktörler arasında gerçekleştirilen faaliyetin veya yatırımın karakteristiği, ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelerdeki değişiklikler, sağlık, güvenlik ve hukuki konular sayılabilir (Ersayın, 2012).

Dara Kaybı Fırsat Maliyeti İlişkisi;

Dara kaybının “müdahale olmasaydı ne olacaktı?” sorusu, fırsat maliyeti kavramını akla getirmektedir. Fırsat maliyeti, bir şeyi elde etmek için vazgeçilen en iyi alternatif olarak tanımlanmaktadır (ÜNSAL, 2004). Başka bir ifadeyle, kaynakların belirli bir amaç için kullanılmasının fırsat maliyeti, bu kaynakların en iyi alternatif için kullanılmaması nedeniyle vazgeçilen faydalardır (Lipsey, 2003). Kamu müdahalelerinde fırsat maliyeti hem müdahaleyi uygulayan taraf, yani devlet, hem de yararlanıcılar için söz konusu olabilir. Devlet belirlediği bir kaynağı müdahale için kullanmakla, o kaynakla gerçekleştirebileceği en iyi alternatiften vazgeçme maliyetine katlanmaktadır. Diğer yandan yararlanıcı destek aldığı projesi için ayırdığı kaynak (eş-finansman) ve zamanı farklı yatırımlar için de değerlendirebilecektir. Yararlanıcının vazgeçtiği alternatif yatırımlar, destek almış olduğu projenin alternatif maliyetini oluşturmaktadır (Ersayın, 2012).

Dara kaybı ise genel olarak yararlanıcıya ve desteklenen faaliyetlerin yararlanıcı tarafından destek olmaksızın gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceğine odaklanmaktadır. Yararlanıcı müdahalesiz durumda müdahale konusu faaliyetini aynı veya farklı şekilde (ölçek, zaman, yer) gerçekleştirebileceği gibi, tamamen farklı faaliyetlere de odaklanabilir. Bu kapsamda ilk husus dara kaybıyla ikinci husus ise alternatif maliyetle ilgilidir (Ersayın, 2012).

Çıktı ve sonuçları etkileme gücü olan faktörler belirlendikten sonra, kamu müdahalesinin gerçekleştirilme nedeninin ortaya konulması gerekmektedir. Bu, dara kaybının genel

çerçevesini çizecek ve dikkate alınması gereken diğer faktörleri belirleyecektir. Bu faktörler genel olarak şöyledir¹⁰:

- ✓ *Kamu desteği ile gerçekleştirilen faaliyetlerin başka bir kamu kurum veya kuruluşunun yasal görev tanımları içinde yer alıp almaması:*

Eğer böyle bir durum varsa, müdahale olmadan da söz konusu faaliyetlerin tamamının veya bir kısmının gerçekleştirilebilme ihtimali artmaktadır.

- ✓ *Aynı hedef grupla ilgili diğer kamu kurumlarının sunduğu destekler:*

Aralarında zamanlama ve büyüklük farkı olsa da bazen birden fazla destek programı aynı grup ya da bölgeyi hedeflemiş olabilir. Bu durumda söz konusu faaliyetlerin başka destek programlarından da yararlanılarak gerçekleştirilebilme durumu incelenmelidir.

- ✓ *Müdahale olmadan da özel sektörün söz konusu faaliyetleri gerçekleştirebilme derecesi:*

Özel sektöre verilen desteklerde dikkate alınması gereklidir. Kamu desteği olmadan da aynı faaliyetleri gerçekleştirecek olan firmalar, bedavacı firmalar (Heijts, 2003) (freerider firms) olarak da tanımlanabilmektedir.

- ✓ *Müdahale yapılmasına neden olan sorunun kalıcılığı:*

Sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerdeki değişikliklerin müdahalenin nedenini ortadan kaldırabilme durumu incelenmelidir. Örneğin, destek verilen bölgede ekonominin güçlenmeye başlaması yerel iş gücü için yeni iş olanakları sağlayacaktır. Bu durumda istihdam yaratma amaçlı bir müdahaleye duyulan ihtiyaç da azalacaktır.

- ✓ *Kamu müdahalesi kararı:*

Kamu müdahalesinin hedef grubunun doğru tanımlanmadığı veya piyasa başarısızlığı tespitinin hatalı olduğu durumlarda da dara kaybı ile karşılaşılabilir.

Dara kaybının belirlenmesine yönelik olarak yukarıda belirtilen faktörlerden çıkarılabilecek önemli bir husus, alternatif fon kaynaklarının sorgulanmasıdır. Farklı yollarla finanse edilebilecek projelerde dara kaybının bulunduğu söylenebilmektedir (Lenihan, 2004). Aynı veya farklı kurum veya kuruluşlarca, aynı veya farklı dönemlerde aynı hedef gruba yönelik destek programları yürütülebilir. Öte yandan banka kredisi çoğu durumda alternatif bir fon kaynağıdır. Ancak burada esas önemli nokta, yararlanıcıların bu alternatif kaynaklardan yararlanma imkânlarının olup olmadığıdır. Örneğin yeni kurulmuş bir firma ile kurumsallaşmış bir firmanın banka kredilerinden faydalanma imkânları farklı olacaktır (Ersayın, 2012).

Diğer yandan, hedef bölgedeki ekonomik durum ve özellikle yararlanıcıların ekonomik durumu (cirosu, karlılığı vb.) iyileştikçe, desteklenen faaliyetleri kendi imkânlarıyla gerçekleştirme, yani dara kaybına yol açma ihtimalinin yükseleceği şeklinde bir varsayım da yapılabilmektedir (Ersayın, 2012).

¹⁰ Bu faktörler OffPAT (Office of Projects, Program Advice and Training), 2005:5'ten uyarlanmıştır.(Ersayın, 2012)

Değerlendirmede en sık yapılan hata, kamu desteği olmadığı zaman hiçbir faaliyetin gerçekleşmeyeceğinin, yani dara kaybının olmayacağını varsayılmasıdır (English, 2008). Aslında katkısallık ve dara kaybı konularını hesaba katmayan bazı geleneksel değerlendirme yaklaşımları bilinçli veya bilinçsiz olarak bu varsayımı yapmaktadır. Ancak hiçbir değişiklik olmaması pek de rastlanılan bir durum değildir (English, 2008). Bu nedenle çıktı ve sonuçları etkileyen faktörler mümkün olduğu ölçüde dikkate alınarak dara kaybı belirlenmelidir (Ersayın, 2012).

Dara kaybı katkısallığın unsurlarından en önemlisi olmakla birlikte, tek unsuru değildir. Ancak dara kaybının tek unsur olarak ele alındığı veya diğer unsurlara ilişkin çalışmaların yapılmasının mümkün olmadığı durumlarla da karşılaşılabilir. Bu tür durumlarda dara kaybı katkısallığın tam tersi olarak yorumlanmakta, kapsam, ölçek, zamanlama ve yatırım yeri olarak genelleştirilebilecek kısmi dara kaybı faktörleri de aynı zamanda kısmi katkısallığa işaret etmektedir. Ancak bir müdahalenin katkısallığına ilişkin yorum yapılabilmesi için tüm unsurların dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu nedenle yukarıda belirtilen faktörler bu çalışmada kısmi katkısallık olarak değil, kısmi dara kaybı olarak ele alınmaktadır. Sadece dara kaybı dışındaki unsurların sıfır olması durumunda dara kaybı ve katkısallığın birbirinin tersi olarak yorumlanabileceği düşünülmektedir (Ersayın, 2012).

Tablo 1.1.Dara Kaybının Belirlenmesi

Temel sorular	Desteklenen proje müdahale olmadan da hayata geçirilebilir miydi? Çıktıların ne kadarı müdahale olmadan da meydana gelebilirdi?
Veri kaynakları	Önceki dönem değerlendirme ve araştırma sonuçları, Hedef bölge veya grupta geçmiş dönemde meydana gelen değişiklikler, genel trendler, Yerel politika ve stratejiler, Yararlanıcının görüşleri
Dara kaybını etkileyen faktörler	Hedef bölgede alternatif fon kaynaklarının/destek programlarının mevcudiyeti, Yararlanıcının alternatif fon kaynaklarına erişim gücü, Hedef bölgedeki genel ekonomik durum, Yararlanıcının ekonomik durumu/firmanın büyüklüğü, Projenin karakteristiği, Ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelerdeki değişiklikler, Piyasa başarısızlığının nedeni, Sağlık, güvenlik ve yasalarla ilgili konular, Diğer özel veya kamu projeleri

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:13-15'ten uyarlanmıştır.

1.3.2.Sızıntı etkisi

Çıktı ve sonuçların müdahalenin hedef grubu yerine bu grup dışında kalanlara fayda sağlaması sızıntı etkisi olarak adlandırılmaktadır (English, 2008). Desteklerin belirli bir bütçe sınırı olması nedeniyle hedef grup dışındakilerin bu desteklerden faydalanması hedef grubun aleyhine işler ve arzu edilen bir durum değildir (Ersayın, 2012).

Destekler genellikle önceden belirlenmiş bir gruba fayda sağlamayı hedeflemektedir. Bu durumda müdahalenin amacına uygun olmayan yararlanıcıların desteklenmesi veya desteklenen projeler sonunda hedef grup dışındakilerin fayda elde etmesi durumlarında sızıntı meydana gelmiş olacaktır. Müdahalenin amacının ve hedef grubun net bir şekilde belirlenmediği durumlarda ise sızıntı etkisinden bahsetmek mümkün değildir (Ersayın, 2012).

Örneğin, belirli bir bölgede işsizliğin azaltılması için geliştirilen bir program sayesinde iş sahibi olanlardan bazıları, başka yerde ikamet etmelerine rağmen müdahaleden faydalanmış olabilir. Belirli bir yaş grubundaki işsizler hedeflenmişken, yaşı daha büyük veya daha küçük olanların da faydalanması yine sızıntı etkisine örnektir. Bu gibi durumlarda sızıntı olarak değerlendirilen çıktı ve sonuçlar müdahalenin toplam çıktı ve sonuçlarının arasında yer almamalıdır. Ancak bölge veya yaş grubu gibi belirli bir hedef grubu olmayan müdahalelerde sızıntı etkisinden bahsetmek mümkün olmayacaktır (Ersayın, 2012).

Sızıntı etkisinin olmayacağı veya düşük olacağı başka bir durum da başvuruların uygunluk kriterlerinin çok net bir şekilde belirlendiği durumdur. Yukarıdaki örnekten hareketle, yaş ve ikamet yeri gibi bilgiler başvuru sırasında alınır ve uygun olmayanlar destekten yararlanamazsa sızıntı etkisi ile karşılaşılma olasılığı daha düşük olacaktır. Ancak bazı projeler uygunluk kriterlerini taşımasına rağmen meydana getirdiği sonuçlar nedeniyle sızıntı etkisine yol açabilmektedir. Bu nedenle uygunluk kriterlerinin net olduğu durumlarda da sızıntı etkisinin araştırılmasında fayda görülmektedir (Ersayın, 2012).

Programlama safhasında hedef bölgenin ihtiyaç ve potansiyelleri ne kadar iyi tespit edilmişse sızıntı etkisi de o kadar az olacaktır. Örneğin hedef bölge, müdahale sonucunda yaratılan işlerde çalışabilecek nitelikte işgücüne sahip değilse, bu işlerde hedef bölge dışında ikamet eden kişiler istihdam edilecektir. Hedef bölgedeki işsizler için bir çözüm getirilememiş olacaktır. Hedef bölgedeki işgücünün potansiyeli önceden biliniyor ise, müdahaleye teknik eğitimlerin dâhil edilmesiyle hedef bölgedeki işgücünün nitelikleri artırılarak başka bölgelerden işgücü çekilmesinin önüne geçilebilir. Ayrıca yaratılan işlerin niteliği de sızıntıyı etkileyen bir faktördür. Ağır çalışma koşulları ve düşük ücret sağlayan işler için hedef bölge dışından çok fazla talep olmayacaktır. Diğer yandan, hedef bölgede ekonomi iyi durumda ise ve yine hedef bölgede programın sunduğu avantajlardan yararlanabilecek firma veya kişi sayısı az ise sızıntı oranı yüksek olacaktır (Ersayın, 2012).

Tablo 1.2. Sızıntı Etkisinin Belirlenmesi

Temel sorular	Hedef grup kimlerden oluşmaktadır? Elde edilen sonuç veya çıktılar hedef grup yerine başkalarına fayda sağladı mı? Sağladıysa ne kadar?
Veri kaynakları	Daha önceki projelere dair yapılan değerlendirmelerin sonuçları, Yerel iş anketleri, Proje dokümanları, Yerel paydaşlarla görüşmeler, Yararlanıcılarla görüşmeler
Sızıntı etkisini etkileyen faktörler	Çıktıların hedef grup için ve hedef grup ya da bölge dışındakiler için ne kadar ulaşılabilir olduğu, Çıktıların özellikleri,

Sızıntıların belirlenmesi sadece katkısallığın değerlendirilmesine değil, aynı zamanda bir sonraki dönemde verilecek olan desteklerin programlanmasına da önemli bir girdi oluşturmaktadır. Çünkü sızıntıların büyük bir kısmı program tasarımındaki veya proje seçim kriterlerindeki hatalardan kaynaklanmaktadır. Sızıntıların tespiti ile program tasarımındaki hatalar da ortaya çıkarılmış olmaktadır (Ersayın, 2012).

Sızıntı etkisi bölgesel ve ulusal ölçekte farklılık arz edebilen az sayıdaki değerlendirme kriterinden biridir. Çünkü ulusal ölçekte uygulanan müdahalelere ilişkin değerlendirme çalışmalarında genellikle sızıntı etkisi dikkate alınmamaktadır. Elde edilen çıktılar ulusal fayda olarak nitelendirilmekte, bunların nerede gerçekleştiği önem taşımamaktadır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere sızıntı etkisi sadece mekâna ilişkin değildir. Bu nedenle, değerlendirilmekte olan müdahalenin konusuna göre önemi değişmekle birlikte, sızıntı etkisinin hem ulusal hem de bölgesel ölçekli müdahalelerde dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir (Ersayın, 2012).

1.3.3.De-plasman

De-plasman¹¹ müdahale ile elde edilen çıktı ve sonuçların, başka bir yerdeki çıktı ve sonuçları azaltma derecesidir (UK, 2006). Müdahalenin toplam etkisi hesaplanırken böyle bir etkiye neden olan çıktı ve sonuçların toplama dâhil edilmemesi gerekmektedir.

Müdahale, hedef bölgedeki destek almayan yerel firmaların pazar payını azaltıyorsa, işçi veya arsa gibi yerel kaynakları o firmalardan alıyorsa de-plasmana neden oluyor demektir. Böyle bir durumda hedef bölgedeki toplam etki azalabilir, hatta sıfır veya negatif olabilir. Örneğin yerel bir firma kapasite artışı için verilen desteklerden yararlanarak yerel rakiplerinin önüne geçebilir ve bu durum rakip firmaların iş ve işçi kaybetmelerine yol açabilir. Benzer şekilde, destekten faydalanan firma, vasıflı işçi gibi kıt olan yerel kaynakları kendinde toplayabilir veya ücretlerinin artmasına neden olabilir (Ersayın, 2012).

Görüldüğü üzere de-plasman daha çok özel sektöre verilen desteklerde ön plana çıkmaktadır. Ancak de-plasmanın başka örnekleri de bulunmaktadır. Bir suç önleme programının hedef bölgede suç oranını azaltırken başka bir bölgede artmasına neden olması de-plasmana işaret etmektedir (English, 2008). Ya da yeni açılan bir sağlık merkezi mevcut merkezlerin müşteri kaybetmesine ve kapanmasına neden olabilir (Ersayın, 2012).

Özel sektör desteklerine ilişkin yapılan araştırmalar neticesinde de-plasman ile ilgili şu genellemeler yapılabilmektedir:

- ✓ “Desteklenen firmaların ürünleri uluslararası pazardan çok iç pazarda (yerel/ulusal) satılıyorsa de-plasman oranı artacaktır.

¹¹De-plasman kavramı bazen dışlama (crowding out) ile karıştırılabilmektedir. Oysaki de-plasman bir kamu müdahalesinin benzer faaliyet/firma üzerindeki etkisiyle ilgilenirken, dışlama müdahale sonucu gerçekleşen makroekonomik etkilerle ilgilidir.

- ✓ Desteklenen firmaların rakipleri yabancı firmalardan çok ulusal (yerel) firmalarsa de-plasman oranı artacaktır.
- ✓ Desteğin kapsadığı coğrafi alan büyüdükçe de-plasman oranı artacaktır.” (Lenihan H. , 1999).

Örneğin, destek alan firmanın yerel rakiplerinin az olması bu firmanın pazar payı artışından etkilenecek olan rakiplerinin de az olduğuna işaret etmektedir. Desteğin kapsadığı alanın büyümesi ise, verilen desteklerin büyüklüğüne de bağlı olarak, etkilenecek firma sayısının daha fazla olmasına neden olacaktır (Ersayın, 2012).

Tablo 1.3. De-plasmanın Belirlenmesi

Temel sorular	Proje nedeniyle hedef grup veya bölgede mevcut faaliyet düzeyinde bir azalma meydana geldi mi?
Veri kaynakları	İlgili yerel pazarlara ait analizler, Yerel rekabete dair yapılmış çalışmalar (hangi sektörlerde hangi rakip firmaların olduğu gibi), Daha önceki projelerin değerlendirme sonuçları, Yararlanıcı ile görüşmeler, Rakip firmalarla görüşmeler, Ticaret ve Sanayi Odaları ile görüşmeler
De-plasmanı etkileyen faktörler	Yapılan faaliyetin özellikleri, Faaliyet gösterilen pazar, Pazardaki genel durum, Rakip firmaların özellikleri

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:21-22’den uyarlanmıştır.(Ersayın, 2012)

Bu hususlardan anlaşılacağı üzere, de-plasmanın belirlenmesinde desteklenen firmaların faaliyet gösterdikleri sektör ve pazara dair araştırmalar yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda, sektördeki rekabet durumu araştırılmalı, mümkün olduğu ölçüde rakip firmalardan geri bildirimler alınarak, verilen desteklerin olumsuz bir etki yaratıp yaratmadığı ortaya çıkarılmalıdır (Ersayın, 2012).

1.3.4. İkame etkisi

Kamu desteğinin avantajından yararlanabilmek için yararlanıcıların mevcut faaliyetlerinin yerine benzer başka bir faaliyeti gerçekleştirmeleri ikame etkisi olarak adlandırılmaktadır. İkame etkisi katkısallığın oldukça özelleşmiş bir unsuru olup, de-plasman unsurunun içinde değerlendirildiği çalışmalar da bulunmaktadır (Ersayın, 2012).

İkame etkisine en çok istihdam desteklerinde rastlanmaktadır. Yararlanıcıların vergi indiriminden yararlanmak için bir işçiyi işten çıkarıp yerine başkasını istihdam etmeleri ikame etkisine örnek olarak verilebilir. Böyle bir durumda gerçek bir etkiden söz etmek mümkün olmayacaktır (Ersayın, 2012).

İkame etkisi, bazı kaynaklarda firmaların yatırımlarını kendi kaynakları yerine kamu desteği ile finanse etmeleri, kendi kaynaklarını kamu kaynağı ile ikame etmeleri olarak da tanımlanabilmektedir (Heijs, 2003). Ancak bu durum, esas olarak dara kaybı içinde ele alınmaktadır (Ersayın, 2012).

İkame etkisinin belirlenmesinde genel olarak yararlanıcılar ve istihdama ilişkin kayıtlardan yararlanılmaktadır. Bu sayede çalışan kişilerdeki değişiklikler görülebilmekte ve ikame durumunun oluşup oluşmadığı tespit edilmektedir (Ersayın, 2012).

Diğer yandan, ikame etkisinin yararlanıcılar üzerindeki kontrol ve onlar hakkındaki bilgi düzeyi ile sıkı bir ilişkisi bulunduğu söylenebilir. Özellikle desteklenecek projelerin seçimi aşamasında yararlanıcılar üzerindeki kontrol azaldıkça, ikame olasılığı artacaktır. Bu nedenle başvuru sırasında mümkün olduğu ölçüde geçmiş bilgilerin de istenmesi ve başvuruların dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekmektedir (Ersayın, 2012).

Desteklenen faaliyetin özellikleri de ikame derecesini etkilemektedir. Örneğin teknik bilgi gerektirmeyen alanlarda istihdam için verilen desteklerde, çalışanların ikame edilmesi daha kolay olacaktır (Ersayın, 2012).

Tablo 1.4. İkame Etkisinin Belirlenmesi

Temel sorular	Yararlanıcılar finansman desteğinden faydalanabilmek için mevcut bazı faaliyetlerini destek kapsamına giren faaliyetlerle ikame etti mi?
Veri kaynakları	İstihdama ilişkin yerel analizler, Daha önceki projelerin değerlendirme sonuçları, Yararlanıcı ile görüşmeler
İkame etkisini etkileyen faktörler	Yapılan faaliyetin özellikleri, Yararlanıcılar üzerindeki kontrolün derecesi

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:23'ten uyarlanmıştır. (Ersayın, 2012)

1.3.5.Çarpan etkisi

Dolaylı etki (EU, 2007) *olarak da adlandırılan çarpan etkisi ekonomik, sosyal veya çevresel anlamda geniş çaplı etkileri ifade etmektedir.* Müdahale sonucunda artan yerel gelir ve artan ara ürün harcamaları ile ilişkili olarak istihdam ve gelir artışı gibi daha büyük ekonomik sonuçlar yaratılmasıdır. Hesaplanması kolay olmamakla birlikte, bir müdahaleye karar verilirken veya bir müdahalenin sonuçları değerlendirilirken çarpan etkisinin hesaba katılması meydana gelen veya amaçlanan sonuçların derinliğini ortaya koymaktadır (Ersayın, 2012).

Çarpan etkisini, gelir etkisi ve tedarikçi etkisi olmak üzere iki başlıkta incelemek mümkündür.

Gelir etkisi:

Müdahale sonucunda artan istihdam, yerel gelirden artışa neden olmakta, bu da yerel mal ve hizmet talebini artırarak döngüsel olarak yeni iş olanaklarının doğmasını sağlamaktadır. Gelir çarpanının hesaplanmasında öncelikle istihdam artışı hesaplanmalıdır. Daha sonra ücretlere ilişkin veriler elde edilmeli ve gelir artışı ile gelirin hedef bölgede harcanma derecesine ilişkin tahminlerde bulunulmalıdır. Bu tür çalışmalar oldukça karmaşık ve zaman alıcı olduğundan, birçok araştırmacı gelir etkisine ilişkin daha önceki çalışmaların sonuçlarını kullanmayı tercih etmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından Yapısal Fonların (Union, 2010) KOBİ'ler üzerinde

yarattığı etkiler ile ilgili gerçekleştirilen çalışmalarda, gelir çarpanının yerel düzeyde 0,10 civarında olduğu kabul edilmektedir (EU, 2007).

Tedarikçi etkisi (bağlantı-linkage):

Tedarik zincirindeki bağlantılar kapsamında geri ve ileri yönlü olmak üzere iki tür tedarikçi etkisinden bahsetmek mümkündür. Geri yönlü tedarikçi etkisi, destek alan firmaların satışlarının artmasının, tedarikçilerin mal ve hizmetlerine olan talebin de artmasına neden olması ile meydana gelmektedir. Örneğin bir firmanın pazarlama konusunda almış olduğu kamu desteği ile satışlarının artması, tedarikçi firmanın da satışlarının artması ile sonuçlanabilir. Hatta tedarikçi firmanın artan talebi karşılayabilmek için yeni eleman istihdam etmek durumunda kalmasına neden olabilir (Ersayın, 2012).

Desteklenen firmaların ürünlerinin ara ürün olarak kullanıldığı durumlarda da ileri yönlü tedarikçi etkisinden söz edilebilir. Üretilen ara ürünlerin maliyet düşüşüne bağlı olarak fiyatlarının düşmesi, ürünlerde çeşit veya kalite artışı olması, nihai ürünü ve bu ürünün satışlarını etkileyecektir (Ersayın, 2012).

Tedarikçi etkisinin hesaplanması da oldukça zor ve kapsamlı bir çalışma gerektirmektedir. Destek alan firmaların yerel tedarikçilerle olan bağlantısı, meydana gelen taleplerin katkısız olup olmadığı gibi konular araştırılmalıdır. Avrupa Komisyonu tarafından bu güne kadar yapılan çalışmalara göre tedarik çarpanı tahminleri yerel düzeyde 0,05 ile 0,10 arasında değişmektedir (EU, 2007).

Diğer yandan genellikle iki çarpan etkisi birlikte ele alınmaktadır. Birleşik çarpan diyebileceğimiz bu oran aşağıda görüldüğü üzere gelir ve tedarikçi etkisinin toplanması sonucu elde edilmektedir (Ersayın, 2012).

$$\text{Birleşik Çarpan} = 1 + \text{gelir çarpanı} + \text{tedarik çarpanı}$$

Tablo 1.5. Çarpan Etkisinin Belirlenmesi

Temel sorular	Proje sonucunda yararlanıcıların ürünlerine/faaliyetlerine olan talepte artış oldu mu? Talep artışı olduysa, artan talebi karşılayabilmek için yararlanıcıların da tedarik talebinde artış oldu mu? Yararlanıcıların çalışan sayısı arttı mı? Çalışanlara ödenen ücret ve/veya primlerde artış oldu mu?
Veri kaynakları	Yerel harcama ve tüketime dair anket ve analiz çalışmaları, Yararlanıcı ile görüşmeler, Tedarikçi firmalarla görüşmeler, Önceki dönemlere ait değerlendirme sonuçları
Çarpan etkisini etkileyen faktörler	Tedarik zincirinin varlığı, uzunluğu, Destek sonucu oluşan katkısız gelirin hedef bölgede harcanma oranı.

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:24-25'ten uyarlanmıştır.(Ersayın, 2012)

Genel olarak destek alan firmanın ürettiği mal veya hizmetin özelliği, meydana getireceği çarpan etkisi açısından önem taşımaktadır. Örneğin, müdahale bölgesinde

üretilemeyen veya ileri teknoloji gerektirmesi nedeniyle sadece gelişmiş bölgelerde üretilebilen bazı ara malların kullanılması, müdahale bölgesinde geri yönlü tedarikçi etkisi yaratmayacak veya sınırlı oranda yaratacaktır. Ayrıca artan gelirin bölge dışında harcanıyor olması da gelir etkisini azaltan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Ersayın, 2012).

Dara kaybı, de-plasman, sızıntı, ikame ve çarpan etkileri şeklindeki katkısallık unsurları detaylı bir şekilde incelendikten sonra, aşağıda değerlendirmenin odak noktasına göre sınıflandırılan katkısallık türleri ele alınacaktır (Ersayın, 2012).

1.4. Katkısallık Türleri

Değerlendirme çalışmalarının zamanlaması müdahale sonucunda meydana gelen sonuç ve faydaların belirlenebilmesi ve o müdahaleye atfedilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Proje tamamlandıktan hemen sonra bazı faydalar ve etkiler henüz ortaya çıkmamış olacaktır. Ancak zaman geçtikçe fayda ve sonuçların o projeden mi kaynaklandığının belirlenmesi de giderek zorlaşacaktır. Ayrıca uzun zaman geçtikçe, söz konusu faydaların ortadan kaybolma riski de bulunmaktadır. Bu nedenle genellikle daha kolay ölçülebilen çıktılar, ticari başarı gibi daha zor ölçülecek sonuç ve etkilere neden olacağı varsayılmaktadır (Davenport, 1998). Bu doğrultuda çoğu değerlendirme çalışmasında girdi ve çıktılar dikkate alınmaktadır (Ersayın, 2012).

Katkısallık değerlendirmesinde de etki ve sonuçlardan çok girdi ve çıktılara odaklanılmaktadır. Diğer yandan ara sonuç ve etki olarak nitelendirilebilecek, yararlanıcının iş yapma şeklindeki değişiklikler de katkısallık değerlendirmesinde dikkate alınmaya başlanmıştır. Uygulanan birçok politikada sonuçların görülmesinin zaman alması ve işbirliği gibi daha soyut çıktılarının öneminin fark edilmesi ile davranışsal değişiklikler ve öğrenme gibi sonuçlar da katkısallık değerlendirmesinde yer bulmaya başlamıştır (Ersayın, 2012).

Bu kapsamda, katkısallık genel olarak, girdi ve çıktı katkısallıkları ile davranışsal katkısallık olmak üzere üç türde ele alınmaktadır (Davenport, 1998). Ayrıca bu üç katkısallık türünün ortak yanlarını kendinde toplayan proje katkısallığı da bu sınıflandırmaya dâhil edilmekte ve kamu desteği olmadan projenin yapılıp yapılmayacağı sorusuna cevap aramaktadır (Davenport, 1998) (Falk R. , 2004). Müdahalelerin yararlanıcılar üzerinde meydana getirdiği öğrenme etkilerini ayrı bir katkısallık türü olarak ele alan araştırmacılar da bulunmaktadır (Falk, 2007).

Bu tez kapsamında da katkısallık değerlendirmesi; girdi katkısallığı, çıktı katkısallığı, davranışsal katkısallık ve bunları kapsayıcı nitelikte olan proje katkısallığı şeklinde ele alınacaktır (Ersayın, 2012).

1.4.1.Girdi katkısallığı

Girdi katkısallığı adından da anlaşılacağı üzere girdilerle ilgilenmektedir. Yatırımların en önemli girdisi finansal girdiler olduğu için, girdi katkısallığında destek konusu alanda gerçekleştirilen yatırım büyüklüğündeki değişiklik araştırılmaktadır. Bu nedenle ***girdi katkısallığına finansal katkısallık da*** denilmektedir (Heijts, 2003).

Girdi katkısallığında mali desteklerin yararlanıcıların kendi kaynaklarının yerine mi, yoksa onları tamamlayıcı olarak mı kullanıldığı incelenmektedir (OECD, 2006). Verilen desteklerin katkısallığı için destek sayesinde, destek konusu alanda geçmiş dönemlere göre daha büyük tutarda yatırım gerçekleştirilmiş olması gerekmektedir. Ancak bu artan yatırım miktarının sadece destekten kaynaklanmıyor olması, faydalanıcının da söz konusu yatırım için geçmiş dönemlere eşit veya ondan daha fazla kaynak ayırıyor olması gerekmektedir (Knockaert, 2009).

KOBİ'lere Ar-Ge konusunda sağlanan finansman desteklerinden örnek verilecek olursa; mali desteğe karşılık, firmanın da en azından bir önceki sene yaptığı Ar-Ge harcamasına eşit tutarda harcama yapıp yapmadığı araştırılmaktadır. Çünkü verilen desteklerin katkısallığı, firmanın zaten yapmakta olduğu faaliyetlerine devam ediyor olması ile doğrulanmaktadır (Ersayın, 2012).

Girdi katkısallığından bahsedilebilecek bir diğer durum da desteklerin bu destekler olmadan gerçekleştirilemeyecek yatırımlar için verilmiş olduğu durumdur. Örneğin destek konusu faaliyetlere ayıracak kaynağı bulunmayan veya bu tür faaliyetleri öncelikleri arasına almamış olan küçük ölçekli veya yeni kurulan firmalar, kamu desteği ile aksi takdirde gerçekleştirilemeyecekleri bir yatırımı gerçekleştirmiş olabilirler. Firmalar bu durumda da kamu desteğini kendi kaynakları yerine kullanmış sayılmazlar ve aldıkları destek katkısallık kabul edilir (Ersayın, 2012).

Girdi katkısallığı bir kamu müdahalesinin yerinde olduğunu göstermede yeterli olamamaktadır. Çünkü sadece girdilerin katkısallığının ölçülmesiyle, yapılan yatırımın yararlanıcının faaliyetlerinde meydana getirdiği değişiklikler, yeni ürünler veya hizmetler üretilmesi, firmanın pazar payının artması gibi sonuçlar dikkate alınmış olmamaktadır (Ersayın, 2012).

1.4.2.Çıktı katkısallığı

Çıktı katkısallığı ile elde edilen çıktı ve sonuçların ne kadarının katkısallık olduğu araştırılmaktadır (Falk, 2007). Sorulması gereken ana soru “*Müdahale olmasaydı da aynı çıktıları elde edecek miydik?*” sorusudur (Ersayın, 2012).

Bu sorunun cevaplanmasının yanında önemli ve zor olan başka bir konu da araştırılacak çıktıların belirlenmesidir. Bir projenin eğitim ve araştırma faaliyetleri gibi kısa vadede kolaylıkla görülebilen çıktıları olduğu gibi patentlerin alınması, yeni ürünlerin üretilmesi, satışların artması gibi daha uzun vadede kendini gösterecek sonuçları da olmaktadır. Ancak uzun vadeli sonuçların katkısallık olup olmadığının araştırılması hayli zorlaşmaktadır. Bu nedenle genellikle kısa vadeli çıktılara odaklanılmaktadır (Ersayın, 2012).

Diğer yandan, proje sonucunda somut çıktıların yanı sıra yeni teknolojilerle tanışılması, işbirliğinin geliştirilmesi, deneyim kazanılması gibi etkisini uzun vadede gösterecek daha soyut sonuçlar da elde edilebilmektedir. Projeler başlangıçta hedeflenen somut çıktılarına tam olarak ulaşamamış olsalar da, müdahale olmadan elde edemeyecekleri deneyimleri kazanmış olabilirler. Çıktı katkısallığı bu tür sonuçları dikkate almamaktadır.

Soyut değişikliklerin de katkısallık değerlendirilmesine dâhil edilmesi için çıktı katkısallığının kapsamı genişletilmiş ve davranışsal katkısallık kavramı ortaya çıkmıştır (Ersayın, 2012).

1.4.3.Davranışsal katkısallık

Mali destek olmadan projelerini hayata geçirebileceklerini belirten yararlanıcıların da proje uygulamalarında destek sayesinde bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Projelerin daha hızlı hayata geçirilmesi, daha büyük ölçekte proje uygulanması veya daha fazla işbirliği içinde bulunulması şekillerinde ortaya çıkabilen bu ve benzeri değişikliklerin hepsi davranışsal katkısallık kavramı ile açıklanmaktadır (Georghiou L. , 1999). Bu kapsamda davranışsal katkısallık, kamu müdahalesi sonucunda yararlanıcının iş yapma davranışında meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanabilir (Ersayın, 2012).

Davranışsal katkısallık, amaçlara ulaşma yolundaki ara sonuçları kısmi dara kaybını dikkate alarak değerlendirmektedir. Buradaki fark kısmi dara kaybında bardağın boş kısmının, davranışsal katkısallıkta ise bardağın dolu kısmının dikkate alınmasıdır (Ersayın, 2012).

Ayrıca davranışsal katkısallığın öğrenme etkisini de içine alan, kısmi dara kaybindan daha geniş bir boyutu da bulunmaktadır. Ayrı bir katkısallık türü olarak da ele alınabilen öğrenme etkisi ile firmanın yeni bir faaliyet alanına girmesi, iş süreçlerini değiştirmesi veya firmanın sahip olduğu yetkinliğin artırılması gibi öğrenme ile ilgili değişiklikler dikkate alınmaktadır. Proje hazırlama ve uygulama kapasitesinin artması, projelerin hayata geçirilebilmesi için alternatif fon kaynaklarının fark edilmesi, diğer firmalarla, kamu kurum veya kuruluşlarıyla işbirliğinin artması ve yeni teknolojilerin kullanılmaya başlaması da müdahalelerin yararlanıcılar üzerinde yarattığı öğrenme etkileri arasında sayılabilir. Katkısallığın bu boyutunda önemli olan kamu desteğinin yararlanıcıların öğrenme kapasitesini arttırıp arttırmadığıdır. Çünkü artan öğrenme kapasitesi ileride müdahale ile amaçlanan sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Sonuçlara ulaşılması zaman aldığından, sadece girdi-çıktı varsayımları ile amaçlara ulaşma derecesi hakkında tahminlerde bulunulabilecektir (Ersayın, 2012).

Benzer şekilde, müdahale sonucu oluşan çıktı ve sonuçlar buz dağının görünen kısmına da benzetilebilir. Satışların artması, maliyet düşüşleri gibi görünen sonuçlara genellikle ulaşılabilmekte, fakat bu sonuçlara katkı sağlayan pek çok dolaylı etki hakkında fikir yürütülememektedir. Teknoloji transferi, kurumsal gelişme ve insan kaynakları konularında sağlanan faydalar buz dağının görünmeyen kısımlarıdır. Yaratılan tüm değerleri ortaya çıkarmak ve ölçmek için en iyi olanı buzdağını tersine çevirmektir (Georghiou, 2007).

Günümüzde davranışsal katkısallık perspektifi birçok OECD ülkesi tarafından kabul görmekte ve özellikle Ar-Ge projelerine verilen desteklerin ekonomiye olan etkilerinin değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Müdahale sonucu oluşan etkilerin daha dar kapsamlı girdi-çıktı gözlüğü yerine, davranışsal katkısallık bakış açısından bakıldığında daha iyi açıklanabileceği OECD tarafından benimsenmiş bir prensiptir (OECD, 2006).

Sonuç olarak, değerlendirme çalışmalarında davranışsal boyutun dikkate alınması, yapılan yatırım ile sarf edilen çabalara karşılık meydana gelen tüm değişikliklerin dikkate alınmasına olanak tanımaktadır (Ersayın, 2012).

1.4.4.Proje katkısallığı

Desteklenen projelerin amaçladıkları değişiklikleri yaratabilme derecesi ile bu projelerin destek olmadan da gerçekleşip gerçekleşmeyeceği sorularına proje katkısallığı adı altında cevap aranmaktadır. Bu sorular tüm katkısallık türlerinin belirlenmesinde kullanılan temel sorulardır. Bu nedenle proje katkısallığı diğer katkısallık türlerini de kapsamakta ve katkısallığın özünü oluşturmaktadır (Ersayın, 2012).

Proje katkısallığı artan yatırım tutarı veya ortaya çıkan sonuçların yerine bir bütün olarak projenin katkısallığı ile ilgilenmektedir. Yararlanıcıların ve projelerin özellikleri, hedef grup ve özellikle özel sektöre verilen desteklerde rekabet durumu gibi faktörler dikkate alınarak, yani katkısallığın unsurları araştırılarak, müdahalenin katkısallık derecesi belirlenmektedir. Uygulama sonrası yapılan değerlendirmelerde proje katkısallığının, çıktı katkısallığı ile desteklenmesinin faydalı olduğu düşünülmektedir. Proje katkısallığı uygulama öncesinde değerlendirildiğinde ise uygulanması planlanan müdahalenin fark yaratabilme derecesini göstererek, uygulama kararının verilmesine ilişkin önemli girdi sağlamaktadır (Ersayın, 2012).

Katkısallığın zaman içerisindeki gelişimini de yansıtan katkısallığın türleri ortaya konulduktan sonra, katkısallığın unsurları veya türleri arasında yer almasa da katkısallıkla ilişkilendirilen stratejik önem konusu aşağıda ele alınacaktır (Ersayın, 2012).

1.5. Katkısallık ve Stratejik Önem

Müdahalelerin katkısallığına ilişkin bir diğer konu da önemsiz faaliyetlere destek verilmesi problemidir. Bazı araştırmacılar, yararlanıcıların kendileri için çok gerekli olmayan projeleri kamu desteği ile gerçekleştirdiklerini, önemli projeleri zaten kendi kaynaklarıyla gerçekleştirdiklerini dile getirmektedir (Luukkonen, 2000). Ayrıca bu tür programlarda yer almanın gelecekte daha fazla fon elde etmelerini sağlayacağını düşünen yararlanıcılar da kendileri için çok önemli olmayan projeleri uygulayabilmektedir (Luukkonen, 2000).

Kamu desteği olmadan da yararlanıcı tarafından gerçekleştirilebilecek olan (katkısallığı düşük olan) bir proje, yararlanıcı için stratejik öneme sahip ise Tablo 1.6' daki 2. kategoride gösterilen **ikame** durumu oluşmuş olacaktır. 3. kategoride gösterilen **önemsiz proje**, kamu desteği olmadan gerçekleştirilmeyecek (katkısallığı yüksek), ancak yararlanıcı için stratejik öneme sahip olmayan projeleri ifade etmektedir. 4. kategori olan **marjinal** durum, yararlanıcı tarafından zaten gerçekleştirilecek olan olağan faaliyetleri, katkısallığın ve stratejik önemin düşük olduğu durumu ifade etmektedir. 1. kategoride yer alan **ideal durum** ise firma için stratejik öneme sahip olan, fakat kamu desteği olmadan gerçekleştirilemeyecek olan projeler için kullanılmaktadır. İdeal durumda yararlanıcı kendisi için stratejik önemi olan faaliyetleri bilmekte; fakat belirsizlik, yüksek risk veya maliyetler nedeniyle söz konusu faaliyeti

gerçekleştirememektedir. Böyle bir durumda kamu müdahalesinin katkısallık derecesi de maksimum olacaktır (Ersayın, 2012).

Tablo 1.6. Katkısallık ve Stratejik Önem

Stratejik Önem	Katkısallık	
	Yüksek	Düşük
Yüksek	1 (ideal durum)	2 (ikame)
Düşük	3 (önemsiz proje)	4 (marjinal proje)

Kaynak: Luukkonen, 2000:714

Sonuç olarak kamu müdahalelerinin katkısallığı değerlendirilirken, projelerin firmalar için öneminin de dikkate alınması faydalı görülmektedir. **Özellikle önemsiz proje durumunun belirlenmesi daha sonraki uygulamalar için önemli bir geri bildirim olmakta, destek programlarının planlanması ve uygulanmasında karşılaşılan hatalara dikkati çekmektedir** (Ersayın, 2012).

2. KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ

İlk bölümde ayrı ayrı ele alınan katkısallığın unsurları ve türleri, bu bölümde bir değerlendirme çerçevesi içinde incelenecektir. Bu kapsamda, öncelikle katkısallık unsurlarının anlamlı bir bütün halinde nasıl değerlendirileceği ele alınacaktır. Katkısallığın unsurlarının, değerlendirilecek olan müdahale ve odaklanılacak olan katkısallık türüne göre kullanılabilme durumları netleştirilecektir. Daha sonra katkısallık değerlendirmesinin, değerlendirmeye dair verilen karardan, değerlendirme ile elde edilen sonuçların analizine kadar bütün süreçleri içerecek şekilde nasıl planlanacağı ele alınacaktır.

2.1. Değerlendirmede Katkısallık Unsurlarının Kullanılması

Katkısallığın değerlendirilmesinde öncelikle değerlendirmenin odak noktasına, yani hangi katkısallık türünün araştırılacağına karar verilmesi gerekmektedir. Değerlendirmede sadece tek bir katkısallık türüne odaklanılabileceği gibi tüm katkısallık türleri de değerlendirilebilir. Ancak Tablo 2.1’ de örnekleri görüldüğü üzere, katkısallığın unsurları her katkısallık türü (girdi, çıktı ve proje katkısallıkları ile davranışsal katkısallık) için farklı sorulara odaklanmaktadır. Diğer yandan katkısallığın bütün unsurları her katkısallık türü için uygun olmayabilmektedir. Örneğin, ikame etkisi genel olarak istihdam yaratma amaçlı müdahalelerde görülmektedir. Bu nedenle ikame etkisine Tablo 2.1’ de yer verilmemiştir. Davranışsal katkısallık da proje ve çıktı katkısallığının içinde düşünülmüş, bu nedenle ayrıca ele alınmamıştır (Ersayın, 2012).

Katkısallığın unsurları ile ilgili bir diğer önemli nokta da dara kaybı dışındaki dört unsurun her destek programı veya proje için geçerli olmayabileceğidir. Örneğin, de-plasman özel sektöre yönelik müdahalelerde mutlaka dikkate alınması gereken bir faktörken, bir altyapı projesinde sık rastlanır bir durum değildir. Tablo 2.2 katkısallık unsurlarının farklı proje türlerinde kullanılabilme durumlarını göstermektedir (Ersayın, 2012).

Tablo 2.1. Katkısallık Türleri ve Unsurları

	Proje katkısallığı	Girdi katkısallığı	Çıktı katkısallığı
Dara kaybı	Müdahale olmadan da bu proje/faaliyet aynı yer, büyüklük ve zamanda gerçekleştirilebilecek miydi?	Müdahale olmasaydı bu projenin/faaliyetin büyüklüğüne kadar olacaktı? Bir önceki dönem yararlanıcının aynı alandaki yatırım harcaması miktarı neydi?	Elde edilen sonuçlar müdahale olmasaydı aynı şekilde (miktar, zamanlama, yatırım yeri) gerçekleşebilecek miydi?
Sızıntı etkisi	Desteklenen yararlanıcılardan ne kadarı müdahalenin hedef grubunda yer almıyor? Müdahalenin hedef grup dışındakilere fayda sağlama	Destek konusu alanda sağlanan kaynakların ne kadarı müdahalenin hedef grubu dışındakiler tarafından kullanıldı?	Müdahalenin sonuçlarının ne kadarı hedef grup dışındakilere fayda sağladı?

	potansiyeli ne kadardır?		
De-plasman	Aldıkları destek nedeniyle/yararlanıcıların destek almayanlar üzerinde istenmeyen sonuçlar meydana getirme derecesi nedir?	Artan yatırım miktarının ne kadarı destek almayan gruplar üzerinde istenmeyen sonuçlar oluşturmaktadır?	Destek almayan gruplar üzerinde yaratılan olumsuz sonuçlar nelerdir? Büyüklüğü ne kadardır?
Çarpan etkisi	Yararlanıcıların desteklenen faaliyetleri ne ölçüde çarpan etkisi yaratabilecek faaliyetlerdir?	Artan yatırım harcamalarının çarpan etkisi ne kadar olmuştur?	Müdahale ile oluşan sonuçların çarpan etkisi ne kadar olmuştur?

Kaynak: (Ersayın, 2012)

Tablo 2.2. Proje Türleri ve Katkısalılık Unsurları

Proje Türü	Sızıntı Etkisi	De-plasman	Çarpan Etkisi
İş Desteği	Destekten faydalananlar ve işe alınan kişiler açısından sızıntı olabilir.	Mal ve emek piyasasında deplasman görülebilir.	Gelir ve tedarikçi etkisi görülebilir.
Ulaştırma/Altyapı	Genellikle görülmez.	Genellikle görülmez.	Uzun vadede yatırım ve gelir artışı nedeniyle gelir ve tedarikçi etkisi görülebilir.
Eğitim	Hedef grup dışındaki kişiler kontenjanı dolduruyorsa sızıntı söz konusu olabilir.	Diğer eğitim tesislerinde öğrenci/kursiyer sayısı azalıyorsa deplasman söz konusu olabilir.	Eğitilenler iş sahibi olabilirlerse gelir etkisi görülebilir.
Çevre	Genellikle görülmez.	Genellikle görülmemekle birlikte çevre kirliliğine neden olan faktörler başka bölgelere taşıyorsa deplasmandan söz edilebilir.	Genellikle görülmez.
Suç önleme & Toplum güvenliği	Genellikle görülmez.	Genellikle görülmemekle birlikte, suçlar başka bölgelere taşıyorsa deplasmandan bahsedilebilir.	Genellikle görülmez.

Kaynak: UK, Department of Trade and Industry, 2003:18

Sonuç olarak katkısallık değerlendirilmesinde kullanılacak olan katkısallık unsurları, gerçekleştirilmekte olan katkısallık değerlendirmesinin ve müdahalenin türüne göre değişmektedir. Bu doğrultuda uygun olan katkısallık unsurları tek tek araştırılarak, büyüklükleri tespit edilmeye çalışılır ve katkısallık derecesi belirlenir (Ersayın, 2012).

Katkısallık unsurlarının değerlendirilmesinde kesin bir sıra bulunmamakla birlikte, değerlendirmeye data kaybından başlanması gerektiği düşünülmektedir. Bu sayede müdahaleden kaynaklanmayan sonuçlar tespit edilecek ve bundan sonraki değerlendirmelere dâhil edilmeyecektir. Daha sonra ise sızıntı etkisi, de-plasman ve ikame etkisinin değerlendirilmesi ile müdahalenin net sonuçları belirlenmiş olacaktır. Son olarak, çarpan etkisinin de hesaba katılmasıyla müdahalenin katkısız sonuçları elde edilecektir (Ersayın, 2012).

2.2. Katkısallık Değerlendirmesinin Planlanması

Diğer değerlendirme çalışmaları gibi katkısallık değerlendirmesi de değerlendirmeye ilişkin kararın verilmesi ile başlayan ve değerlendirmenin zamanlaması, değerlendirilecek olan unsurlar, değerlendirme için gerekli olan veriler, uygun olan araştırma ve analiz yöntemleri gibi pek çok konuda karar verilmesini içeren bir süreçtir. Doğru bir değerlendirme için, bu kararların değerlendirmeye başlanmadan önce verilmesi, yani değerlendirmenin planlanması gerekmektedir (Ersayın, 2012).

2.2.1.Katkısallık değerlendirmesi kararı

Pek çok unsuru içeren ve ayrıntılı çalışmalar gerektiren katkısallık değerlendirmesi diğer değerlendirme çalışmalarından farklı olarak, elde edilen çıktılar yerine müdahalenin amaçladığı değişiklikleri gerçekleştirme derecesine odaklanmaktadır. Bu değerlendirme türünde başarı, elde edilen çıktıların büyüklüğü ile değil, müdahalenin fark yaratabilme derecesi ile ölçülmektedir. Bu da katkısallık değerlendirmesinin politika ve program tasarımına önemli geri bildirimler sunmasını sağlamaktadır (Ersayın, 2012).

Yapılan müdahalelerin doğru ve yerinde olup olmadığı ile bu müdahalelerin projelerde ve yararlanıcılarda ne gibi değişikliklere yol açtığının belirlenmesi ancak katkısallık değerlendirmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu nedenle, değerlendirmenin amacı kamu destek programlarının yerinde olup olmadığının, hangi tür müdahalelerin hangi koşullarda işe yaradığının belirlenmesi ve sonraki uygulamalar için çıkarımlarda bulunulması olduğunda, katkısallığın değerlendirilmesi gerekmektedir (Ersayın, 2012).

2.2.2.Katkısallık değerlendirmesinin zamanlaması

Katkısallık değerlendirmesi sadece uygulama sonrasında ve proje bazında değil, uygulamanın farklı safhalarında ve farklı düzeylerde (proje, program) gerçekleştirilebilmektedir.

Strateji ve program geliştirme safhası:

Bu safhada amaç, uygulanması planlanan strateji ve programların beklenen katkısallık düzeylerinin test edilmesidir. Bu şekilde desteklenecek projelerin de çerçevesi çizilmekte ve katkısallık beklentileri oluşturulmaktadır (OffPAT, 2005). Uygulanan strateji ve programların gerçek etkiler yaratabilmesi için uygulama öncesinde bu müdahalelerin katkısallıklarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Örneğin belirli bir bölgede KOBİ'lere yönelik geliştirilen bir kredi desteği, uygulamaya geçmeden önce değerlendirilmeli ve uygulanıp

uygulanmama kararı da bu değerlendirme sonucuna göre verilmelidir. Bu sayede doğru alanlara doğru müdahalelerin gerçekleştirilmesi sağlanabilecektir (Ersayın, 2012).

Proje seçimi (appraisal) safhası:

Proje seçimi sırasında projelerin olası katkısallık sonuçlarının belirlenmesi, en yüksek katkıyı sağlaması beklenen projelerin seçilmesine yardımcı olmaktadır. Katkısallık, strateji ve programların faydalarının maksimize edilmesinin yanında, proje seçimine verdiği destekle karar alma sürecine de geri bildirim sağlamaktadır (Ersayın, 2012).

Uygulama safhası:

Bu safhada amaç projelerin amaçlanan katkıları sağlayıp sağlamadıkları yönünde bilgiler elde etmektir. Uygulama devam ederken yapılan değerlendirme çalışmalarında proje uygulamalarının gidişatı incelenerek, gerekli görüldüğünde düzeltici tedbirler alınması sağlanmaktadır (Ersayın, 2012).

Uygulama sonrası:

Uygulama sonrasında girdilerin, çıktılarının veya bir bütün olarak projelerin ne ölçüde katkısallık olduğu araştırılmaktadır. Uygulama sonrasında gerçek sonuçlara dayanarak gerçekleştirilen değerlendirme çalışmaları hem değerlendirilen müdahalenin amaçlanan değişiklikleri gerçekleştirme derecesini belirlemekte, hem de daha sonraki uygulamalar için önemli geri bildirim sağlamaktadır (Ersayın, 2012).

2.2.3.Katkısallık değerlendirmesinde kullanılan yaklaşımlar

Birçok değerlendirme türünde olduğu gibi katkısallık değerlendirmesinde de yukarıdan aşağı veya aşağıdan yukarı yaklaşımlar kullanılabilir. Bu yaklaşımlardan hangisinin daha uygun olacağı değerlendirmenin amacına göre farklılık göstermektedir. Örneğin, makro göstergelerdeki etkilerin görülmesinde yukarıdan aşağı yöntemler tercih edilirken, proje bazında geri bildirimlerin elde edilmesi ancak aşağıdan yukarı yöntemlerle mümkün olabilmektedir. Ayrıca aşağıdan yukarı yöntemlerle elde edilecek bilgilerin makro çalışmalar için girdi olabileceği de unutulmamalıdır (Ersayın, 2012).

Yukarıdan aşağı (makro):

Bu yaklaşımda genel makro göstergelerdeki değişiklikler (istihdam oranı vb.) değerlendirilir. Söz konusu yaklaşım genellikle bölgesel, ulusal veya uluslararası ölçekte müdahalelerin etkilerini tespit etmeye çalışır. “Makro yaklaşım katkısallığın unsurlarına dair nispeten az bilgi sunabilmekte, nedenleri tam olarak açıklayamamakta ve bu nedenle sadece ekonomideki genel durumu yansıtabilmektedir. Diğer yandan, güçlü bir teorik altyapısı olan bu yaklaşım nicel tahminler üretme yeteneğine sahiptir.” (Munday, 2009).

Aşağıdan yukarı (mikro):

Bu yaklaşımla tek tek faaliyet veya projelerin ya da bunların sonuçlarının katkısallıkları değerlendirilmektedir. Neden-sonuç ilişkisini kurmada ve katkısallığın unsurlarına dair bilgi

sağlamada güçlü olan bu yöntem, makro yöntemlere kıyasla daha zayıf bir teorik alt yapıya sahiptir ve çarpan etkisi gibi konuları açıklamada yetersiz kalabilmektedir (Munday, 2009).

Strateji geliştirme veya programlama dönemlerinde daha çok yukarıdan aşağı yöntem kullanılırken, proje seçimi safhasında ve uygulama sırasında aşağıdan yukarı yöntem kullanılmaktadır. Uygulama sonrasında ise iki yöntem de kullanılabilir. Ancak, yukarıdan aşağı yöntem kullanılarak brüt ve net etkinin değerlendirilmesi çoğu zaman zordur. Bu bağlamda katkısallık değerlendirmesinde çoğunlukla mikro yaklaşım tercih edilmektedir (Ersayın, 2012).

Kullanılacak olan yaklaşımın belirlenmesinde değerlendirilecek olan müdahalenin büyüklüğü, kapsadığı alan da önem taşımaktadır. Örneğin, görece küçük bütçeli bölgesel düzeyde uygulanan destek programlarının katkısallığının değerlendirilmesinde mikro yaklaşımın kullanılmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir (Ersayın, 2012).

2.2.4. Veri toplama yöntemleri

Bir müdahale ile meydana gelen sonuçlar arasındaki ilişkinin kurulması ancak uygun verilerin varlığı ile mümkün olabilmektedir (Canada, 2010). Değerlendirme çalışmalarında mümkün olduğu ölçüde izleme faaliyetleri ile elde edilen veriler kullanılmaya çalışılmaktadır. Ancak katkısallık değerlendirmesinde bu veriler yeterli olmamakta, bu nedenle araştırmacılar izleme verilerini kendi düzenledikleri anket veya mülakatlarla tamamlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca katkısallığın unsurlarının belirlenmesindeki zorluk, pek çok araştırmacı veya kuruluşu önceki çalışmalarda elde edilen veri veya sonuçları kullanmaya itmektedir. Genel olarak kullanılan veri toplama yöntemleri Tablo 2.3’ de yer almaktadır (Ersayın, 2012).

Tablo2.3. Veri Toplama Yöntemleri

Literatür taraması	Edinilmiş tecrübelerden faydalanılması, daha önce yapılmış olan hatalardan ders çıkarılması veya önceki çalışmalarda kullanılan veri ve sonuçlardan yararlanılması şekillerinde olabilmektedir. (Canada, 2010) Bu kapsamda değerlendirilecek olan müdahale ile ilgili genel araştırma raporları, müdahalenin uygulandığı yer ve değerlendirme yöntemine ilişkin makale, kitap veya raporlar faydalı olmaktadır.
Dosya incelemesi	Projeler, proje sahipleri, hedef grup ve genel olarak müdahale ile ilgili mevcut bilgilerin gözden geçirilmesini kapsamaktadır. Dosya incelemesinde projelerin başvurusundan itibaren tutulmuş olan her türlü belge incelenebileceği gibi, izleme kayıtlarından da faydalanılabilmektedir.
Gözlem	Müdahalenin meydana getirdiği sonuçların yerinde görülmesi en gerçekçi veriyi sağlayacaktır. Gözlemler değerlendiricinin müdahaleyi, projeyi ve bunların sonuçlarını daha iyi anlamalarını sağlamaktadır. Ancak gözlem vasıtasıyla elde edilen verilerin kalitesi ve güvenilirliği gözlemcinin yetenek ve algı düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca bazı müdahalelerin sonuçları gözlem vasıtasıyla görülemeyebilir.
Anket	Değerlendirme çalışmalarında sıklıkla uygulanan anketler, bir müdahalenin sonuçları hakkında büyük ve sistematik veri setlerinin elde edilmesini sağlayan, çabuk uygulanabilen bir veri toplama yöntemidir. Ancak soruların tasarlanması, anketin uygulanması ve cevapların

	yorumlanması üzerinde zaman harcanması ve önem verilmesi gereken konulardır.
Uzman görüşü:	Değerlendirilen müdahale ile ilgili uzmanların görüş ve bilgilerine başvurulmasıdır. Değerlendiriciler uzmanların sağladığı bilgilerden faydalanarak müdahalenin sonuçlarını yorumlamaktadır. Veri toplamada uzman görüşünden faydalanma genellikle veri toplamanın kolay olmadığı veya imkânsız olduğu durumlarda başvuru bir yöntemdir. Diğer yöntemlerle toplanmış olan verileri desteklemek için de kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemin subjektif sonuçlar verebileceği gözden kaçırılmamalıdır.
Mülakat	Değerlendiricinin yararlanıcıya sözlü sorular yönelttiği, müdahale ile elde edilen sonuçların nedenlerinin anlaşılmasında detaylı bilgi sunan bir veri toplama yöntemidir. Soruların yararlanıcıya yüz yüze yöneltilmesi yanlış anlamaların önüne geçtiği gibi, yararlanıcının abartılı veya yanlış cevapları da indirgenmiş olmaktadır. Ancak zaman alıcı ve maliyetli olan mülakatlarda, mülakatın kim tarafından ve kiminle yapıldığı büyük önem taşımaktadır.
Örnek olay incelemeleri	Müdahalenin sonuçlarının ve bu sonuçların nedenlerinin detaylı olarak incelenmesini sağlayan örnek olay incelemeleri çoğunlukla detaylı bilgi gereken ve büyük bir örneklemin oluşturulmasının maddi ve pratik nedenlerle mümkün olmadığı durumlarda tercih edilmektedir. (Canada, 2010) Bu yöntemin dezavantajı elde edilen verilerin müdahale için genelleştirilmesinin istatistiksel temelini zayıf oluşudur.

Kaynak: (Ersayın, 2012)

Katkısallık değerlendirmesinde, çoğunlukla anket ve mülakat vasıtasıyla toplanan veriler kullanılmaktadır. Ancak bu yöntemlerle veri toplanırken yararlanıcıların abartılı cevapları ile karşılaşılabilir. Kamu desteğinden faydalanmayı sürdürmek isteyen ve bu nedenle bir sonraki dönem daha az destek almaktan veya hiç alamamaktan çekinen yararlanıcılar, kamu finansman desteğinin etkilerini olduğundan çok gösterme eğilimi içinde bulunabilmektedirler. Yararlanıcılar bazen de tüm değişiklikleri kendi başarıları olarak göstermek isteyebilir ve kamu desteğinin etkisini olduğundan az gösterebilirler. Kamu desteği olmadan projelerini uygulayabilme güçleri olmadığını belirtmeyi arzu etmeyebilirler. Her iki durum da cevap verenlerin etkisi (respondents' effect) olarak adlandırılmaktadır. Bu tür durumları en aza indirebilmek için yararlanıcıların önceden telefonla aranarak yapılacak mülakat veya anketin amacı hakkında bilgi verilmesi, sorulacak olan soruların önceden gönderilmesi, mülakat veya anketin mutlaka proje ile ilgili biriyle yapılması ve sorulacak soruların ön testinin yapılması faydalı olacaktır (Lenihan H. M., August 2003). Görüldüğü üzere bu yöntemler doğasından kaynaklanan bazı zorluklar barındırmaktadır. Buradaki kilit faktör böyle yöntemlerin insan odaklı olmasıdır (Ersayın, 2012).

2.2.5.Araştırma ve analiz yöntemleri

Katkısallık değerlendirmesinde müdahalenin meydana getirdiği net değişikliklerin belirlenmesi, müdahale durumu ile müdahalesiz durumun bir şekilde karşılaştırılması ile olmaktadır. Bu, müdahaleden faydalanan ve faydalanmayan grupların karşılaştırılması ile olabileceği gibi, müdahaleden faydalanan grupların müdahaleden önceki ve sonraki

durumlarının karşılaştırılması ile de yapılabilmektedir. Bu kapsamda araştırma yöntemleri genellikle deneysel, yarı deneysel ve deneysel olmayan yöntemler olarak sınıflandırılmaktadır. Tablo 2.4’de bu yöntemler hakkında genel bilgiler verilmektedir (Ersayın, 2012).

Katkısalılık değerlendirmesinde genel olarak yarı deneysel veya deneysel olmayan yöntemler kullanılmaktadır. Yarı deneysel yöntemlerde müdahale durumu ile müdahalesiz durumun karşılaştırılması, destek alan yararlanıcılarla destek için başvurup almaya hak kazanamayanların veya desteğe hiç başvurmamış olan potansiyel yararlanıcıların durumlarının karşılaştırılması ile yapılmaktadır. Destek alamamış olanların müdahalesiz durum olarak belirlenmesinde, bu potansiyel yararlanıcıların neden destek almaya hak kazanamadıkları önem taşımaktadır. Hedef grubun dışında olan veya projeleri başarısız olan yararlanıcılar uygun bir karşılaştırma sağlayamayacaktır. Ayrıca projesi başarılı bulunmayan yararlanıcıların genelde benzerlerine oranla başarısız olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle de destek alanlara kıyasla daha başarısız durumda olacakları varsayılmaktadır (Ersayın, 2012).

Desteğe hiç başvurmamış olan bir grubun müdahalesiz durum olarak belirlenmesinde en önemli nokta, yararlanıcılar ile en azından gözlemlenebilen özellikler (personel sayısı, sektörde faaliyet süresi vb.) bakımından eş bir grubun oluşturulması ve bu gruba dair gerekli verilerin elde edilebilir olmasıdır. Desteklerle ilgisi olmayan, bu konuda farkındalık düzeyi düşük olan bir grup, anket veya mülakata cevap vermek istemeyebilecektir. Ancak bu gruba dair hazır veriler mevcut ise bu sorun ortadan kalkacaktır (Ersayın, 2012).

Tablo2.4. Araştırma ve Analiz Yöntemleri

Deneysel Yöntemler	Rastgeleleştirme olarak da bilinen deneysel yöntemler, genellikle değerlendirme yöntemlerinden en sağlıklı olanı olarak düşünülmektedir. Uygun olan potansiyel yararlanıcılardan destek alacak olanların rastgele bir şekilde seçilmesi ile bir müdahale grubu, potansiyel yararlanıcılardan müdahale grubundakilerle istatistiksel olarak aynı olanların seçilmesi ile de bir kontrol grubu oluşturulmaktadır. Değerlendirme bu grupların karşılaştırılması ile yapılmaktadır. Bu yöntemin önemi, teorik olarak yanlış seçimlerin önlenmesidir. En büyük dezavantajı ise değerlendirilecek olan program uygulanmaya başladıktan sonra bu yöntemin uygulanma imkânının kalmamasıdır.
Yarı Deneysel Yöntemler	Değerlendirme yapılırken deneysel yöntemlerle müdahale ve kontrol grubunun oluşturulmasının mümkün olmadığı durumlarda yarı deneysel yöntemler kullanılabilir. Yarı deneysel yöntemler, en azından gözlemlenebilen özellikler bakımından müdahale grubuna benzeyen bir karşılaştırma grubunun oluşturulmasına dayanmaktadır. Yarı deneysel yöntemlerin en önemli avantajı genellikle mevcut verilerle çalışabilmesi, müdahale bittikten sonra da uygulanabilmesi, daha hızlı ve daha az maliyetli olmasıdır. Ancak istatistiksel olarak deneysel yöntemler kadar güvenilir değildir
Deneysel Olmayan Yöntemler	Deneysel olmayan yöntemler deneysel ve yarı deneysel yöntemlerden farklı olarak kontrol grubunu oluşturmak yerine süreçler, davranışlar ve içinde bulunulan şartlar gibi diğer faktörleri anlamaya çalışmaktadır. Bu yöntemlerin başlıca avantajı esnek olmaları sayesinde müdahalenin

özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre şekillendirilebilmeleri, hızlı bir şekilde uygulanabilmeleri ve ürettikleri sonuçların rahatlıkla anlaşılabilir olmasıdır. Diğer yöntemlere kıyasla daha subjektif olan bu yöntemler, müdahale öncesine ait veri bulunmadığı ve bir kontrol grubunun oluşturulmasının zor veya imkânsız olduğu durumlarda uygulanabilecek en iyi değerlendirme yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır

Kaynak: Baker, 2000:2-8'den uyarlanmıştır.

Deneysel olmayan yöntemlerde ise genellikle sadece yararlanıcıların müdahale öncesi ve sonrası durumları arasında karşılaştırma yapılmakta, bu durumlara dair bilgiler de genellikle anket veya mülakat yoluyla yararlanıcılardan elde edilmektedir. Yararlanıcıların müdahale öncesi ve sonrası durumlarına dair değerlendirme veya izleme verilerinin bulunması bu karşılaştırmanın yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Ancak bunun mümkün olmadığı durumlarla da sıklıkla karşılaşmakta, bu durumda yararlanıcıların ve konu ile ilgili olabilecek diğer paydaşların görüşleri ile varsa daha önceki değerlendirme çalışmalarından edinilen bilgiler doğrultusunda değerlendirme yapılmaktadır (Ersayın, 2012).

Katkısalılık değerlendirmesinde uygulanan bir yöntem de yarı deneysel yöntemlerin deneysel olmayan yöntemlerle birlikte kullanılmasıdır. Deneysel olmayan yöntemler örnek olay incelemeleri, mülakatlar veya anket çalışmaları ile meydana gelen etkilerin arkasında yatan nedenleri ortaya çıkarırken, yarı deneysel yöntemler de veri toplama stratejisinin geliştirilmesi, örneklemin oluşturulması ve sonuçların genelleştirilmesi anlamında deneysel olmayan yöntemlere yardımcı olmaktadır. Neden-sonuç ilişkisini istatistiksel olarak kurmakta daha başarılı olan yarı deneysel yöntemlerle, olayları daha derinlemesine araştıran deneysel olmayan yöntemlerin birlikte kullanılması; söz konusu yöntemlerin tek başlarına kullanılmasından çok daha başarılı sonuçlar vermektedir. Seçilecek yöntemin, değerlendirmenin amacına hizmet edebilmesi ve elde edilen veri ile uygulanabilir olması gerektiği gibi, anlaşılamayacak kadar karmaşık bir yöntem olmaması da önem taşımaktadır (Hart, 2007) (Ersayın, 2012).

3. KATKISALLIK DEĞERLENDİRMESİ UYGULAMALARI

Bu bölümde, katkısallığın farklı müdahalelerde ele alınış biçimlerinin görülmesi ve Türkiye’de uygulanan müdahalelerin katkısallığının değerlendirilmesine ilişkin çıkarımların elde edilmesi amacıyla uluslararası çalışmalardan örnekler incelenecektir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen literatür taramasında, katkısallığın AB’de gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarında önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür. Bu nedenle, AB’de gerçekleştirilen çalışmalardan Yapısal Fonlar ve 6. Çerçeve Programı’nın katkısallığının değerlendirilmesine ilişkin iki örnek incelenecektir (EU, 2006) (EU, 1997).

Diğer yandan, farklı bakış açılarının görülmesi amacıyla Ar-Ge desteklerinde davranışsal katkısallığa odaklanan OECD ve katkısallığı kendi faaliyetleri özelinde tanımlayan Uluslararası Finans Kurumu’nun uygulamaları ele alınacaktır. Ayrıca ülke düzeyinde uygulama öncesi ve sonrası değerlendirmelerin görülmesi açısından katkısallık değerlendirmesi konusunda çok sayıda çalışmanın gerçekleştirildiği Birleşik Krallık ve İrlanda’dan birer örnek incelenecektir. Son olarak, Türkiye’de katkısallık değerlendirmesinin ilk uygulamaları olarak değerlendirilebilecek bazı çalışmalardan örnekler verilecektir (Ersayın, 2012).

3.1. Avrupa Birliği’nde Katkısallık

Katkısallık, AB’nin değerlendirme çalışmalarında, müdahalelerin net etkilerini belirlemek için bir değerlendirme kriteri olarak kullanılmaktadır (EU, 2010). Katkısallık ayrıca Yapısal Fonların uygulama prensipleri arasında da yer almaktadır. Katkısallık prensibi ile “Yapısal Fonlarla gerçek bir ekonomik etki yaratılabilmesi için bu fonların üye devletlerin kamu harcamalarının yerine geçmemesi” (EU, 2006) gerektiği ifade edilmektedir. Topluluk desteklerinin katkısallık olabilmesi için fonlardan yararlanılan dönemde gerçekleştirilen ulusal harcamaların, bir önceki dönemde yapılan harcamalara eşit veya bu harcamalardan fazla olması gerekmektedir (EU, 2009).

Yapısal Fonların sosyo-ekonomik gelişmeye olan etkisinin değerlendirilmesinde kullanılan katkısallık; ilgililik, etkililik, verimlilik, etki ve sürdürülebilirlik kriterleri ile birlikte ön, ara ve uygulama sonrası değerlendirmede dikkate alınmaktadır. Katkısallık ve unsurları, özellikle müdahalelerin istihdama yönelik etkilerinin belirlenmesinde ön plana çıkmaktadır. İş geliştirme, ekonomik altyapı, fiziksel altyapı ve çevre gibi konularda gerçekleştirilen müdahalelerin istihdama olan etkilerinin daha gerçekçi bir şekilde değerlendirilebilmesi için net etkiler dikkate alınmaktadır (EU, 1997). Avrupa Komisyonu tarafından gerçekleştirilen değerlendirme çalışmalarında izlenen adımları özetleyen Tablo 3.1’de de görüldüğü üzere, müdahale ile ortaya çıkan sonuçlar, brüt sonuç olarak değerlendirilmekte ve tamamen müdahaleye atfedilmemektedir (EU, 2010). Katkısallığın unsurlarından daraya kaybı, de-plasman, ikame ve çarpan etkileri dikkate alınarak net sonuçlar belirlenmektedir (Ersayın, 2012).

Tablo 3.1. Yapısal Fonların İstihdam Etkilerinin Değerlendirilmesinde Temel Adımlar

1. Adım	2. Adım	3. Adım
Hedeflerin belirlenmesi ve brüt sonuçların tahmin edilmesi	Net sonuçların ve bölgesel etkilerin tahmin edilmesi	Program düzeyinde değerlendirme
a) Başlangıçtaki durum ve hedefler b) İzleme ve raporlama c) Anketler ve diğer araştırmalar d) Brüt sonuçların program düzeyinde değerlendirilmesi	a) Katkısalılık • De-plasman • İkame etkisi • Dara kaybı • Çarpan etkisi	a) Kilit değerlendirme kriterleri • İlgililik • Etkililik • Verimlilik • Etki • Sürdürülebilirlik b) AB politika ve önceliklerine katkı

Kaynak: European Commission, 2007a'dan uyarlanmıştır. (Ersayın, 2012)

Katkısallığın hesaplanmasında kullanılan yöntemler müdahalenin büyüklüğüne ve kapsamına göre değişmektedir. Geniş coğrafi alanda uygulanan büyük bütçeli programlarda makro yöntemler tercih edilirken, daha küçük programlarda en sık kullanılan yöntem, anket vasıtasıyla yararlanıcılara “*destek olmasaydı ne olacaktı?*” sorusunun yöneltilmesidir. Bunun dışında destek alan gruplarla almayanların karşılaştırılması ve başvurusu reddedilen grupların durumlarının araştırılması da başvuru yöntemleridir (Ersayın, 2012).

Diğer yandan, katkısallığın unsurları net etkilerin ortaya çıkarılması için son derece büyük önem taşımaya rağmen, hesaplama güçlüğü nedeniyle mevcut çalışmalar sonucu elde edilmiş hazır oranlar da kullanılmaktadır. Bu oranlar aşağıdaki formül yardımı ile yorumlanmaktadır. Net sonuçlar belirlendikten sonra diğer kriterler de dikkate alınmakta ve programın genel değerlendirmesi yapılmaktadır (Ersayın, 2012).

“**Net istihdam**=Brüt İstihdam×(1-Dara kaybı)×(1-Deplasman ve ikame etkisi)×(1+Gelir Çarpanı+Tedarikçi Çarpanı)” (EU, 2007)

Katkısallığın bu şekilde değerlendirilmesi özellikle KOBİ'lere verilen finansal destekler ile araştırma ve teknoloji geliştirme desteklerinde ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle, bu iki alanda gerçekleştirilmiş iki değerlendirme çalışması örnek olarak incelenecektir.

3.1.1. Avrupa Birliği Yapısal Fonlarının KOBİ'ler üzerindeki etkileri

1989-1999 dönemi Yapısal Fon desteklerinin KOBİ'lere olan katkı ve etkilerinin değerlendirilmesi amacıyla gerçekleştirilen değerlendirme çalışmasında¹²yukarıdan aşağı ve aşağıdan yukarı yaklaşım birlikte kullanılmıştır. Öncelikle çalışmayı uygulamak üzere, Yapısal Fon desteklerinin uygulandığı alanı yansıttığı düşünülen toplam 26 bölge

¹² 1998 yılında Avrupa Komisyonu adına Ernst & Young tarafından gerçekleştirilmiştir. (European Commission, 1999)

belirlenmiş¹³, bu bölgelerde KOBİ'lere Yapısal Fon desteği sağlanmasında rol oynayan bazı bölgesel otoritelerle mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Desteklenen projelerden 90'ının dokümanları ayrıntılı olarak incelenmiş ve toplam 1072 KOBİ'ye anket uygulanmıştır. Bu KOBİ'lerin 805'i destek alan, 68'i destek için başvuran fakat kabul edilmeyen ve 199'u ise başvuru yapmayan firmalardır. Anket ile araştırılan konular ve sonuçlarından bazıları şu şekildedir (Ersayın, 2012):

Alternatif destekler:

Yapısal Fonların alternatif kaynakların bulunmadığı alanlarda boşlukları doldurma derecesini sorgulamak amacıyla, KOBİ'lere Yapısal Fonlar dışında başka kaynaklardan faydalanmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuştur (Ersayın, 2012).

Destek alan firmaların yüzde 28,2'si alternatif fon kaynaklarını düşündüklerini belirtmiştir. Alternatif fon kaynaklarını düşünmeyenlerden yüzde 30,9'u benzer bir kaynağın bulunmadığını, yüzde 22,4'ü alternatiflerin daha maliyetli olduğunu belirtmiştir (Ersayın, 2012).

Dara kaybı:

Yapısal Fon desteklerinin dara kaybına yol açıp açmadığının belirlenebilmesi için, destek alan projelerin desteklenmediklerinde de gerçekleştirilebilme durumu araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.2' de verilmektedir. Dara kaybı firma büyüklüğüne göre analiz edildiğinde, küçük firmalarda büyüklere oranla daha az dara kaybı meydana geldiği sonucu çıkmıştır (Ersayın, 2012).

Tablo 3.2. Yapısal Fon Desteklerinde Dara Kaybı Türleri

Dara kaybı türü	Yüzde
Sıfır dara kaybı	22,6
Tam dara kaybı	25,5
Kısmi dara kaybı (zamanlama ve ölçek)	48,9

Kaynak: European Commission, 1999:137 (Ersayın, 2012)

Stratejik önem:

Verilen desteklerin KOBİ'lerin gelişme stratejileri ile ne kadar uyumlu olduğu görülmek istenmiştir. 805 KOBİ'den elde edilen cevaplar Tablo 3.3' te yer almaktadır.

Tablo 3.3. Yapısal Fon Desteklerinde Stratejik Önem

Stratejik Önem Derecesi	Yüzde
Kritik derecede önemli	35,7
Önemli	48,4
Önem derecesi düşük	13,9

Kaynak: European Commission, 1999:140 (Ersayın, 2012)

¹³ Bu bölgeler 15 üye ülkeden (Almanya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Lüksemburg, Portekiz, Yunanistan) seçilmiştir.

İstihdam etkileri:

Desteklerin ölçülebilecek en önemli etkisi istihdam olarak görülmüş ve KOBİ'lerden önce-sonra karşılaştırması yapmaları istenmiştir. De-plasman ve çarpan etkileri dikkate alınmadan yapılan hesaplamada yaratılan 6409 brüt işin 4273' ünün katkısız (tam ve kısmi) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda müdahalenin katkısallık derecesi yüzde 66 olmuştur (Ersayın, 2012).

Diğer yandan, destek almayan firmalara yapılan anket sonucunda onların yarattıkları istihdamın destek alan firmalara oranla daha az olduğu sonucu bulunmuştur. Destek almayan firmalarda ortalama işe alınan kişi sayısı 27,5' ten 30,5' e çıkarken, desteklenen firmalarda 35,8' den 40,1' e çıkmıştır (Ersayın, 2012).

3.1.2.6. Çerçeve Programının katkısallığının değerlendirilmesi

AB'nin araştırma geliştirme faaliyetlerini desteklemek için en önemli aracı, ilki 1984 yılında yürürlüğe giren çerçeve programlardır. Aşağıda bu programlardan, 2002-2006 döneminde uygulanan ve bütçesi 17,5 milyar Avro olan 6. Çerçeve Programı için gerçekleştirilen değerlendirme çalışması¹⁴ ele alınacaktır (Ersayın, 2012).

6. Çerçeve Programının davranışsal katkısallığının değerlendirilmesinde desteklenen ve başvurusu reddedilen proje sahiplerine elektronik posta ile anket uygulanmıştır. Bu kapsamda 16.624 desteklenen ve 8041 reddedilen proje sahibine anket gönderilmiştir. Ankete katılanların çoğunluğunu üniversiteler ve kamu araştırma enstitüleri oluşturmuştur. Ayrıca anket sorularını cevaplayan ve daha fazla bilgi vermeye gönüllü olan 50 katılımcı ile telefon mülakatı gerçekleştirilmiştir (Ersayın, 2012).

Anketlerin odak noktasını, katkısallığı belirlemeye yönelik olan “*Projeniz 6.Çerçeve Programı fonu almasaydı ne olacaktı?*” sorusu oluşturmuştur. Katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda projelerin katkısallık dereceleri belirlenmiştir (Ersayın, 2012).

Tablo 3.4' te de görüldüğü üzere, dara kaybının müdahale ve kontrol grubunda görülme oranı aynı çıkmıştır. Ancak, kontrol grubunda tam katkısallık daha fazla, kısmi katkısallık ise daha az görülmüştür. Bu durum deney grubunun yani desteklenen projelerin, proje katkısallığını olduğundan düşük tahmin ettiklerini göstermektedir. Ayrıca daha ayrıntılı yapılan çalışmalarda, 9 veya daha az kişinin çalıştığı, daha öncesinde program deneyimi olan ve daha önce finansal destek başvurularında bulunmuş katılımcıların proje katkısallığının daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir (Ersayın, 2012).

¹⁴Bu çalışma Avrupa Komisyonu adına Idea Consult tarafından gerçekleştirilmiştir. (European Commission, 2009a)

Tablo 3.4. Proje Katkısalılığı: 6. Çerçeve Programı

Proje Katkısalılığının Dereceleri	Müdahale Grubu (desteklenenler) %	Kontrol Grubu (başvurusu reddedilenler) %
Tam Katkısal (Sıfır dara kaybı)	57	66
Kısmi Katkısal (Kısmi dara kaybı)	38	29
Dara Kaybı (Tam dara kaybı)	4	4

Kaynak: European Commission, 2009a:28 (Ersayın, 2012)

Anket çalışması mülakatla desteklenerek, kısmi katkısalılık daha ayrıntılı incelenmiştir. Bu kapsamda, kısmi katkısal kabul edilen projelerin önemli bir bölümü (kontrol grubu: % 76, deney grubu: % 83) 6. Çerçeve Programı fonları olmadığında projelerini daha küçük ölçekli olarak gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Ayrıca firmalarda ölçek etkisinin oluşma olasılığının üniversite ve araştırma enstitülerine kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür (Ersayın, 2012).

Kısmi katkısal olarak değerlendirilen projelerde zamanlama etkisi ile yüksek oranlarda karşılaşmıştır. Daha geç başlama (kontrol grup: % 60, deney grubu: % 44) ve daha uzun zaman alma (kontrol grubu: % 57, deney grubu: % 46) durumları zamanlama etkisi olarak değerlendirilmektedir. Zamanlama etkisi daha önce 6. Çerçeve Programından faydalanmış olan yararlanıcılar ile teknoloji ve yenilik faaliyetlerinde deneyimli olan yararlanıcılarda daha fazla görülmüştür (Ersayın, 2012).

3.2. Uluslararası Finans Kurumu'nda Katkısalılık

Uluslararası Finans Kurumu (IFC) 1956 yılında, gelişmekte olan ülkelerde özel sektörün gelişimini desteklemek ve kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur (IEG, 2008). Dünya Bankası Grubu'nun¹⁵ bir parçası olan IFC' nin görevi sadece fon sağlamakla sınırlı olmayıp, adil ve sürdürülebilir gelişmeyi sağlayacak şekilde özel sektör için itici güç olmaktır. IFC' nin bu amaçlarını gerçekleştirebilmesi için, gelişmekte olan ülkelere sağladığı fonların o ülkelerde mevcut bulunan finansal kaynakların yerine geçmemesi, onları tamamlaması gerekmektedir (IEG, 2008).

IFC' nin 1996-2007 yılları arasında desteklediği projelere ilişkin Bağımsız Değerlendirme Grubu¹⁶ (IEG-Independent Evaluation Group) tarafından gerçekleştirilen değerlendirme çalışmasında katkısalılık önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada katkısalılık, IFC' nin kurumsal

¹⁵Dünya Bankası 1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılandırma ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development) adıyla kurulmuş, zaman içinde bir grup haline gelerek Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) adını almıştır. Dünya Bankası Grubunda Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association), Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation), Çok Taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı (Multilateral Investment Guarantee Agency) ve Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Disputes) olmak üzere beş ana kurum yer almaktadır.

¹⁶ IFC'nin destek faaliyetleri IEG tarafından değerlendirilmektedir. Dünya Bankası Grubunda özel bir birim olan IEG, yaptığı değerlendirmelerde katkısalılığı da dikkate almaktadır.

amaç ve faaliyetlerine uygun olarak üç kategoride ele alınmıştır; *finansal*, *operasyonel* ve *kurumsal* (Ersayın, 2012).

Finansal katkısallık: Yararlanıcılara sahip olmadıkları veya özel sektörden temin edemeyecekleri bir finansal kaynağın sağlanması durumunda proje düzeyinde finansal katkısallık meydana gelmiş olmaktadır. Ülke düzeyinde finansal katkısallık ise, ülkelerin kriz ve benzeri zor durumlarında, dengeleyici bir rol üstlenerek, bu ülkelere borç verilmesi durumunda meydana gelmektedir (IEG, 2008).

Operasyonel katkısallık: Tavsiye verme ve bilgi paylaşımı sayesinde bir girişimin tasarım ve faaliyetlerinin iyileştirilmesidir. Ayrıca şeffaflığın sağlanması, ülkelerin politika ve kanunlarını daha iyi bir şekilde uygulamalarına katkı sağlanması da ülke düzeyinde operasyonel katkısallığa örnektir (IEG, 2008).

Kurumsal katkısallık: Firmaların kurumsal yönetim, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik standartlarının iyileştirilmesine, daha iyi politika ve kanunların geliştirilmesine ve riskin kamu ve özel sektör arasında daha etkin bir şekilde paylaşılmasına katkı sağlamaktır.” (IEG, 2008).

IFC 1996-2007 yılları arasında 70 gelişmekte olan ülkeye toplam 30 milyar dolar yatırım yapmıştır. Bu yatırımlar kapsamında yer alan 692 projeye uygulanan anketlerin sonuçları kullanılarak yapılan çalışmada, projelerin yüzde 85’ inde finansal, yüzde 30’ unda operasyonel ve yüzde 35’ inde kurumsal katkısallık olduğu tespit edilmiştir. Bazı projelerde birden fazla kategoride katkısallık olduğu durumlarda olmuştur (Ersayın, 2012).

Çalışmada ayrıca katkısallığın kalitesi de araştırılmıştır. IFC katkısının kalitesinin değerlendirilmesinde elde edilen sonuçlar ise şu şeklide olmuştur:

- Projelerin yüzde 27’ sinin başlayabilmesi için IFC desteği elzem görülmüştür.
- Yararlanıcıların yüzde 53’ üne göre, IFC’ nin katkıları yeterlidir.
- Yararlanıcıların yüzde 20’ si IFC’ nin rolü ve katkısını kısmen yeterli bulmuştur.
- Yararlanıcıların yüzde 7’ si ise IFC’ nin rolünün katkısallık olmadığını ve beklenen katkıyı vermediğini düşünmüştür.

Görüldüğü üzere, IFC katkısallığı farklı şekilde sınıflandırarak ele almıştır. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farklı olan bir diğer yanı da katkısallığın kalitesinin araştırılmış olmasıdır.

3.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı’nda Katkısallık

Özel sektörün Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) ülkelerinin yenilik ve teknoloji politikalarının önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (OECD, 2006). Yeniliğe katkı sağlamak amacıyla bu tür destek programları ve onlara aktarılan kaynaklar arttıkça, söz konusu programların değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç da artmış ve Ar-Ge desteklerinin firma davranışında yarattığı değişikliklerin değerlendirilmesinin yolları araştırılmaya başlanmıştır (Ersayın, 2012).

Bu doğrultuda, OECD Yenilik ve Teknoloji Politikası Çalışma Grubu (Working Party on Innovation and Research Policy) Ar-Ge destek programlarına ilişkin değerlendirme

alışmalarını geliştirmek adına, davranışsal katkısallığı ölçmek için bir proje geliştirmiştir. 10 OECD lkesinden¹⁷ araştırmacıların katıldığı proje ile bu ülkelerde uygulanmış olan Ar-Ge destek programlarının etkileri davranışsal katkısallık kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmaların çoğunda nitel ve nicel veri elde edecek şekilde, desteklenen projeler ile destek almayan veya başvurusu reddedilen proje sahiplerine anket uygulanmış, sonuçlar istatistiksel yöntemlerle yorumlanmıştır. Diğer çalışmalarda ise veri tabanlarında mevcut olan izleme verileri ve önceki değerlendirme çalışmalarının sonuçları ekonometrik yöntemlerle analiz edilmiştir (Ersayın, 2012).

Bu alışmalar neticesinde davranışsal değişiklikler; proje uygulaması ile ilgili olan ve uygulama sonrası ortaya çıkan değişiklikler olarak iki başlıkta sınıflandırılmıştır.

Proje uygulaması ile ilgili değişiklikler:

- **Uygulama kararı:** Birçok durumda, devlet tarafından sağlanan destekler proje uygulama kararının verilmesinde etkili olmaktadır. Arzu edilen bir durum olmamakla birlikte, sadece destek almak amacıyla uygulamaya alınan projeler de görülmektedir. Ancak genellikle finansal desteğin olmaması projelerin hiçbir zaman hayata geçmeyeceği anlamına gelmemekte, kapsam, ölçek ve zamanlamada bazı değişiklere yol açmaktadır (Ersayın, 2012).
- **Zamanlama ve süre:** Kamu desteği genellikle proje uygulama kararını ne almakta ve özellikle finansal destek söz konusu olduğunda projelerin daha erken hayata geirilmelerine ve tamamlanmalarına imkân tanımaktadır (Ersayın, 2012).
- **Kapsam ve lek:** Kamu desteklerinden yararlanmış olmak pek çok durumda kapsam ve ölçek anlamında daha büyük projelerin gerçekleştirilmesine olanak tanımaktadır (Ersayın, 2012).
- **Zorluk derecesi:** Kamu desteği aynı zamanda proje sahiplerinin daha zorlayıcı ve karmaşık projeleri uygulamaları için bir teşvik unsuru olmaktadır. Bu durum bazen proje sahiplerinin çok fazla risk alması nedeniyle olumsuz da sonuçlanabilmektedir (Ersayın, 2012).

Proje uygulamasından sonra ortaya çıkan davranışsal değişiklikler:

- **İşbirliği:** Uygulanan programa göre değişmekle birlikte, kamu destekleri genellikle kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin artması ile sonuçlanmaktadır. Özellikle Ar-Ge destekleri firmalar arası, firmalarla niversiteler ve araştırma kuruluşları arasındaki işbirliğini artırıcı rol oynamaktadır (Ersayın, 2012).
- **Sürdürme:** Birçok yararlanıcı, proje kapsamında faaliyet ve süreçlere ilişkin edindiği bilgilerini kullanarak proje kapsamındaki faaliyetlerini proje sonrasında da sürdürmekte ve geliştirmektedir. Böylece kamu desteklerinin etkileri devam edebilmektedir (Ersayın, 2012).

¹⁷ çalışmaya katılan lkeler; Japonya, Kore, Norveç, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avustralya, Belçika, Finlandiya, Almanya ve Avusturya'dır. Ayrıca alışmada Avrupa Birliği 5. ereve Programı'na da yer verilmiştir.

- **Yönetmelik süreçler:** Kamu destekleri yararlanıcıların uymak zorunda oldukları pek çok kural ve prosedürü de beraberinde getirmektedir. Bu kurallar proje uygulamalarını kolaylaştırmanın yanı sıra desteklenen firma, kurum ve kuruluşların örgütsel yapılarını, yönetsel süreçlerini ve stratejilerini gözden geçirmelerini ve iyileştirmelerini sağlamaktadır (Ersayın, 2012).

Görüldüğü üzere müdahale sonucunda ortaya çıkan çeşitli davranışsal değişiklikler belirlenmiştir. Çalışmaya katılan ülkelerin değerlendirme sonuçlarından önemli görülenlere Tablo 3.5’ te yer verilmektedir (Ersayın, 2012).

Bu çalışmadan anlaşıldığı üzere, Ar-Ge desteklerinde davranışsal katkısallık ön plana çıkmaktadır. Müdahalelerin ölçek ve zamanlama etkilerinin yanında, daha zorlayıcı projelerin gerçekleştirilmesinin sağlanması da bir davranışsal etki olarak ele alınmıştır. Diğer yandan kısmi para kaybına ilişkin faktörler, proje uygulamasıyla ilgili değişiklikler; öğrenme etkileri ise proje uygulamasından sonra ortaya çıkan davranışsal değişiklikler olarak ele alınmış ve müdahalenin etkilerinin daha sistematik olarak incelenmesi sağlanmıştır (Ersayın, 2012).

Tablo 3.5. Uygulama Sırasında Davranışsal Katkısallık

Ülke	Davranışsal Katkısallık Türü			
	Uygulama Kararı	Zamanlama & Süre	Kapsam & Ölçek	Zorluk derecesi
Avustralya	Uygulanmazdı. (%37)	Daha uzun sürerdi. (%100)	Daha küçük ölçekli olurdu. (%92)	Daha az zorlayıcı olurdu. (%78)
Avusturya	Uygulanmazdı. (%28)	Ertelenirdi. (%32) Daha uzun sürerdi. (%51)	Daha küçük ölçekli olurdu. (%74)	Daha az zorlayıcı olurdu. (%49)
Finlandiya	Uygulanmazdı. (%20)	-	Daha küçük Ölçekli olurdu. (%46)	Destek olmadan uygulanamayacak kadar riskli olurdu. (%48) Teknik olarak daha az iddialı olurdu. (%73)
Norveç	Uygulanmazdı. (%53)	Uygulama daha yavaş olurdu. (%16)		
Almanya	-	Proje uygulama kararı daha geç alınırdı. (%53) Uygulama daha yavaş olurdu. (%28)	Daha küçük ölçekli olurdu. (%55)	Daha az zorlayıcı olurdu. (%60)
ABD	Uygulanmazdı. (%93)	-		Teknik olarak daha az iddialı olurdu. (%82) Daha az zorlayıcı olurdu. (%70)
AB (5.Çerçeve)	Uygulanmazdı. (%57)	Daha uzun sürerdi. (%33)	Daha küçük ölçekli	Daha az zorlayıcı olurdu. (%43)

Programı)			olurdu.(%76)	
-----------	--	--	--------------	--

Kaynak: OECD, 2006:32(Ersayın, 2012)

3.4. Uygulama Öncesi Katkısalılık Değerlendirmesi: Birleşik Krallık Örneği

Birleşik Krallık’ ta, kamu politika ve programlarının katkısallığı hususuna özel önem verilmektedir. Katkısalılık, hem uygulaması sona eren müdahalelerin meydana getirdiği net sonuçların belirlenebilmesi için, hem de uygulama öncesinde müdahalelerin net sonuçlarının tahmin edilmesi için değerlendirilmektedir. Aşağıda katkısallığın uygulama öncesinde değerlendirilmesine ilişkin İngiliz Ortaklık¹⁸ (English Partnership) tarafından geliştirilen model ele alınmaktadır (Ersayın, 2012).

Söz konusu model, uygulanması planlanan destek programlarının muhtemel sonuçlarının katkısallık derecesini belirlemeye çalışmaktadır. Bu kapsamda iki temel durum dikkate alınmaktadır; müdahale durumu ve müdahalesiz durum. Müdahale durumu, destek programı uygulandığında elde edilmesi beklenen sonuçları, müdahalesiz durum ise, müdahale olmadığında da gerçekleşmesi beklenen sonuçları ifade etmektedir. Herhangi bir müdahalenin katkısallık sonuçlarının belirlenebilmesi için öncelikle bu iki durumda elde edilecek sonuçların tahmin edilmesi gerekmektedir. Daha sonra sızıntı, de-plasman, ikame ve çarpan etkileri her iki durum için de dikkate alınarak, sonuçlar net hale getirilmektedir. Katkısal sonuçlar ise müdahale durumunda elde edileceği tahmin edilen net sonuçlardan, müdahale olmasa da gerçekleşmesi beklenen net sonuçların (dara kaybı) çıkarılması ile bulunmaktadır. Bu sürecin matematiksel formülü şu şekildedir (Ersayın, 2012):

$$AI = [GI \times (1-L) \times (1-Dp) \times (1-S) \times M] - [GI^* \times (1-L^*) \times (1-Dp^*) \times (1-S^*) \times M^*]$$

AI= Toplam net yerel katkısallık etkisi

GI= Toplam doğrudan etki

L= Sızıntı etkisi

DP=De-plasman

S=İkame etkisi

M=Çarpan etkisi

**=Müdahalesiz durumu ifade etmektedir.” (English, 2008)*

İngiliz Ortaklık de-plasman, sızıntı, ikame ve çarpan etkileri için hazır oranlar¹⁹ geliştirmiştir. Bu oranlar daha önceki değerlendirme çalışmalarından edinilen tecrübeler ve

¹⁸ İngiltere’de kaliteli sürdürülebilir büyümeyi desteklemeyi amaçlayan, kamu kurumu niteliği taşıyan bir kurumdur.

¹⁹ Örneğin yerel düzeyde çarpan etkisinin düşük olacağı tahmin ediliyorsa, çarpan değeri 1,05; orta düzeyde olacağı tahmin ediliyorsa 1,1; yüksek olacağı tahmin ediliyorsa 1,15 kabul edilmektedir. Deplasman, ikame ve sızıntı etkileri için ise 0 ile 1 arasında değişen oranlar kullanılmaktadır.

gerçekleştirilen analizler ışığında katkısallığın unsurlarını derecelendiren tahminlerdir. Aşağıda bu oranlar kullanılarak gerçekleştirilen bir değerlendirme örneği yer almaktadır (Ersayın, 2012).

İş desteği projesi: Yerel halk için yeni iş imkânları yaratmayı amaçlayan proje ile 500 tam zamanlı iş yaratılması öngörülmektedir. Proje aynı zamanda bu işler için yerel halka yönelik gerekli eğitimleri de kapsamaktadır. Yerel otoritelerle yapılan anket sonucuna göre, müdahalesiz durumda 80 tam zamanlı yeni işin yaratılacağı (dara kaybı oranı: 0,16) tahmin edilmiştir (Ersayın, 2012). (Bkz. Tablo 3.6)

Tablo 3.6. Katkısallığın Hesaplanması

Katkısallığın unsurları		Yaratılan iş sayısı	
		Müdahale durumu	Müdahalesiz durum(*)
A	Toplam doğrudan etkiler	500	80
B=Ax0,10	Sızıntı = 0,10 (düşük)	50	8
C=A-B	Toplam yerel doğrudan etkiler	450	72
D=Cx0,5	De-plasman = 0,50 (orta)	225	36
E=C-D	Net yerel doğrudan etkiler	225	36
F=Ex0,15	Çarpan = 0,15	34	5
G=E+F	Toplam net yerel etkiler	259	41
H=G-G*	Katkısal etkiler	259-41=218	

Kaynak: UK, English Partnership, 2008:28-31 (Ersayın, 2012)

Proje kapsamında eğitimlere de yer verildiği için, bölgedeki iş gücünün yaratılacak olan işlere uygun olacağı, yani sızıntı etkisinin düşük olacağı beklenmektedir. Bölgede birkaç rakip firma bulunması nedeniyle de-plasman etkisinin orta derecede olacağı, yaratılacak olan işlerin tedarik zinciriyle güçlü bağlantıları olması nedeniyle çarpan etkisinin de yüksek olacağı tahmin edilmektedir. Tablo 3.6’ da gösterilen hesaplamalar sonucunda, söz konusu iş desteği projesinin net katkısal etkisi 218 yeni iş, katkısallık derecesi de 0,43 olarak tahmin edilmiştir (Ersayın, 2012).

Hazır oranlar vasıtasıyla katkısallığın hesaplanması, değerlendiricilerin işini kolaylaştırmaktadır. Ancak bu oranların elde edilmesi ve değerlendirilmekte olan müdahale için kullanılacak olan oranların belirlenmesi, uygulama sonrası katkısallık değerlendirmesi konusunda yeterli deneyim kazanıldıktan sonra mümkün olabilecektir (Ersayın, 2012).

3.5. Uygulama Sonrası Katkısallık Değerlendirmesi: İrlanda Örneği

Aşağıda İrlanda Girişimcilik²⁰ (EI- Enterprise Ireland) ajansının 2000-2002yılları arasında yeni kurulacak olan veya büyümeyi amaçlayan yerel firmalara yönelik, 126 milyon Avro

²⁰ İrlanda Girişimcilik yerel sektörlerin geliştirilmesi ve teşvik edilmesinden sorumlu bir devlet kurumudur. Bu doğrultuda ihracat, Ar-Ge, üretim yoluyla rekabet, bölgesel işletmeleri güçlendirme, yeni iş kurma ve büyüme konularında İrlandalı şirketlere destekler verilmektedir. Bunların dışında İrlandalı tedarikçi arayan uluslararası şirketlere de danışmanlık hizmeti verilmektedir. (İZKA, Avrupa’da Kalkınma Ajansları, 2008)

tutarındaki finansal desteklerinin katkısallığının değerlendirilmesine ilişkin Lenihan ve arkadaşları (Lenihan H. M., August 2003) tarafından gerçekleştirilen çalışma ve ortaya çıkarılan model incelenecektir (Ersayın, 2012).

Söz konusu çalışma kapsamında, katkısallığın unsurlarından dara kaybı ve de-plasman dikkate alınmış, destek alan firmalardan toplam 42 tanesiyle ortalama 45’ er dakika süren yüz yüze mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlarda Tablo 3.7’ de yer alan dara kaybı ve de-plasmana ilişkin soruların yanı sıra değerlendirme sonuçlarının sayısallaştırılması adına finansman desteğine bağlı olarak “yaratılan iş sayısı” da sorulmaktadır. Elde edilen sonuçlar şu şekildedir (Ersayın, 2012):

- Tam dara kaybı: 0,19
- Kısmi dara kaybı (yatırım yeri): 0,00
- Kısmi dara kaybı (zamanlama): 0,07
- Kısmi dara kaybı (ölçek): 0,36
- Kısmi dara kaybı (ölçek ve zamanlama): 0,28
- Kısmi dara kaybı (yatırım yeri ve zamanlama): 0,02
- Sıfır dara kaybı: 0,07

Tablo 3.7. Mülakat Soruları

- 1) Eğer finansal desteği almasaydınız projeniz için hangisi geçerli olurdu?
 - a) Hiçbir şey değişmezdi (aynı zamanlama, büyüklük, yer).
 - b) Başka bir yerde gerçekleşirdi.
 - c) Yine gerçekleşirdi fakat daha geç olurdu.
 - d) Daha küçük ölçekte gerçekleşirdi.
 - e) Daha geç ve daha küçük ölçekte gerçekleşirdi.
 - f) Proje gerçekleşmezdi.
- 2) Şu anki satışlarınızın ne kadarı (yüzde) aşağıdaki pazarlarda gerçekleşmektedir?
 - a) İrlanda
 - b) Birleşik Krallık
 - c) Diğer AB ülkeleri
 - d) AB üyesi olmayan diğer ülkeler
- 3) Kaç tane firma ile rekabet etmektesiniz? (faaliyet gösterdiğiniz esas pazarda)
- 4) Rakipleriniz hangi firmalar ve bu rakipleriniz esas olarak hangi pazarda faaliyet gösteriyor?(ulusal, uluslararası)

Kaynak: Lenihan at al, 2003:10-11 (Ersayın, 2012)

Öte yandan, bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı, sonuçların sayısallaştırılması için yapılan varsayımlardır. Kısmi dara kaybının belirlenmesine ilişkin geliştirilen varsayımlar şu şekildedir (Lenihan H. M., August 2003):

- Hedef bölge dışında, alternatif bir yerde projelerini gerçekleştireceklerini belirten projeler ve çıktıları katkısız olarak değerlendirilmiştir.

- Projelerini daha geç gerçekleştirebileceklerini belirten firmalardan bu gecikmenin ne kadar olacağı yönünde bir tahminde bulunmaları istenmiştir. İstihdam edilen kişilerin projenin başında işe alındıkları varsayımıyla, söz konusu gecikme projenin ne kadar zaman önce başladığına oranlanmıştır. Örneğin 2 yıllık bir projede 6 aylık bir gecikme olacağı beklenmekte, yani finansman desteği bu projeyi 6 ay öne almakta ise 6 ay katkı, kalan 18 ay dara kaybı olarak yorumlanmaktadır. Bu durumda 24 aylık proje süresi düşünüldüğünde dara kaybı oranı 0,75 olarak hesaplanacaktır. ($18/24=0,75$)
- Finansman desteği olmadığı durumda projelerini daha küçük ölçekte gerçekleştirecek olan firmalardan bunu oransal olarak ifade etmeleri istenmektedir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise firma tarafından sağlanan eş finansman oranının dara kaybını ifade ettiği kabul edilmektedir.
- Gecikme ve küçük ölçek durumları birlikte gerçekleştiğinde ayrı ayrı hesaplanan sonuçlar toplanmaktadır.
- Farklı yer ve gecikme durumlarının birlikte gerçekleşmesinde de her iki durum için hesaplanan sonuçlar toplanmaktadır.

De-plasmanın belirlenmesinde ise destek alan firmaların ürünlerinin ulusal pazarda satılma oranı ve bu firmaların ulusal firmalarla rekabet oranının de-plasman ile doğru orantılı olduğu varsayımı yapılmıştır (Ersayın, 2012).

De-plasman oranı= *Ulusal pazardaki satış yüzdesi x Ulusal firmalarla rekabet yüzdesi*

Katkısal Sonuçlar= *(Brüt sonuçlar-Dara kaybı) x (1-De-plasman oranı)*

Bu varsayımlar ışığında destekler sonucu istihdam edilen kişilerden önce dara kaybı çıkarılmakta, daha sonra da de-plasman dikkate alınmaktadır. Elde edilen sonuçlar ise şu şekildedir (Ersayın, 2012):

- Dara kaybı oranı: 0,45
- De-plasman oranı: 0,08
- Brüt istihdam: 53 kişi
- Katkısal istihdam: 27 kişi
- Katkısalılık oranı: 0,50

Görüldüğü üzere, müdahale sonucunda yaratılan 53 işten 27' sinin katkısal olduğu sonucu elde edilmiştir. Katkısalılığın tüm unsurları dikkate alınmamış olsa da, incelenen bu çalışmada kullanılan yöntemin, uygulaması kolay ve anlaşılabilir olduğu düşünülmektedir (Ersayın, 2012).

3.6. Türkiye'de Katkısalılık Değerlendirmesi

Katkısalılık değerlendirme Türkiye için oldukça yeni bir uygulama olup, uygulama öncesi veya sonrası gerçekleştirilen katkısalılık değerlendirme çalışmaları son derece sınırlıdır. Ancak son zamanlarda gerçekleştirilen bazı değerlendirme çalışmalarında katkısalılığın da dikkate alınmaya başlandığı görülmektedir. Aşağıda katkısalılık

değerlendirmesinin Türkiye'deki ilk uygulamaları olarak adlandırılabilir bazı değerlendirme çalışmaları ele alınmaktadır (Ersayın, 2012).

3.6.1. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı: Endüstriyel Teknoloji Projesi

Endüstriyel Teknoloji Projesi, Dünya Bankası tarafından 1991 yılında başlatılan Teknoloji Geliştirme Projesinin devamı olarak 1999 yılında uygulanmaya başlanmıştır. Projenin değerlendirilmesi Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile işbirliği içinde gerçekleştirilen anket ve mülakatlara dayanmaktadır. İlk anket çalışması 2000, ikincisi 2003 yılında tamamlanmış ve projelerin başlangıçtaki durumları değerlendirilmiştir. Ara değerlendirme anketi 2004 yılında, projenin genel değerlendirmesi ise 2005 yılında proje sahipleri ve projelerin yürütülmesinde görev alan kişilerle yapılan mülakatlarla gerçekleştirilmiştir (Taymaz, 2006).

Proje katkısallığı ve davranışsal katkısallığın değerlendirildiği bu mülakatlar Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) tarafından desteklenen 211 firma ve destek almaya hak kazanamayan 102 firma ile yapılmıştır. Desteklenen firmalara destek alamamış olsalardı projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri, desteklenmeyen firmalara ise TTGV'ye sunmuş oldukları projelerini gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri sorulmuştur (Ersayın, 2012).

Desteklenen firmaların yüzde 22'si destek alamamış olsalardı projelerini iptal edeceklerini, yüzde 30'u projelerinin ölçeğini küçülteceklerini ve yüzde 47'si projelerini aynı ölçekte gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Bu kapsamda, projelerin yüzde 22'sinde sıfır dara kaybı, yüzde 30'unda ise kısmi dara kaybı olduğu söylenebilir (Bkz. Tablo 3.8). Ayrıca destek olmasa da aynı ölçekte uygulanabilecek olan projeler tam dara kaybı olarak yorumlanabilir. Ancak bu projelerin zamanlaması ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Diğer kısmi dara kaybı faktörlerinin (zamanlama ve yatırım yeri) de dikkate alınmasıyla daha doğru sınıflandırma yapılabilecektir. Diğer yandan firmaların yüzde 1'i destek olmasaydı projelerini daha büyük bütçe ile uygulayacaklarını belirtmişlerdir. Bu hususu negatif ölçek etkisi olarak adlandırmak mümkündür (Ersayın, 2012).

Tablo 3.8. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenen Projeler

Dara Kaybı Türü	%
Sıfır dara kaybı	22
Kısmi dara kaybı (ölçek etkisi)	30
Tam dara kaybı	47

Kaynak: Taymaz, An Assessment of the Industrial Technology Project, Final Report, 2006, 28.04.2011, <http://www.ttgov.org.tr/tr/yenilesim-ve-girisimcilik>

Destek almaya hak kazanamayan firmalarla yapılan mülakatların sonuçlarına göre; bu firmaların yüzde 43'ü TTGV'ye sunmuş oldukları projelerini iptal etmiş veya ertelemişlerdir. Firmaların yüzde 19'u projelerini daha küçük ölçekte gerçekleştirebilmiş iken, yüzde 33'ü aynı ölçekte gerçekleştirebilmiştir. Firmaların yüzde 5'i projelerini daha büyük bütçe ile uygulamışlardır (Ersayın, 2012). (Bkz. Tablo 3.9)

Tablo 3.9. Endüstriyel Teknoloji Projesi - Desteklenmeyen Projeler

Projelerin Gerçekleştirilme Durumu	%
İptal edilen veya ertelenen projeler	43
Daha küçük bütçe ile gerçekleştirilen projeler	19
Aynı bütçe ile gerçekleştirilen projeler	33
Daha büyük bütçe ile gerçekleştirilen projeler	5

Kaynak: Taymaz, An Assessment of the Industrial Technology Project, Final Report, 2006, 28.04.2011, <http://www.ttg.gov.tr/tr/yenilesim-ve-girisimcilik>

Oldukça kapsamlı olan çalışmada katkısallık dışında üretkenlik, rekabet edebilirlik ve istihdam hususları da değerlendirilmiştir. Ancak burada çalışmanın sadece katkısallıkla ilgili olan bölümü ele alınmıştır.

3.6.2. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu: Sanayi Ar-Ge Projelerini Destekleme Programı

Sanayi Ar-Ge Projelerini Destekleme Programı, firma düzeyinde katma değer yaratan kuruluşların Ar-Ge çalışmalarını teşvik etmek ve bu yolla Türk sanayisinin Ar-Ge yeteneğinin yükseltilmesine katkıda bulunmak üzere (TÜBİTAK, 2011) TÜBİTAK tarafından uygulanmaktadır. Bu programla sanayi kuruluşlarının Ar-Ge projelerine yüzde 60' a varan oranlarda hibe şeklinde destek sağlanmaktadır (Ersayın, 2012).

Söz konusu program kapsamında desteklenen projelere dair proje sonuç raporunda (TÜBİTAK, 2010) (AGY350-02) proje sahiplerinden davranışsal katkısallığa dair bilgiler istenmektedir. Davranışsal katkısallığın sadece öğrenme boyutu ve ölçek faktörünün dikkate alındığı rapor, bu yönüyle Türkiye’de katkısallık değerlendirmesi anlamında atılan ilk adımlardan biri olarak görülmektedir. Ancak, söz konusu programların sonuçlarının değerlendirilmesi ve etki değerlendirmesi çalışmaları henüz tamamlanmamıştır (TÜBİTAK, 2010).

3.6.3. Avrupa Birliği Destekli Bölgesel Kalkınma Programları

Türkiye, 2002-2006 programlama döneminde toplam 12 Düzey 2 bölgesinde 4 bölgesel kalkınma programı uygulamıştır. Bu programlar; Doğu Anadolu Kalkınma Programı; Samsun, Kastamonu, Erzurum Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Ağrı, Kayseri, Konya, Malatya Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı ve TR90 Düzey 2 Bölgesi Kalkınma Programı’dır.

DPT koordinasyonunda uygulanan bu programlardan Doğu Anadolu Kalkınma Programı ve Samsun, Kastamonu, Erzurum Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı için 2007 yılında bir ara değerlendirme anketi düzenlenmiştir²¹. Söz konusu ankette kullanılan aşağıdaki soru dara kaybının belirlenmesine örnek olarak verilebilir (Ersayın, 2012).

²¹Söz konusu anket Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü(BGYUGM), İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı tarafından 2007 yılında uygulanmıştır.

Projeniz hibe desteği olmadan nasıl uygulanabilirdi?

- a) Kendi kaynaklarımız ile uygulanabilirdi
- b) Kredi kullanılabılırdi
- c) Ulusal kaynaklardan karşılanabilirdi
- d) Proje uygulanamazdı

Ankete katılan yararlanıcıların yüzde 63' ü hibe desteği olmadan projelerini uygulayamayacaklarını, yüzde 12' si kendi kaynakları ile uygulayabileceklerini, yüzde 17,9' u kredi alabileceklerini, yüzde 7,1' i ise projelerini AB kaynağı yerine ulusal kaynaklarla gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir²².

Kendi kaynakları ile projelerini uygulayabileceğini belirtenler dışında, kredi kullanabileceğini veya ulusal kaynaklardan fon alabileceğini belirten yararlanıcıların projeleri de AB programı olmasa da gerçekleştirilebilecektir. Bu durumda söz konusu projelerden yüzde 37' sinde dara kaybı olduğu ve bu projelerin çıktılarının programın katkısı için kullanılmaması gerektiği sonucu çıkarılabilir. Diğer yandan, yararlanıcıların yüzde 63' ünün hibe desteği olmadan projelerinin uygulanamayacağını belirtmeleri, bu projelerde dara kaybının olmadığını göstermektedir. Ancak katkısallığın tam olarak belirlenmesi için kısmi dara kaybının ve katkısallığın diğer unsurlarının da dikkate alınması gerekmektedir²³.

3.7. Türkiye’de Kamu Yatırım Projelerinin Değerlendirilmesi

Türkiye’de kamunun doğrudan yürüttüğü yatırım projelerinde ve kamu kaynağı kullanılarak gerçekleştirilen çeşitli teşvik uygulamalarında, uygulama sonrası değerlendirme kültürü henüz tam olarak yerleşmemiştir (Yılmaz, 2002). Bu tür değerlendirme çalışmaları genellikle farklı kurum ya da kuruluşların ihtiyaçları ve inisiyatifleri çerçevesinde nadir olarak gerçekleştirilmektedir (Ersayın, 2012).

Diğer yandan, Türkiye’de uygulama öncesi değerlendirme örnekleri mevcuttur. Bunların başında yatırım kararlarının verilmesi amacıyla gerçekleştirilen ön değerlendirmeler gelmektedir. Proje analizi veya ön değerlendirme, yatırım kararı verilmeden önce, projenin girdi ve çıktılarının belirlendiği ve karşılaştırıldığı bir incelemedir (Ayanoğlu, 1996). Bu değerlendirme, projelerin kendi içinde yapılabilirliklerinin değerlendirilmesinde ve alternatif projeler arasında seçim yapılmasında kullanılmaktadır (Ersayın, 2012).

Bir yatırımın yapılması konusunda karar verilebilmesi için projenin beklenen toplam getirisinin, projenin hayata geçirilme süreci dâhil tüm yaşam döngüsü boyunca tükettiği kaynaklara eşit ya da daha fazla olması gerekmektedir (Ayanoğlu, 1996). Bu kapsamda proje değerlendirmenin ilk aşaması; değerlendirilmekte olan projenin fiziksel girdi ve çıktılarının karşılaştırılmasıdır. İkinci aşama ise bu girdi ve çıktıların parasal olarak ifade

²²Söz konusu anket Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (BGYUGM), İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı tarafından 2007 yılında uygulanana anketten alınmıştır.

²³Söz konusu anket Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (BGYUGM), İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı tarafından 2007 yılında uygulanana anketten alınmıştır.

edilerek nakit akışlarının oluşturulması ve projenin faydalı ömrü boyunca her yıl yarattığı gelir ve giderlerin belirlenen bir referans yıl için karşılaştırılmasıdır (Ersayın, 2012).

Temel yaklaşım olarak gelirlerin giderlerden büyük olması durumunda projenin yapılabilir görüldüğü söylenebilmektedir (Ayanoğlu, 1996). Temel yaklaşım girdi-çıkı karşılaştırması olmakla birlikte, projelerin fizibilite raporlarının²⁴ hazırlanmasında projelerin teknik, finansal, ekonomik ve sosyal gerekçelerinin, yapılabilirliğinin, önceliğinin ve çevreye etkilerinin fayda maliyet veya maliyet-etkinlik analizleri ile ortaya koyulması gerekmektedir (DPT, 2009). Projelerin fizibilite raporlarında bulunması gereken ve yatırım kararı verme aşamasında dikkate alınan temel analizler (Ayanoğlu, 1996) aşağıda özetlenmektedir (Ersayın, 2012):

- Teknik analiz ile projenin tasarım, ölçek, yer ve zamanlama gibi açılardan teknik olarak yapılabilirliği incelenmektedir.
- Finansal analiz ile projenin finansal açıdan sürdürülebilirliği, yani projenin gelecekte yaratacağı kaynakların çeşitli amaçlarla yapılacak ödeme ve kullanımlar için yeterliliği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda net bugünkü değer, iç karlılık oranı gibi finansal fayda-maliyet analizleri kullanılmaktadır (DPT, 2009).
- Ekonomik analizde proje ulusal ekonomi açısından değerlendirilmekte ve kaynakların etkin kullanılması yoluyla gelirin maksimize edilmesi amaçlanmaktadır. Bu analiz kapsamında ekonomik fayda-maliyet analizi, maliyet-etkinlik analizi gibi analizler kullanılmaktadır.
- Sosyal analizde sosyal karlılık değerlendirilmektedir. Bu analizde proje kapsamında üretilen mal ya da hizmetlerin tüketiminden elde edilen faydaya biçilen değer, farklı kişi ve gelir grupları açısından farklı olabileceği göz önünde bulundurulmaktadır.
- Kurumsal analiz ile projenin yönetimi ve uygulanmasına ilişkin hususlar ortaya koyularak uygulama döneminde oluşabilecek yönetsel problemlerin önlenmesi amaçlanmaktadır.
- Çevresel analiz kapsamında gerekli hallerde²⁵ hazırlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu ile projenin yol açabileceği bütün olumsuz çevresel etkilerin önceden tespit edilip, gerekli tedbirlerin alınması amaçlanmaktadır. Buna ek olarak, çevresel analiz ile parasal olarak ifade edilebilen çevresel etkiler belirlenmekte ve fayda-maliyet analizinde dikkate alınmaktadır.

²⁴5 milyon TL ve üzerinde olan yeni yatırım projesi teklifleri için fizibilite raporu hazırlanması zorunludur. (DPT, 2009:8)

²⁵ 17.07.2008 tarih ve 26939 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nde hangi alanlardaki kamu ve özel sektör projelerinin çevresel etki değerlendirmesine tabi olduğu belirlenmiştir.

4. ÖRNEK UYGULAMA: FIRAT KALKINMA AJANSI' NIN 2010 YILI EKONOMİK GELİŞME MALİ DESTEK PROGRAMI KAPSAMINDA VERDİĞİ KOBİ DESTEKLERİNDE KATKISALLIĞIN DEĞERLENDİRİLMESİ (ETKİ ANALİZİ)

Katkısallık değerlendirmesi hakkında yapılan incelemeler ışığında bu bölümde, Fırat Kalkınma Ajansı²⁶, nın 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programının katkısallığı değerlendirilecektir. Öncelikle kalkınma ajansları hakkında genel bilgiler verilerek, katkısallık değerlendirmesine duyulan ihtiyaç ortaya konulacaktır. Değerlendirme çalışmasının genel çerçevesi verilecek ve anket çalışmasının sonuçları irdelenecektir.

4.1. Kalkınma Ajansları ve Destekler

Kalkınma Ajansları “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere” (Gazete, 2006) ulusal düzeyde DPT koordinasyonunda, düzey 2 bölgeleri esas alınarak Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan kalkınma birimleridir (Kalkınma Bakanlığı, 2010).

Kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri 5449 sayılı Kanunla düzenlenmiş olan ajansların kuruluşları 3 aşamada gerçekleşmiştir:

- Adana ve Mersin illerini kapsayan ÇKA ile İzmir ilini kapsayan İZKA, Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanan “Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı” ile kurulmuştur.
- İstanbul, Samsun, Diyarbakır, Konya, Erzurum, Gaziantep, Mardin ve Van illerinin merkez olduğu, 23 ilde hizmet edecek 8 ajans 22 Kasım 2008 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanan 10 Kasım 2008 tarih ve 2008/14306 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur.
- 25 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete’ de yayımlanan 14 Temmuz 2009 tarih ve 2009/15236 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Tekirdağ, Balıkesir, Denizli, Kütahya, Bursa, Kocaeli, Ankara, Isparta, Hatay, Nevşehir, Kayseri, Zonguldak, Kastamonu, Trabzon, Kars ve Malatya illerinin merkez olduğu 16 düzey 2 bölgesinde ajanslar kurulmuştur.

Ajanslar bölgeler arası ve bölge içi sosyo-ekonomik gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla, ulusal plan ve stratejiler ile bölge plan ve programlarında belirlenen öncelikler doğrultusunda, yerel idarelerin, üniversitelerin, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, kâr amacı güden işletmelerin, kooperatiflerin, birliklerin ve diğer gerçek ve tüzel kişilerin uygun görülen proje veya faaliyetlerini destekleyebilmektedirler (Gazete, 2008).

²⁶Fırat Kalkınma Ajansı TRB1 istatistiki bölgesinde yer alan Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerinden sorumludur.

Ajansların bölgelerinde uygun görülen proje ve faaliyetlere sağladıkları destekler temel olarak mali ve teknik destekler ile güdümlü proje desteği olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır (Bkz. Tablo 4.1).

Tablo 4.1. Ajanslar Tarafından Sağlanan Destekler

Destek Türü		İçeriği	Yararlanıcılar
Mali Destekler	Doğrudan Finansman Desteği	Proje teklif çağrısı yöntemiyle(DPT, Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu, 2009) belirli alanlardaki proje ve faaliyetlere yapılan karşılıksız yardımlardır.	Özel işletmeler, sivil toplum kuruluşları, kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, yerel yönetimler ve bunların birlikleri, kooperatifler ve bunların birlikleri ile diğer gerçek ve tüzel kişiler.
	Doğrudan Faaliyet Desteği	Proje teklif çağrısı yöntemi uygulanmaksızın belirli alanlardaki proje ve faaliyetlere yapılan karşılıksız yardımlardır.	Yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, birlikler ve kooperatifler.
	Faiz Desteği	Ajans ile ilgili aracı kuruluş arasında imzalanan protokol kapsamında uygun görülen projeler için bu aracı kuruluşlardan alınacak kredilerin faizlerinin ajans tarafından karşılanmasıdır.	Kâr amacı güden gerçek ve tüzel kişiler.
	Faizsiz Kredi Desteği	Ajans ile ilgili aracı kuruluş arasında imzalanan protokol kapsamında, uygun görülen projeler için, bu kuruluşlar eliyle kredi kullanılması ve mali desteğin faiz ödenmeksizin taksitler halinde ajansa geri ödenmesidir.	
Teknik Destek		Eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi alanlarda ajans personeli tarafından verilen veya zorunlu durumlarda ajans tarafından hizmet alımı yoluyla karşılanan desteklerdir.	Yerel yönetimler ve mahalli idare birlikleri, üniversiteler, meslek okulları, araştırma enstitüleri, diğer kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları, sivil toplum kuruluşları.
Güdümlü		İş geliştirme merkezleri,	Ajans projeyi uygulayacak

Proje Destegi	teknoparklar, teknoloji geliştirme merkezleri ve işletmelerin ortak kullanımına açık fuar, ticaret merkezi, laboratuvar ve atölye gibi büyük bütçeli altyapı ve/veya işletme desteklerini içeren projelere teklif çağrısı usulü uygulamaksızın sağlanan mali veya teknik desteklerdir.	muhtemel aktörleri belirlemek için gerekli koordinasyonu yürütür ve üniversite, kamu kesimi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ortaklıkları teşvik edilir.
----------------------	--	--

Kaynak: Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği (8.11.2006 tarih, 27048 sayılı T.C. Resmi Gazete).

MDP²⁷ lerin bütçeleri, öncelik alanları, azami-asgari proje bütçeleri gibi detaylar, ilgili mevzuat çerçevesinde, başvuru rehberlerinin ajanslar tarafından hazırlanıp Kalkınma Bakanlığı (eski hali ile DPT) tarafından onaylanması ile kesinlik kazanmaktadır.

MDP' ler arasında KOBİ'lere yönelik destekler önemli bir yer tutmaktadır. Tablo 4.2 bugüne kadar Fırat Kalkınma Ajansı²⁸ tarafından hayata geçirilen MDP' leri, Tablo 4.3 ise FKA tarafından KOBİ'lere yönelik olan MDP' leri göstermektedir. Bu programlardan 2010 yılı teklif çağrılarının kapanışları yapılmış olup, diğer programların uygulamaları ise devam etmektedir.

Tablo 4.2. FKA Tarafından Çıkan Mali Destek Programları

Yıl	MDP Sayısı	Hibe ²⁹ (TL)
2010	2	10.368.333,39
2011	5	22.526.000,00
2012	1	540.000,00
2013	2	13.000.000,00
Toplam	10	46.434.333,39

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

²⁷Tezin geri kalan bölümünde “Mali Destek Programı” yerine bu ifade kullanılacaktır.

²⁸Tezin geri kalan bölümünde FKA olarak ifade edilecektir.

²⁹2010 yılı programlarının kapanışları yapıldığı için gerçekleşen; 2011, 2012 ve 2013 yıllarının kapanışları yapılmadığı için öngörülen tutarlar ifade edilmiştir.

Görüldüğü üzere ajansların uyguladıkları MDP' ler ile bölgelere önemli miktarda kaynak aktarılmaktadır. Ajansların ve bölgelerinde uyguladıkları bu MDP' lerin bütçelerinin³⁰ önemli bir kısmı merkezi bütçeden aktarılan paylardan oluşmaktadır. Sonuç olarak kamu kaynağıyla gerçekleştirilen bu programların bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve bu sayede ulusal kalkınmaya katkı sağlanması için oldukça önemli araçlar oldukları düşünülmektedir.

Ajansların sunabileceği destekler mevzuatla net bir şekilde belirlenmiştir. Burada önemli olan nokta, ajansların bu destekleri bölgelerinde fark yaratabilecek şekilde sağlamalarıdır. Bu nedenle ihtiyaçların, hedef grubun ve sağlanacak desteklerin doğru şekilde belirlenmesi önem taşımaktadır.

Tablo 4.3. FKA Tarafından Çıkulan KOBİ'lere Yönelik Mali Destek Programları

Yıl	Program Adı (MDP)	Hibe ³¹ (TL)
2010	Ekonomik Gelişme	9.875.575,29
2011	Ekonomik Gelişme	8.700.000,00
2011	Tarımda Model İşletmeler	6.000.000,00
2013	İhracat ve Yenilikçilik	8.000.000,00
2013	Yerelde Ekonomik Gelişme	5.000.000,00
Toplam		37.575.575,29

Kaynak: Yazar tarafından geliştirilmiştir.

Tablo 4.3 den görüldüğü üzere Ajanslar tarafından özel sektöre dağıtılan kaynaklar, desteklerin büyük yüzdesini oluşturmaktadır. Tablo özelinde FKA tarafından sağlanmış mali desteklerin % 80,92' si özel sektöre kullanılmış veya kullanılmaya devam etmektedir.

4.2. Örnek Uygulamanın Amacı ve Kapsamı

Örnek uygulama olarak FKA' nın KOBİ' lere yönelik olarak uyguladığı 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programının katkısallığı (etkisi) değerlendirilecektir. Bu sayede hem uygulanan programların katkısallık dereceleri ortaya konulacak hem de bundan sonraki uygulamalar için geri bildirimler sağlanacaktır.

³⁰5449 sayılı Kanunda ajansların gelirleri ve yönetecekleri mali kaynaklar şu şekilde sayılmıştır:

a) Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.

b) Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

c) Faaliyet gelirleri.

d) Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

e) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılacak pay.

f) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

g) Bir önceki yıldan devreden gelirler.

³¹2010 yılı programının kapanışı yapıldığı için gerçekleşen; 2011 ve 2013 yıllarının kapanışları yapılmadığı için öngörülen tutarlar ifade edilmiştir.

4.2.1.Fırat Kalkınma Ajansı 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı

2010 yılı sonunda FKA 2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı için teklif çağırısına çıkmıştır. KOBİ'lerin desteklenmesine yönelik olan Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı'nın amacı başvuru rehberinde şu şekilde belirlenmiştir;

“TRB1 Bölgesi (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) illerinde istihdamın ve refah seviyesinin artırılması için girişimciliği ve yatırımları teşvik ederek; işletmelerin rekabet edebilirliğinin artırılması için, yenilikçilik ve teknoloji kullanımına destek vererek bölge ekonomisinin lokomotif sektörleri olan İmalat, Tarıma Dayalı Sanayi ve Hizmet Sektörlerinin Katma Değerinin Artırılması” (FKA, 2010)

Söz konusu programın başvuru rehberleri incelendiğinde; ürün çeşitlendirmeye ve kapasite artırımına yönelik yatırımların yapılması, mevcut işletmelerin fiziki ve beşeri yapısının güçlendirilmesiyle katma değer ve istihdamın artırılması, yenilikçilik, marka ve patent faaliyetleri ile rekabet edebilirliğin artırılması, işletmelerin pazarlama ve dış ticaret kapasitesinin iyileştirilmesi gibi öncelik alanları göze çarpmaktadır. Teklif çağırısı için destek alanı oldukça geniş tanımlanmış; rehberde her ne kadar Gıda Ürünleri İmalatı ve Tarıma Dayalı Sanayi, Makine ve Ekipman İmalatı, Ambalaj Sanayi, Mermer ve Yapı Malzemeleri İmalatı, Tıbbi Malzemeler ve Medikal Ürünlere Yönelik Sanayi ve Konfeksiyon Sanayi özellikle belirtilmiş olsa da daha özellikli bir sektörel odaklanma yapılmamıştır.

Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı için başvuran 283 projeden 41 tanesi idari değerlendirme sonucu değerlendirme dışı kalmış olup, geri kalan 242 başvurudan 45 tanesi destek almaya hak kazanmış ve sözleşmeleri imzalanmıştır. Sözleşme imzalanan projelerden 5 tanesi uygulama süresinin ilk 2 ayı içerisinde sözleşmelerinin feshi talebinde bulunmuş ve taleplerin uygun bulunmasıyla yedek listede yer alan 2 proje ile sözleşme imzalanmış ve uygulama sürecine 42 adet proje ile devam edilmiştir. 2013 yılının 3. ayı itibarıyla 42 firma projelerini tamamlamış ve bu projelere 9.875.575,29 TL hibe aktarılmıştır.

4.3. Örnek Uygulamada Kullanılan Değerlendirme Modeli

Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı'nın katkısallığının değerlendirildiği çalışmada izlenecek olan değerlendirme modeli Tablo 4.4' te özetlenmekte, ayrıntılı bilgiler ise aşağıda verilmektedir.

Tablo 4.4. Değerlendirme Künyesi

Değerlendirme Türü	Katkısallık (Girdi, Çıktı Ve Proje Katkısallığı, Davranışsal Katkısallık)
Değerlendirilecek Unsurlar	Dara Kaybı, De-Plasman, Sızıntı Etkisi, Çarpan Etkisi
Değerlendirmenin Zamanlaması	Uygulama Sonrası
Değerlendirme Yaklaşımı	Mikro Yaklaşım

Veri Toplama Yöntemi	Anket
Araştırma Yöntemi	Deneyisel Olmayan Yöntem

Kaynak: (Ersayın, 2012)

Söz konusu çalışmada proje katkısallığına odaklanılmış, ayrıca “**istihdam edilen kişi**” göstergesi üzerinden çıktı katkısallığı da değerlendirilmiştir. Çıktı katkısallığının değerlendirilmesinde farklı alanlardaki projelerin performans göstergelerinin gruplandırılmasının mümkün olmaması nedeniyle, programların amaçlarıyla örtüşür şekilde, en genel gösterge olan istihdam artışına odaklanılmıştır. Davranışsal katkısallığın kısmi dara kaybı boyutu proje ve çıktı katkısallıkları değerlendirilirken dikkate alınmış, öğrenme boyutu ise ayrıca ele alınmıştır.

Çalışmada katkısallığın unsurlarından dara kaybı, de-plasman, sızıntı ve çarpan etkileri değerlendirilmiştir. Desteklenen projeler istihdam projeleri olmadıkları için ikame etkisi dikkate alınmamıştır.

Programın kapanışı 2013 yılı 3. Ayı içerisinde yapıldığı için söz konusu projelerin katkısallığının değerlendirildiği örnek uygulama, projelerin bitiminden hemen sonra gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Çalışmada değerlendirme yaklaşımı olarak mikro yaklaşım tercih edilmiştir. Bunun en önemli nedeni, ajans destekleri için gerçekleştirilecek olan bu katkısallık değerlendirmesi çalışması ile katkısallığın unsurlarının tek tek araştırılması ve nedenlerine dair çıkarımlarda bulunulmasının amaçlanmış olmasıdır. Ayrıca, programların başvuru rehberinde belirtilen amaçlarından anlaşıldığı üzere desteklenen projelerde sektörel yoğunlaşmalar bulunmamaktadır. ***Bu nedenle az sayıda düşük bütçeli projelerin, özellikle uygulamalarının hemen sonrasında makro düzeyde sonuçlar yaratması beklenmemektedir.***

Proje uygulamaları ve sonuçları hakkında katkısallık değerlendirmesi özelinde, proje bazında detaylı bilgiye ihtiyaç duyulması ve mevcut verilerin bu ihtiyacı sağlayamaması nedeniyle destek alan tüm firmalara anket uygulanmasına karar verilmiştir³². Anket formları 42 firmanın elektronik posta adreslerine gönderilmiştir. Ancak elektronik posta adreslerindeki değişiklikler, verilen adreslerin fazla kullanılmıyor olması veya firma yetkililerinin anketi cevaplamak istememesi nedeniyle toplam 33 firma geri dönüş yapmıştır. Ankete geri dönüş oranı yüzde 76,19 olarak kaydedilmiştir.

Diğer yandan daha sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi adına destek almayan firmaların durumlarının da dikkate alınması gerektiği düşünülmüştür. Proje uygulama süreci bittikten ve programın kapanışı yapıldıktan sonra yapılan bu değerlendirme çalışmasında destek alan ve almayan firmaların karşılaştırılabilecek ortak bir çıktı veya etkilerinin olmaması nedeniyle kontrol grubunun, proje başvurusunda bulunan firmalardan seçilmesine karar verilmiştir. Bu şekilde firmaların proje uygulama durumları karşılaştırılabilecektir. Diğer yandan, MDP’ ye başvuruda bulunan firmalardan projesi başarısız bulunanların uygun

³²Söz konusu anket 01.05.2013 – 01.07.2013 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

bir kontrol grubu olmadığı düşünölmüştür. Çünkü söz konusu projeler çeşitli nedenlerle başarısız bulunmuşlardır ve bu projelerin desteklenmedikleri için hayata geçirilememiş olmaları beklenmektedir. Bu sebeple projeleri başarılı bulunan ancak MDP' lerin bütçe kısıtı nedeniyle yedek listede kalan projelerden bir kontrol grubu oluşturulmasına karar verilmiştir. Yalnız bu listede yer alan firmalar ankete katılmak istememiş olup bu gruptan herhangi bir veri geri dönüşü sağlanamamıştır.

4.4. Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Uygulanan anket ile öncelikle firmaların büyüklüğü, faaliyet gösterdikleri sektör gibi temel bilgiler alınmış, daha sonra katkısallığın unsurlarına dair çıkarımlarda bulunulmasını sağlayacak sorular yöneltilmiştir. Anket sonuçları istatistiksel olarak analiz edilerek firmaların genel özellikleri belirlenmiştir. Daha sonra 3. bölümde incelenen İrlanda örneğinde kullanılan model vasıtasıyla katkısallık ve unsurlarına dair oranlar hesaplanmıştır. Katkısallığı ve unsurlarını etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda öncelikle ankete cevap veren firmaların genel özelliklerine değinilecek, daha sonra katkısallık ve katkısallığın unsurlarına ilişkin değerlendirmelere yer verilecektir.

4.4.1. Anketi cevaplayan firmaların genel özellikleri

Ankete katılan firmalar büyüklük, faaliyet gösterilen sektör ve sektördeki faaliyet süresi açılarından incelenmiş ve bu sayede firmaların genel özellikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

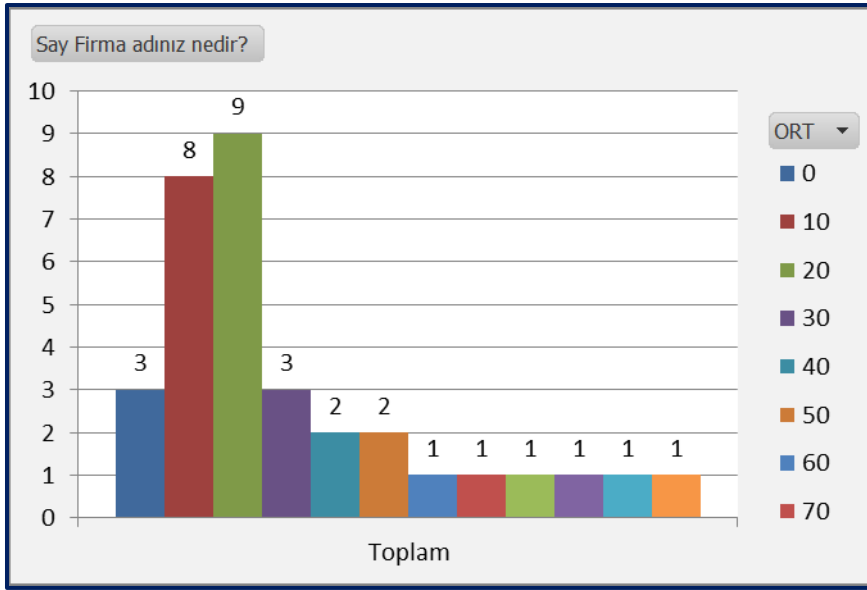
Öncelikle çalışan kişi sayıları dikkate alınarak firmaların MDP' ye başvurdukları sıradaki büyüklükleri incelenmiştir. Düzenlenen anket formunda çalışan kişi sayıları tam zamanlı-yarı zamanlı ve sürekli-geçici çalışan olarak ayrıştırılmıştır³³. Ancak tam zamanlı ve sürekli çalışan kişilerin dışında kalanların ağırlığının düşük olması nedeniyle bu gruplar, çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde gerçekleştirilen hesaplamalara dâhil edilmemiştir.

Ankete katılan firmaların tamamı, MDP' nin amacına uygun bir şekilde, KOBİ tanımına³⁴ giren firmalardır. Çalışan kişi sayılarının 0-29 kişi arasında yoğunlaştığı görölmektedir.

³³Sürekli çalışan, bir yıldan uzun süre; geçici çalışan bir yıldan kısa süre ve yarı zamanlı çalışan bir günde firmanın günlük iş saatinden daha kısa süre çalışacak şekilde istihdam edilenleri ifade etmektedir

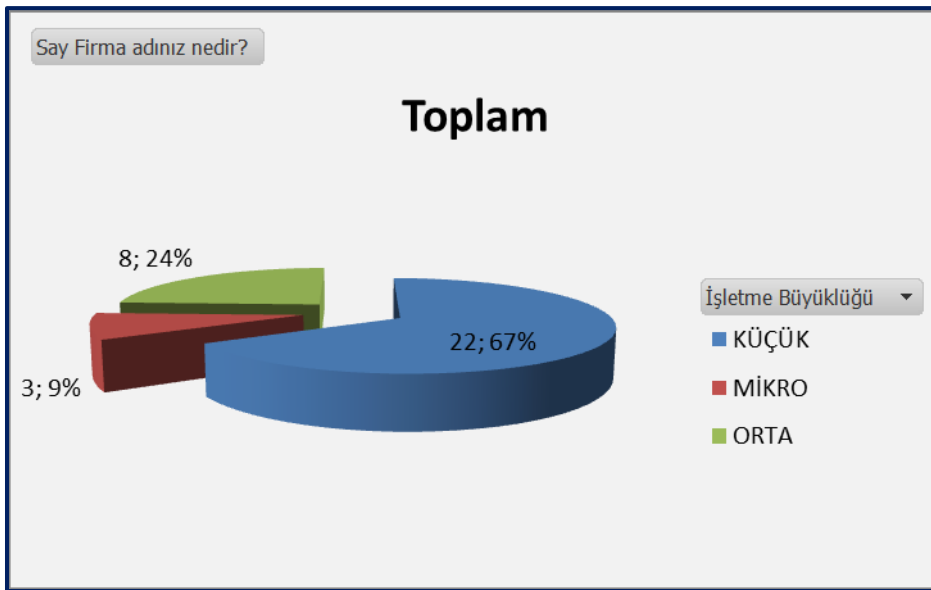
³⁴ Bu çalışmada firmaların KOBİ tanımına uygunlukları uygulama kolaylığı sağlaması açısından sadece eleman sayıları baz alınarak hesaplanmıştır.

Grafik 4.1. Firmaların Çalışan Kişi Sayıları

Diğer yandan KOBİ sınıflandırmasına³⁵ göre bu firmaların yüzde 9,09' unun mikro işletme, yüzde 66,67' sinin küçük ölçekli işletme ve yüzde 24,24' ünün orta büyüklükte işletme olduğu sonucu elde edilmiştir

Grafik 4.2. Firma Büyüklükleri

³⁵ Bakanlar Kurulu 10/9/2012 tarihinde KOBİ Yönetmeliği'nde değişiklik yapılmasını kararlaştırdı ve konuya ilişkin yönetmelik değişikliği 4 Kasım 2012 tarihli Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Bu tanıma göre;

-10 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 1 milyon Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler "mikro işletme"

-50 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 8 milyon Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler "küçük işletme"

-250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 40 milyon Türk Lirası'nı aşmayan işletmeler ise "orta büyüklükteki işletme"

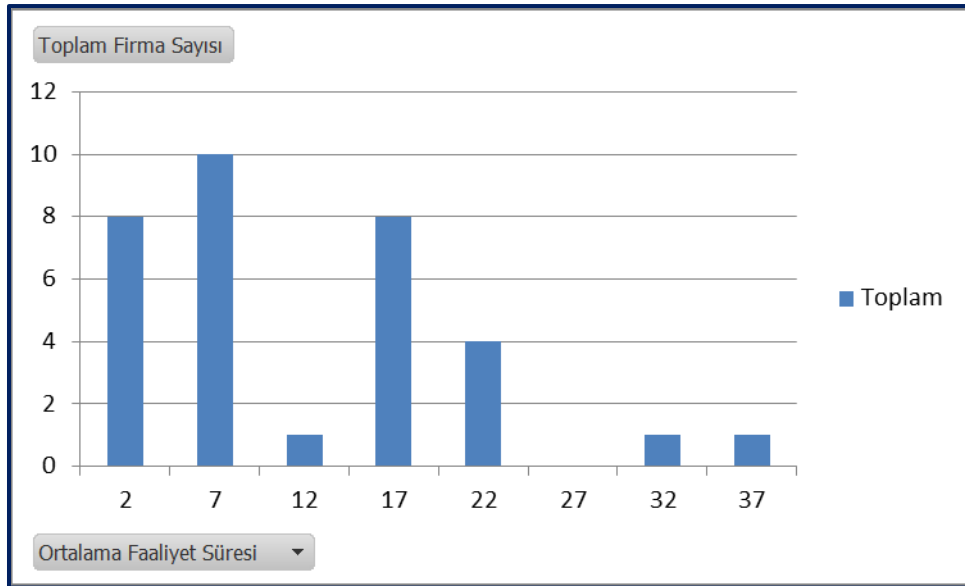
Olarak kabul edilmiştir.

Yararlanıcılar arasında mikro ölçekli işletmelerin çok az sayıda olmasının, yararlanıcıların eş finansmanı karşılama konusunda güçlük yaşamalarından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak böyle bir çıkarımda bulunulabilmesi için başvuruda bulunan tüm firmaların büyüklüklerinin incelenmesi gerekmektedir.

Ankete cevap veren firmaların sektörlerindeki faaliyet süresi incelendiğinde, bu sürenin 2 yıl ile 35 yıl arasında değiştiği görülmüştür. Grafik 4.3’ te görüldüğü üzere, firmaların faaliyet süreleri 2-9 yıl aralığında yoğunlaşmakta, 24 yıldan daha uzun süredir faaliyette bulunan firma sayısı ise azalmaktadır.

Firmaların faaliyet süreleri 10’ar yıllık gruplara ayrıldığında, firmaların yüzde 54,55’ inin 0-9 yıldır faaliyet gösteren, yüzde 27,27’ sinin ise 10-19 yıldır faaliyet gösteren, yüzde 12,12’ sinin 20-29 yıldır faaliyet gösteren ve yüzde 6,06’ sının ise 30-39 yıldır faaliyet gösteren firmalar olduğu görülmektedir.

Grafik 4.3. Firmaların Faaliyet Süresi

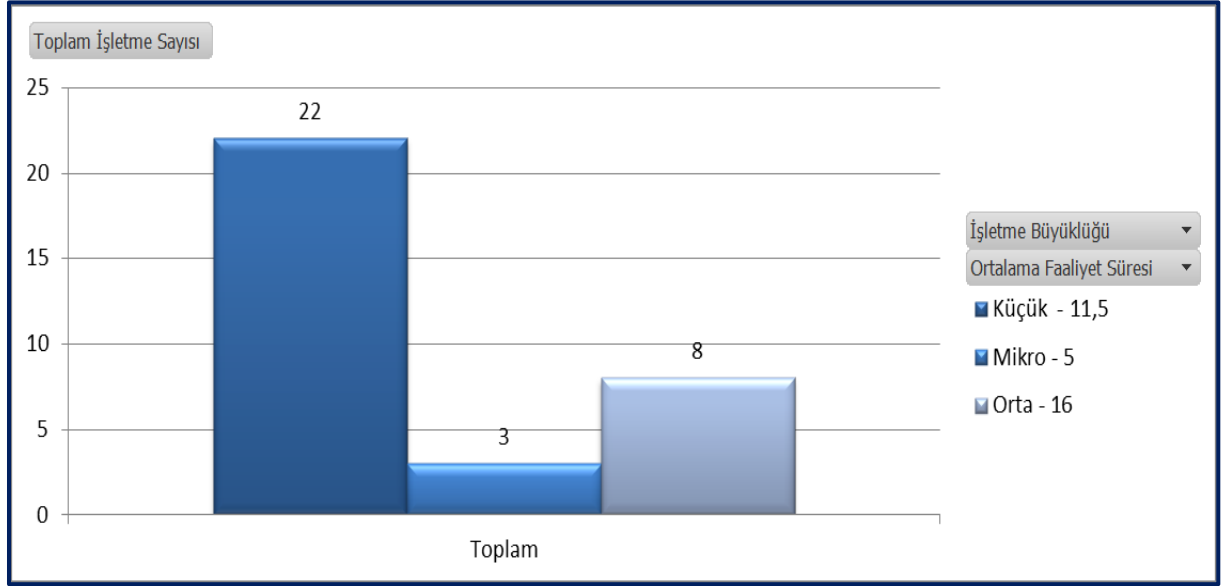

Desteklenen firmaların faaliyet sürelerinin çoğunlukla 0-9 yıl arasında olduğu görülmüştür. 30-39 yıldır faaliyet gösteren, nispeten tecrübeli firmaların mali desteklere daha kolay erişebileceği düşüncesiyle, desteklenen firmalar içindeki ağırlığının da fazla olacağı beklenmiş, ancak bu firmaların ağırlığı yüzde 6,06 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun, nispeten tecrübeli firmaların iş konusunda doyuma ulaşmış veya yapılacak yatırım için Ajans desteklerinden daha avantajlı destek türlerinin varlığından haberdar olması neticesinde MDP’ ye başvurmamış olmalarından kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir. Ancak böyle bir çıkarım yapılabilmesi için başvuruda bulunan tüm firmaların deneyim sürelerinin incelenmesi gerekmektedir.

Ankete cevap veren firmalar arasında mikro işletmelerin ağırlığının düşük ve genç firmaların ağırlığının büyük olması nedeniyle, firmaların ortalama faaliyet süreleri ile büyüklükleri karşılaştırılmıştır. Grafik 4,4’te görüldüğü üzere, ortalama faaliyet sürelerinin

mikro işletmelerde yaklaşık 5 yıl, küçük ölçekli işletmelerde 11,5 yıl ve orta büyüklükteki işletmelerde ise 16 yıl olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 4.4. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Faaliyet Süresi İlişkisi

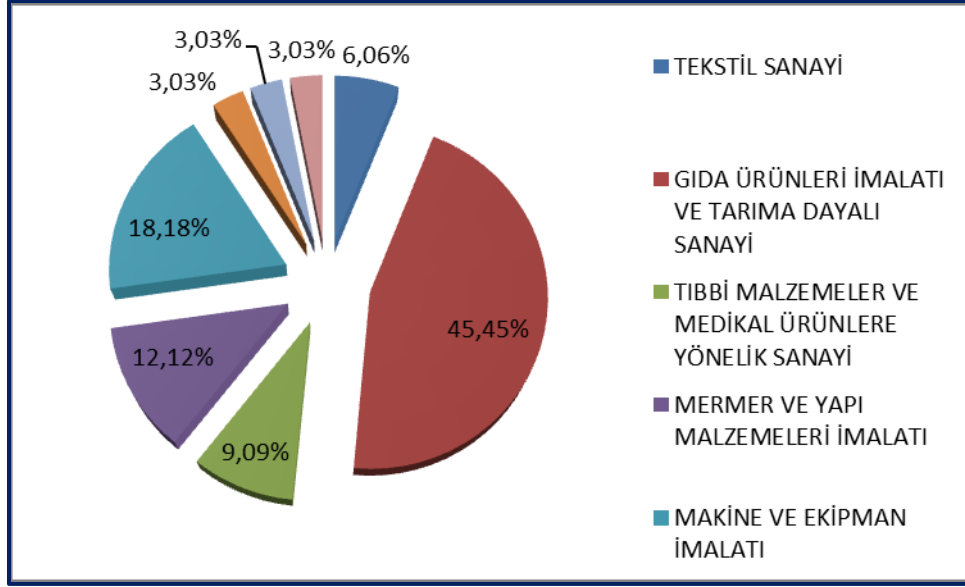
Diğer yandan anketi cevaplayan firmaların faaliyet gösterdikleri sektörler incelendiğinde, gıda sektörünün kısmi bir ağırlığı görülmüştür. Bununla birlikte öne çıkan sektörler yüzde 45,45 ile gıda ürünleri imalatı ve tarıma dayalı sanayi, yüzde 18,18 ile makine ve ekipman imalatı, yüzde 12,12 ile mermer ve yapı malzemeleri imalatı ve yüzde 9,09 ile tıbbi malzemeler ve medikal ürünlere yönelik sanayi olmaktadır.

Tablo 4.5. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Faaliyet Süresi İlişkisi Test İstatistiği

Correlations				
			FaaliyetSuresi	IsletmeBuyuklugu
Kendall's tau_b	FaaliyetSuresi	Correlation Coefficient	1.000	.249
		Sig. (2-tailed)	.	.087
		N	33	33
	IsletmeBuyuklugu	Correlation Coefficient	.249	1.000
		Sig. (2-tailed)	.087	.
		N	33	33
Spearman's rho	FaaliyetSuresi	Correlation Coefficient	1.000	.302
		Sig. (2-tailed)	.	.087
		N	33	33
	IsletmeBuyuklugu	Correlation Coefficient	.302	1.000
		Sig. (2-tailed)	.087	.
		N	33	33

Ortalama faaliyet süresi ve işletme büyüklüğü arasında istatistiksel olarak ilişki bulunmamaktadır (Spearman korelasyon katsayısı=0.302, p-değeri=0.087). Benzer sonuca Kendall's τ korelasyon katsayısı ile de ulaşılmaktadır.

Grafik 4.5. Desteklenen Firmaların Sektörel Dağılımı

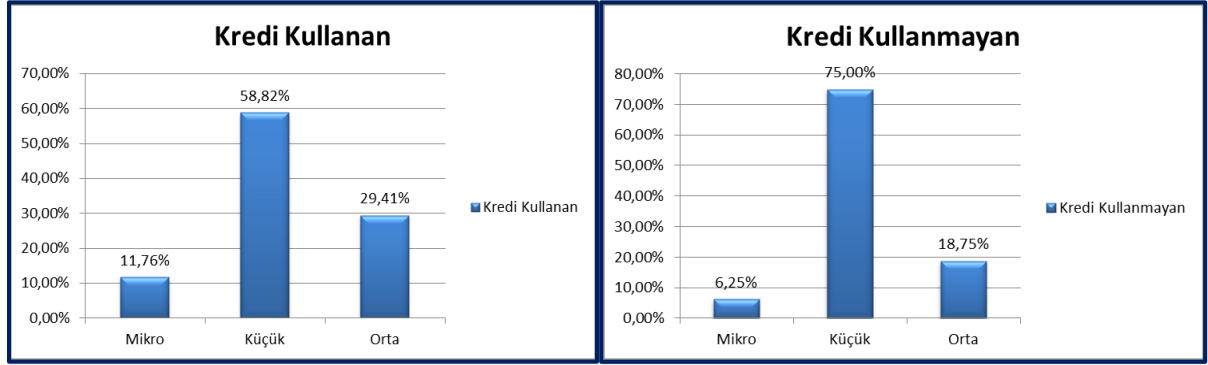

Sonuç olarak, FKA' nın 2010 Yılı MDP' si kapsamında desteklenen firmaların çoğunluğunun, küçük ölçekli ve 0 ila 9 yıldır faaliyette olan firmalar olduğu görülmektedir. Desteklenen firmalar arasında gıda ürünleri imalatı ve tarıma dayalı sanayi sektörünün bölgede diğer sektörlerle oranla daha ağırlıklı olduğu tespit edilmiştir.

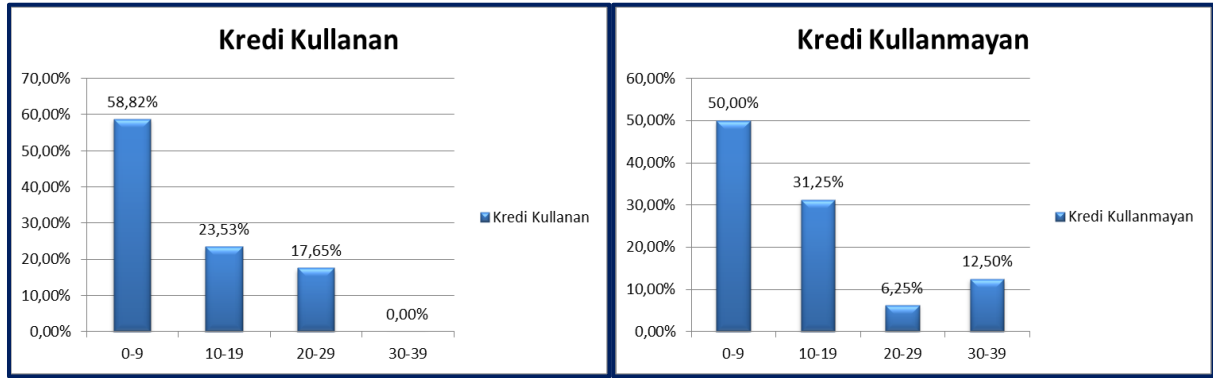
4.4.2.Firmaların alternatif fon kaynaklarından yararlanma durumları

Firmaların ajans desteğinden önce yatırımlarının finansmanında kendi öz kaynakları dışında alternatif fon kaynakları kullanma durumları incelendiğinde; firmaların yüzde 51,52'sinin yatırımları için daha önce banka kredisi kullandığı görülmüştür. Daha önce banka kredisi kullanan ve kullanmayan firmalar büyüklük ve faaliyet süresi bakımından analiz edilmiştir.

Grafik 4.6. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması

Grafik 4.7. Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması

Grafiklerden de anlaşıldığı gibi kredi kullanımının da, kullanılmamasının da ağırlığın aynı sınıfa ait olması yüzünden önemli bir çıkarsama görülmemiştir.

Diğer yandan, ajans desteğinden önce firmaların yüzde 15,15' inin diğer kurum ve kuruluşlardan kredi, yüzde 18,18' inin ise hibe desteği aldığı tespit edilmiştir. Bu firmalar; MFİB, Tarım Bakanlığı, TKDK, KOSGEB, Tübitak TEYDEB' in hibe destekleri ile Ziraat Bankası, İş Bankası ve Halk Bankası' nın kredi desteklerinden faydalanmışlardır.

Firmaların yüzde 66,67' sinin daha önce başka kurum veya kuruluşlardan destek almamış olması, ajanslarca desteklenen firmaların bir bölümünün zaten alternatif fon kaynaklarının farkında olan, daha önce desteklenmiş firmalar olduğu sonucunu göstermektedir. Örneğin bir firma daha önce Ziraat Bankası ile İş Bankası'ndan kredi desteği ve TKDK' dan hibe desteği olmak üzere toplam 3 kez destek almıştır. Doğru tasarlanmış desteklerden daha önce birçok defa destek alan bir firmanın, bu destekler sonucunda artık desteğe ihtiyacının kalmamış olması beklenmektedir. Bu durumdaki firmaların destek talebine devam etmesi, ya bu desteklerin işe yaramadığını ya da firmaların ihtiyacı olmadığı halde desteklerden yararlanabildiğini göstermektedir.

Yapılan analizde daha önce destek almayan firmaların yüzde 4,55' inin mikro işletme, yüzde 68,18' inin küçük ölçekli ve yüzde 27,27' sinin orta ölçekli işletme olduğu görülmektedir. Destek alan firmaların ise yüzde 27,27' si mikro, yüzde 54,55' i küçük ölçekli

ve yüzde 18,18' i orta ölçekli işletmelerdir. Küçük işletmelerin hibe veya kredi desteği alan ve almayan firmalar arasında ağırlığı olduğu görülmektedir.

Tablo 4.6. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	.986 ^a	2	.611
Likelihood Ratio	.997	2	.607
Linear-by-Linear Association	.068	1	.794
N of Valid Cases	33		

a. 4 cells (66.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.45.

İşletme büyüklüğü ve işletmenin daha önce kredi kullanma durumu arasında istatistiksel olarak ilişki olmadığı sonucuna Ki-kare testi ile ulaşılmıştır (p-value=0.611).

Tablo 4.7. Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Independent Samples Test											
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
										95% Confidence Interval of the Difference	
										Lower	Upper
FaaliyetSuresi	Equal variances assumed	1.853	.183	.698	31	.491	2.18382	3.13090	-4.2017	8.56933	
	Equal variances not assumed			.689	26.1	.497	2.18382	3.16762	-4.3255	8.69318	

İşletmelerin ortalama faaliyet süreleri arasında daha önce kredi kullanımına göre bir fark olmadığı t-testi aracılığıyla görülmektedir (p-değeri=0.491).

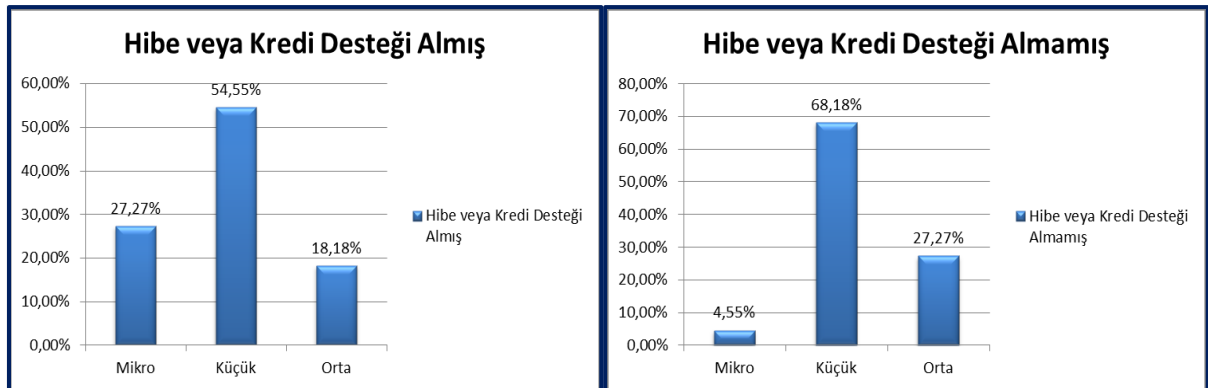
Tablo 4.8. İşletme Büyüklüğü ve Daha Önce Kredi Kullanma Durumunun Faaliyet Süreleri ile Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tests of Between-Subjects Effects					
Dependent Variable: FaaliyetSuresi					
Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	337.467 ^a	5	67.493	.826	.542
Intercept	1892.355	1	1892.355	23.156	.000
IsletmeBuyuklugu	285.410	2	142.705	1.746	.194
DahaOnceKrediKullanma	5.739	1	5.739	.070	.793
IsletmeBuyuklugu * DahaOnceKrediKullanma	11.820	2	5.910	.072	.930
Error	2206.533	27	81.723		
Total	7296.000	33			
Corrected Total	2544.000	32			

a. R Squared = .133 (Adjusted R Squared = -.028)

İşletmenin daha önceden kredi kullanmış olmasının ve işletmenin büyüklüğünün faaliyet süresiyle olan ilişkisinin incelenmesinde ANOVA'dan yararlanıldı. Ortalama faaliyet süresinin işletme büyüklüğüne göre farklılık göstermediği görülmektedir (p-değeri=0.194). İşletmenin daha önce kredi kullanmış olması işletmenin ortalama faaliyet süresini etkilememektedir (p-değeri=0.793). İşletmelerin büyüklüğünün, daha önce kredi kullanmış olmalarının ve faaliyet süreleri arasında bir ilişki bulunmamıştır (p-değeri=0.93).

Grafik 4.8. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması

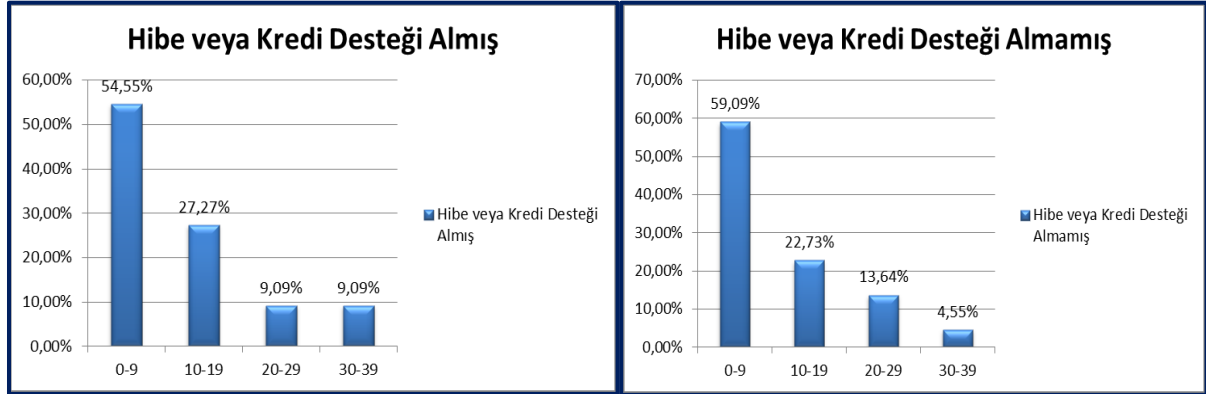

Mikro işletmelerin ajans desteklerinde olduğu gibi, diğer desteklerden yararlanma oranlarının da düşük olmasının, bu firmaların alternatif fon kaynakları hakkında bilgi düzeylerinin düşük olması, yeni yatırımları riskli bulmaları veya varsa eş finansman zorunluluğunu karşılayamayacak olmaları gibi sebeplerden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Daha önce herhangi bir destek almayan firmaların çoğunluğu (yüzde 59,09' u) 0-9 yıldır faaliyet göstermekte olan firmalarken, destek alan firmaların çoğunluğu (yüzde 54,55' i)

da aynı şekilde 0-9 yıldır faaliyet gösteren firmalardır (Bkz. Grafik 4.7). Bu kapsamda, 0-9 yıldır faaliyette olan firmaların hem risk faktörü ve mali sıkıntılar nedeni ile mevcut yatırımı idare etme peşinde oldukları ve alternatif fon kaynaklarından uzak durdukları hem de sektöre tutunma yolunda gelişmelerini sürdüren firmalar oldukları, bu nedenle yeni yatırımlar ve bu yatırımlar için alternatif fon kaynakları arayışında oldukları düşünülmektedir.

Grafik 4.9. Firmaların Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması

Diğer yandan, anketi cevaplayan firmalara MDP kapsamında sağlanan hibe desteği olmasaydı, projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri sorulduğunda; firmaların yüzde 42,42' si banka kredisıyla, yüzde 9,09' u diğer kurum ve kuruluşların destekleriyle ve yüzde 18,18' i ise kendi kaynaklarıyla projelerini gerçekleştirebileceklerini belirtmiştir. Firmaların sadece yüzde 30,30' unun hibe desteği olmadan gerekli kaynağı temin edemeyeceklerini belirtmiş olması MDP' nin katkısallık derecesini düşürücü bir unsur olarak yorumlanmaktadır.

Tablo 4.9. Firma Büyüklükleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Chi-Square Tests						
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	2.080 ^a	2	.353	.427		
Likelihood Ratio	1.887	2	.389	.627		
Fisher's Exact Test	2.047			.427		
Linear-by-Linear Association	1.029 ^b	1	.310	.339	.249	.162
N of Valid Cases	33					

a. 3 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .91.

b. The standardized statistic is -1.014.

İşletme büyüklüğü ve işletmenin daha önce destek alma durumu arasında istatistiksel olarak ilişki olmadığı sonucuna Fisher testi ile ulaşılmıştır (p-value=0.427).

Tablo 4.10. Firmaların Faaliyet Süreleri ile Daha Önce Destek Alma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
FaaliyetSuresi	Equal variances assumed	.316	.578	-.631	31	.533	-2.152	3.40955	-9.10601	4.80166
	Equal variances not assumed			-.587	14.73	.566	-2.152	3.66682	-9.98019	5.67584

İşletmelerin ortalama faaliyet süreleri daha önce destek alıp almama durumunu etkilemediği t-testi aracılığıyla görülmektedir. (p-değeri=0.533).

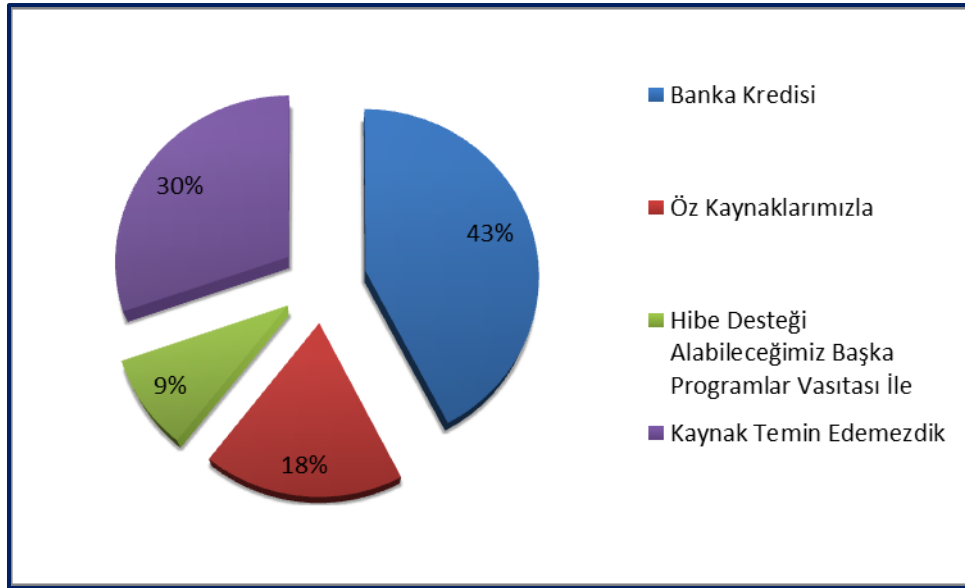
Tablo 4.11. Firmaların Büyüklükleri ve Daha Önce Destek Alma Durumlarının Faaliyet Süreleri ile Karşılaştırılması Test İstatistiği

Tests of Between-Subjects Effects					
Dependent Variable: FaaliyetSuresi					
Source	Type III Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Corrected Model	393.583 ^a	5	78.717	.988	.443
Intercept	1880.667	1	1880.667	23.613	.000
IsletmeBuyuklugu	240.629	2	120.314	1.511	.239
HibeVeyaKrediKullanma	21.688	1	21.688	.272	.606
IsletmeBuyuklugu * HibeVeyaKrediKullanma	24.879	2	12.440	.156	.856
Error	2150.417	27	79.645		
Total	7296.000	33			
Corrected Total	2544.000	32			

a. R Squared = .155 (Adjusted R Squared = -.002)

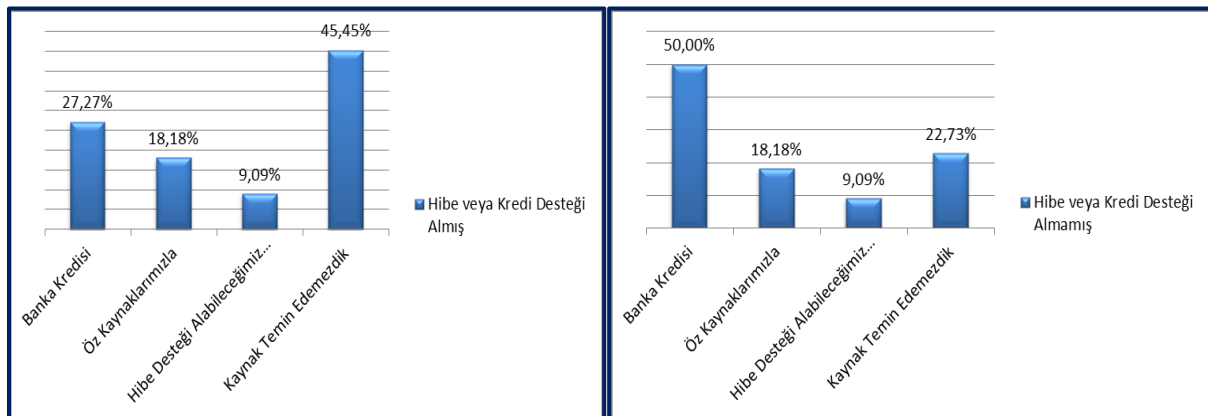
İşletmenin daha önceden destek almış olmasının ve işletmenin büyüklüğünün faaliyet süresiyle olan ilişkisinin incelenmesinde ANOVA'dan yararlanıldı. Ortalama faaliyet süresinin işletme büyüklüğüne göre farklılık göstermediği görülmektedir (p-değeri=0.239). İşletmenin daha önce destek almış olması işletmenin ortalama faaliyet süresini etkilememektedir (p-değeri=0.606). İşletmelerin büyüklüğü, daha önce destek almış olmaları ve faaliyet süreleri arasında bir ilişki bulunmamıştır (p-değeri=0.856).

Grafik 4.10. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu

Daha önce desteklenen (hibe veya kredi) firmaların çoğunluğu (yüzde 45,45) projelerini hayata geçirebilecek kaynağı temin edemeyeceklerini, desteklenmeyen firmaların çoğunluğu ise (yüzde 50,00) banka kredisi ile projelerini hayata geçirebileceklerini belirtmiştir. Daha önce diğer kurum veya kuruluşlardan hibe veya kredi desteği almış olan firmaların çoğunluğunun, kaynak temin edemeyeceklerini ifade etmeleri geçmişte aldıkları desteklerin etkisinin olmadığını ifade etmektedir.

Grafik 4.11. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Destek Alma Durumlarının Karşılaştırılması

Daha önce banka kredisi almış olan firmaların yüzde 64,71' i, projelerini hibe desteği olmadan, alternatif fon kaynakları (banka kredisi ya da başka kurum veya kuruluşların hibe veya kredi destekleri) ile gerçekleştirebileceklerini belirtmişlerdir. Yatırımları için kendi kaynaklarından başka kaynak kullanma konusunda tecrübesi olan firmaların, hibe desteği olmadan da projelerini gerçekleştirme şanslarını daha yüksek gördükleri sonucu elde edilmiştir.

Tablo 4.12. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Destek Alma Durumlarının Karşılaştırılması Test İstatistiği

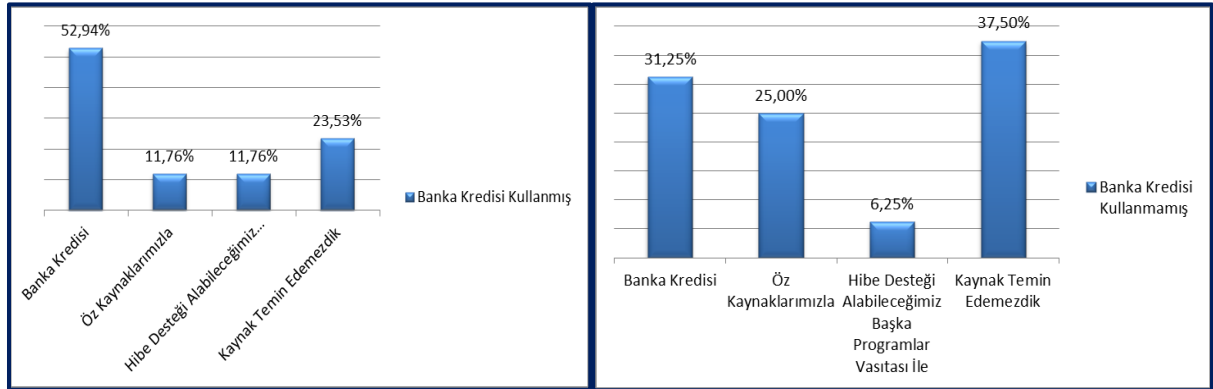
Chi-Square Tests						
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	1.006 ^a	3	.800	.851		
Likelihood Ratio	1.019	3	.797	.851		
Fisher's Exact Test	1.401			.771		
Linear-by-Linear Association	.390 ^b	1	.532	.616	.324	.109
N of Valid Cases	33					

a. 6 cells (75.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .91.

b. The standardized statistic is .624.

Projelerin hibe desteği olmadan gerçekleştirilebilme durumu ile daha önce destek alma durumları arasında istatistiksel olarak ilişki yoktur (p-değeri=0.771).

Grafik 4.12. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Banka Kredisi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması

Projeleri için gerekli kaynağı temin edemeyeceklerini düşünen firmaların ortalama çalışan sayısı yaklaşık 23 kişi, ortalama faaliyet süresi ise yaklaşık 16,7 yıl olarak tespit edilmiştir. Ajans desteği olmadan da projelerini kendi kaynakları veya alternatif fon kaynakları ile gerçekleştirebileceklerini düşünen firmaların ise, ortalama çalışan sayısı 52 kişi ve ortalama faaliyet süresi 10 yıldır. Ajans desteği olmadan da projelerini gerçekleştireceğini düşünen firmaların çalışan açısından daha büyük oldukları görülmektedir.

Tablo 4.13. Projelerin Hibe Desteği Olmadan Gerçekleştirilebilme Durumu ile Daha Önce Banka Kredisi Kullanma Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Chi-Square Tests						
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	2.515 ^a	3	.473	.535		
Likelihood Ratio	2.551	3	.466	.535		
Fisher's Exact Test	2.556			.535		
Linear-by-Linear Association	.055 ^b	1	.814	.878	.468	.119
N of Valid Cases	33					

a. 5 cells (62.5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.45.
b. The standardized statistic is -.235.

Projelerin hibe desteği olmadan gerçekleştirilebilme durumu ile daha önce banka kredisi kullanma durumları arasında istatistiksel olarak ilişki yoktur (p-değeri=0.535).

4.4.3.Projelerin firmalar için önemi ve proje çıktıları

Firmalara ajans desteği ile gerçekleştirdikleri projelerinin, firmaları için ne kadar önemli olduğu sorulduğunda, firmalardan yüzde 72,73' ü projelerinin önemli bir yatırım olduğunu ancak firmaları için hayati önem taşımadığını belirtmiştir. Söz konusu projeler, firmalardan yüzde 24,24' ü için ise hayati bir önem taşımaktadır. Sadece bir firma proje kapsamındaki yatırımın firma faaliyetleri için öneminin küçük olduğunu belirtmiştir. Bu durum gerçekleştirilen projelerin genel olarak önemli yatırımlar olduğunu göstermektedir.

Diğer yandan, anketi cevaplayan firmaların yüzde 21,21' i üretim miktarı artışını projelerinin en önemli çıktısı olarak görmektedir. İkinci sırada yüzde 21,21 ile yeni teknolojilerin kullanılmaya başlanması, üçüncü sırada ise yüzde 27,27 ile rekabet üstünlüğünün sağlanması yer almaktadır. Çalışan kişi sayısındaki artış ise yüzde 27,27 ile dördüncü sırada sayılmıştır. Görüldüğü üzere yararlanıcılar, projelerinin en önemli çıktısının üretim miktarının artması olduğunu düşünmektedir. Çalışan kişi sayısındaki artışın son sıralarda sayılması bu projelerin istihdam odaklı projeler olmadıklarını göstermektedir.³⁶

Projelerin yararlanıcılar üzerinde öğrenme etkileri de olmuştur. Anketi cevaplayan firmaların yüzde 51,52' si bu destek sayesinde ilk defa sistematik bir şekilde proje hazırladıklarını, uyguladıklarını ve izlediklerini belirtmiştir. Firmaların yüzde 36,36' sı proje hazırlama ve uygulama kapasitelerinin arttığını, yüzde 33,33'ü ise yeni projeler planladıklarını, bunlar için fon kaynakları araştırdıklarını belirtmiştir. Firmaların sadece yüzde 12,12' si daha önce uyguladıkları bir projenin devamını sağlamıştır. Görüldüğü üzere desteklenen firmaların büyük bir bölümü ilk kez proje hazırlamıştır. Sonuç olarak, bu destek

³⁶ Bu bölümde yer alan göstergeler için geçerli yüzde hesapları, o göstergelyi ilk tercih eden firma sayısı üzerinden hesaplanmış olup, sıra numarası ile yüzde ifadelerindeki farklılığın nedeni budur.

programlarının bölgede proje hazırlama ve uygulama kapasitesinin artırılması şeklinde öğrenme etkisi yarattığı görülmektedir.

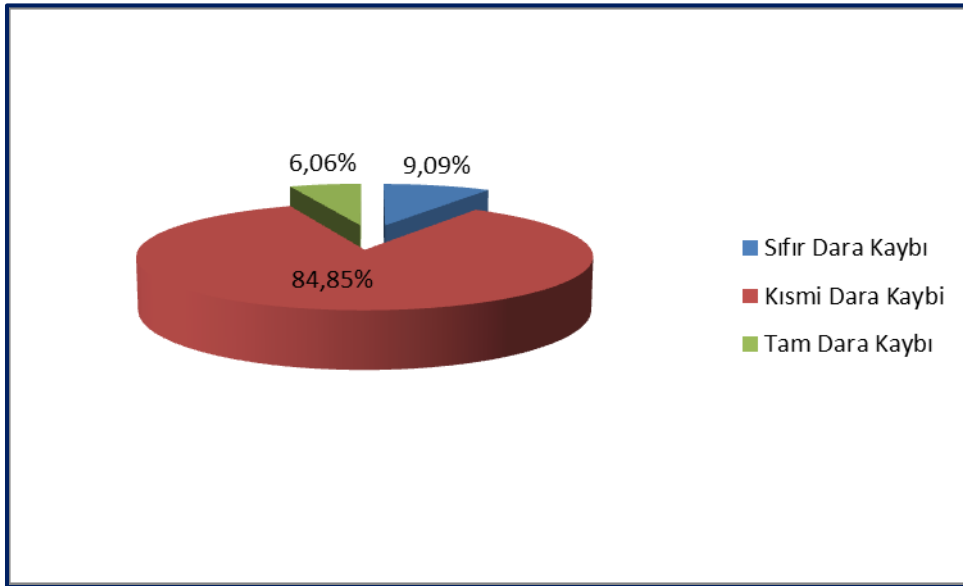
4.4.4.Katkısallığın ve unsurlarının analizi

Bu bölümde, ankete verilen cevaplar doğrultusunda katkısallık ve unsurları incelenmiştir. Katkısallık ve unsurlarına ilişkin her bir proje için oranlar hesaplanmış ve bu oranlar firma özelliklerine göre analiz edilmiştir.

Dara kaybı türleri

Dara kaybı türü, 3. bölümde incelenen örnek çalışmalarda olduğu gibi, yararlanıcıların hibe desteği olmasaydı projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği sorusuna verdikleri cevaptan hareket edilerek belirlenmiştir. Bu doğrultuda, 3 firma ajans hibe desteği olmasaydı projesini gerçekleştiremeyeceğini, 2 firma ise ajans desteği olmadan da projesini aynı yer, zaman ve büyüklükte gerçekleştirebileceğini belirtmiştir. Bu durumda firmaların yüzde 9,09’ unda sıfır dara kaybı, yüzde 6,06’ sında ise tam dara kaybı bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

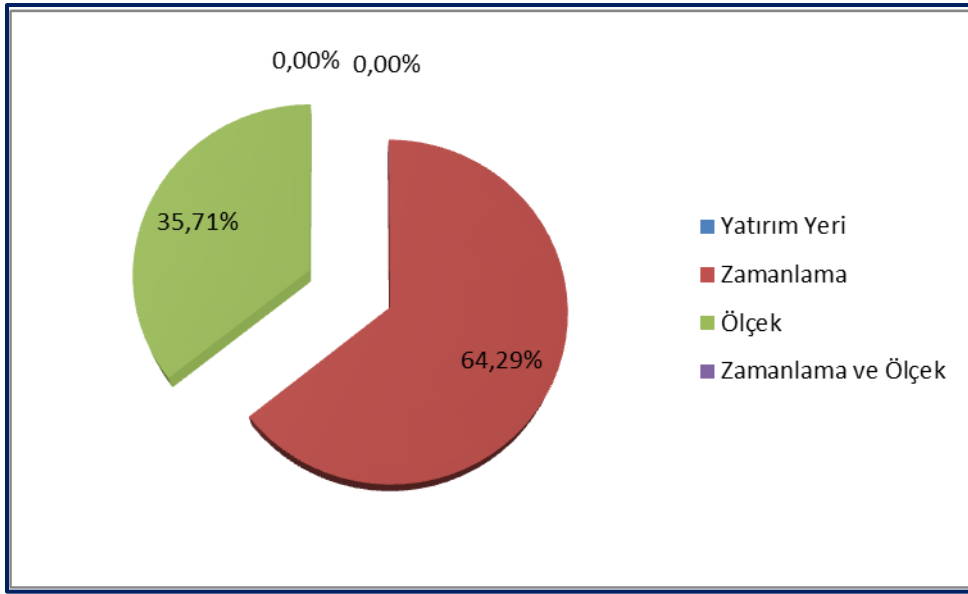
Grafik 4.13. Dara Kaybı Türleri

Diğer yandan, 18 firma ajans hibe desteği olmasaydı projesini ileriki bir tarihe erteleyeceğini belirtmiştir.³⁷ 10 firma hibe desteği olmasaydı projesini daha küçük ölçekte gerçekleştireceğini belirtmiştir. Bu hususların hepsi kısmi dara kaybı olarak yorumlanmakta ve firmaların yüzde 84,85’ inde kısmi dara kaybı bulunduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuçlardan hareketle, kısmi dara kaybı görülen firmaların yüzde 64,29’ unda zamanlama etkisi, yüzde 35,71’ inde ölçek etkisi görülmektedir.

³⁷8 ay ile 60 ay arasında değişen erteleme süresinin ortalaması 30,4 aydır.

Grafik 4.14. Kısmi Dara Kaybı

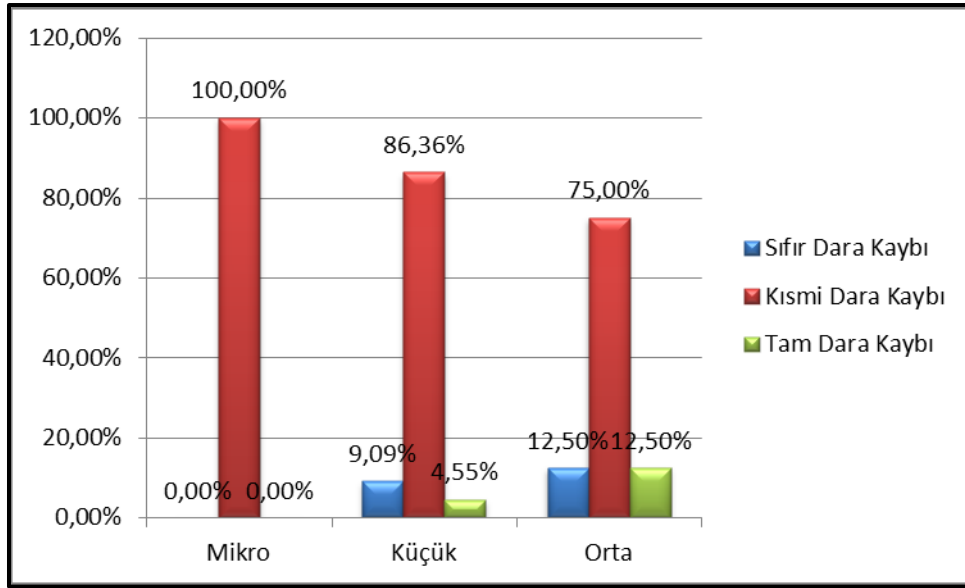

Uygulanan MDP' nin sadece yüzde 9,09' unda sıfır dara kaybı olması, çoğunlukla müdahale olmadan da gerçekleşebilecek olan projelerin desteklendiğini göstermektedir. Ancak kısmi dara kaybı dikkate alındığında, desteklenen projeler arasında, müdahale olmadan daha küçük ölçekte veya daha geç hayata geçirilebileceklerin ağırlığının oldukça fazla olduğu görülmektedir. İleride her bir proje için dara kaybı oranı hesaplandığında, programın ortalama dara kaybı derecesi de daha açık bir şekilde görülebilecektir.

Tam dara kaybı olan projelere sağlanan kaynaklar incelendiğinde, bu tutarın 646.794,49 TL olduğu görülmektedir. Tam dara kaybı görülen projeler kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler müdahaleden kaynaklanmış sayılmadığı için, aktarılan bu kaynakların da herhangi bir değişiklik meydana getirmediği söylenebilmektedir.

Dara kaybı türünün firma büyüklüğüne göre farklılık gösterip göstermediği analiz edildiğinde; tüm işletme türlerinde ağırlık olarak kısmi dara kaybı bulunduğu görülmektedir. İşletmelerin büyüdükçe tam dara kaybı oranının artması ve küçüldükçe ise sıfır dara kaybı oranının artması beklenirken böyle bir yorum çıkarsamasında bulunulamamıştır.

Grafik 4.15. Dara Kaybı Türü ve Firma Büyüklüğü

Dara kaybı türünün firmaların sektörlerindeki faaliyet süresine göre farklılık gösterip göstermediği analiz edildiğinde ayrıntı bir farka rastlanmamıştır. Ortalama faaliyet süreleri sıfır dara kaybı görülen firmalarda yaklaşık olarak 8 yıl, kısmi dara kaybı görülen firmalarda 12,5 yıl ve tam dara kaybı görülen firmalarda 10 yıl olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4.14. Dara Kaybı Türü ve Firma Büyüklüğü Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

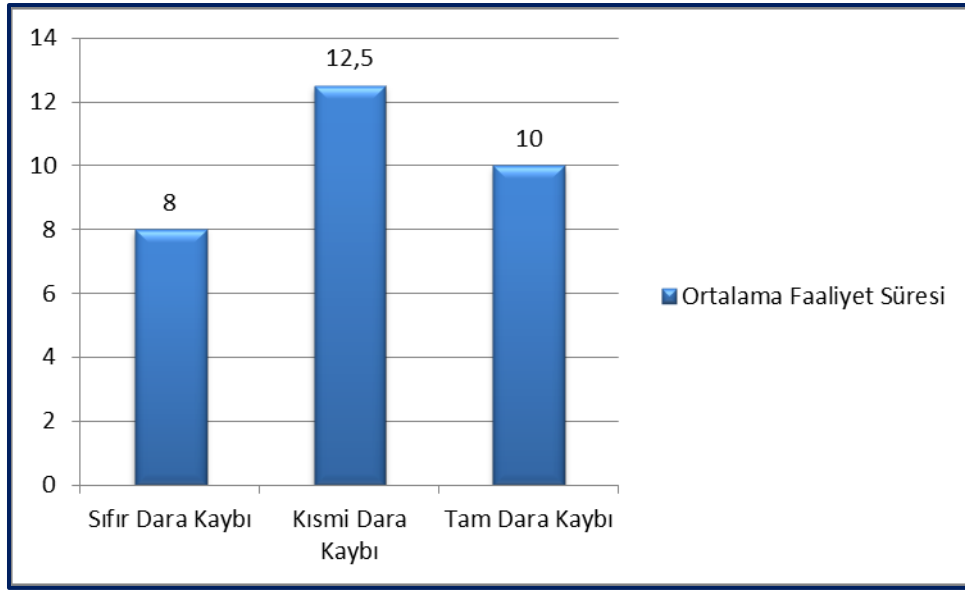
Chi-Square Tests						
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	1.366 ^a	4	.850	1.000		
Likelihood Ratio	1.687	4	.793	1.000		
Fisher's Exact Test	2.267			.741		
Linear-by-Linear Association	.014 ^b	1	.904	1.000	.608	.306
N of Valid Cases	33					

a. 7 cells (77.8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .18.

b. The standardized statistic is .120.

Dara kaybı türü ve firma büyüklüğü arasında istatistiksel olarak fark olmadığı sonucuna Fisher test ile ulaşılmıştır (p-değeri=0.741).

Grafik 4.16. Dara Kaybı Türü ve Ortalama Deneyim Süresi

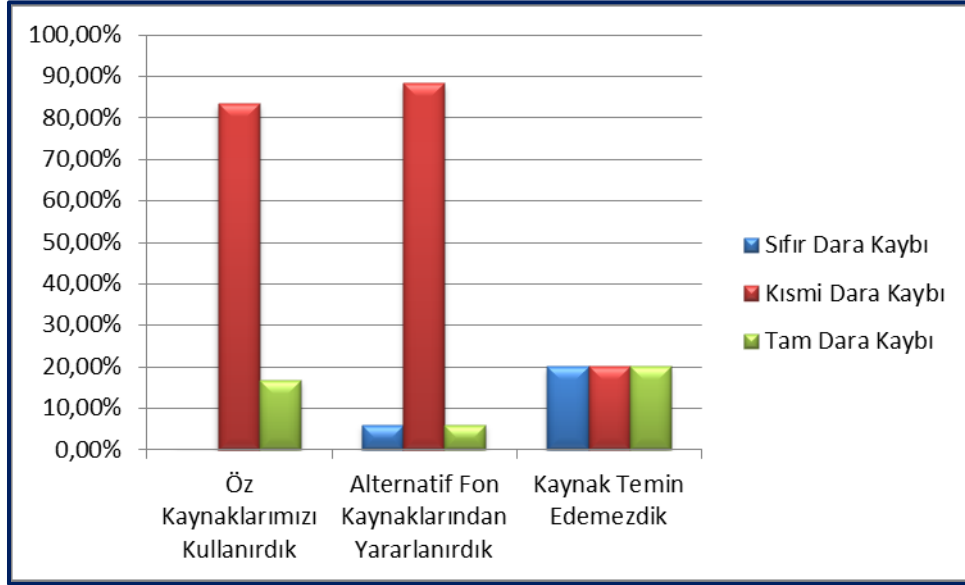
Projelerin ajans destekleri olmadan hayata geçirilebilme durumu, dara kaybı konusunda önemli ipuçları veren bir faktördür. Bu nedenle yararlanıcıların ajans desteği olmadan alternatif fon kaynakları ile projelerini gerçekleştirebilme durumları ve dara kaybı türleri birlikte ele alınarak cevapların tutarlılığı araştırılmıştır. Her ne kadar kısmi dara kaybı çoğu durumda ağırlığını hissettirse de, kendi kaynaklarını kullanacaklarını belirtenler arasında sıfır dara kaybı bulunmamakta, tam dara kaybı ise yüksek oranda görülmektedir. Bu durum firmaların tutarlı cevaplar verdiğini göstermektedir yalnız kısmi dara kaybı kısmında bazı firmaların “kaynak temin edemedik” gibi ifade kullanmaları kendi içlerinde çelişkili bir durum gibi görünmektedir.

Tablo 4.15. Dara Kaybı Türü ve Ortalama Deneyim Süresi Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Correlations				
			ProjeDaraKay biOrani	FaaliyetSuresi
Spearman's rho	ProjeDaraKaybiOrani	Correlation Coefficient	1.000	.039
		Sig. (2-tailed)	.	.830
		N	33	33
	FaaliyetSuresi	Correlation Coefficient	.039	1.000
		Sig. (2-tailed)	.830	.
		N	33	33

İşletmelerin ortalama faaliyet süresi ve dara kaybı türü arasında istatistiksel olarak ilişki bulunmamaktadır (Spearman korelasyon katsayısı=0.039, p-değeri=0.830).

Grafik 4.17. Dara Kaybı Türü ve Destek Olmadan Projelerin Gerçekleştirilebilme Durumunun Karşılaştırılması

Tablo 4.16. Dara Kaybı Türü ve Destek Olmadan Projelerin Gerçekleştirilebilme Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Chi-Square Tests						
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)	Point Probability
Pearson Chi-Square	4.226 ^a	6	.646	.726		
Likelihood Ratio	5.131	6	.527	.706		
Fisher's Exact Test	4.153			.758		
Linear-by-Linear Association	3.218 ^b	1	.073	.109	.056	.036
N of Valid Cases	33					

a. 9 cells (75.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .18.

b. The standardized statistic is -1.794.

Dara kaybı türü ve destek olmadan projelerin gerçekleştirilebilme durumu arasında Fisher test sonucuna göre 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak ilişki bulunmamaktadır (p-değeri=0.758).

Dara kaybı oranı

Dara kaybı türünde olduğu gibi, dara kaybı oranı da yararlanıcıların hibe desteği olmasaydı projelerini gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri sorusuna verdikleri cevaplar vasıtasıyla hesaplanmıştır. Dara kaybı oranının hesaplanmasında kabul edilen varsayımlar (Lenihan H. M., August 2003) şu şekildedir:

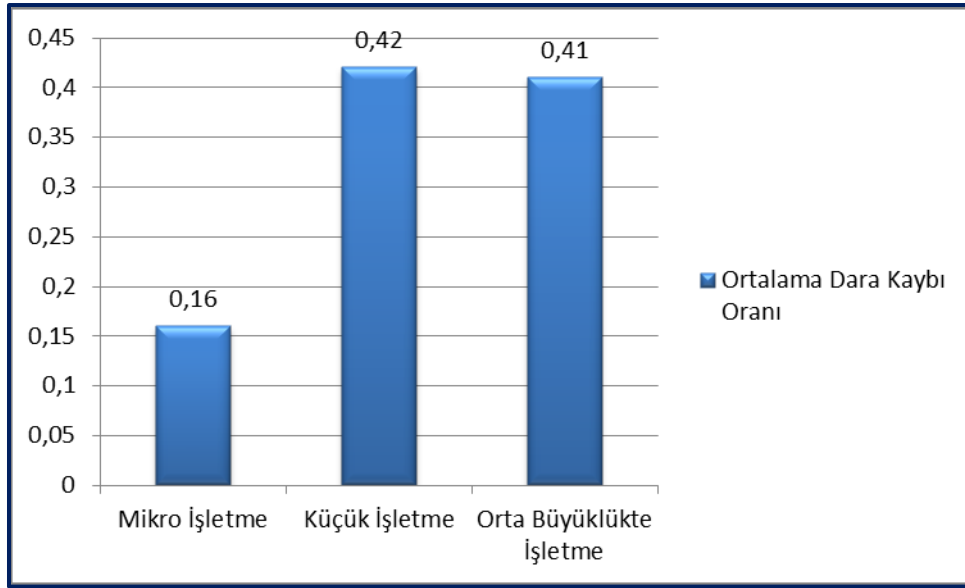
- Proje, hibe desteği olmadan hiçbir şekilde gerçekleştirilemeyecekse, bu projede dara kaybının olmadığı ve dara kaybı oranının da “0” olduğu kabul edilmektedir.
- Yararlanıcılar hibe desteği olmadan projelerini aynı şekilde gerçekleştirebileceklerse, hibe desteğinin projeye hiçbir katkısı olmadığı kabul edilmekte ve dara kaybı oranı da “1” olarak alınmaktadır.
- Hibe desteği olmadan projelerin daha küçük ölçekte gerçekleştirilebileceği durumlarda, bu projeler için yararlanıcıların ödediği eş finansman miktarının projenin toplam bütçesine oranı, dara kaybı oranı olarak alınmıştır. Yararlanıcı en azından bu tutarı temin edebilecek ve en azından bu büyüklükte bir yatırımı gerçekleştirebilecektir.
- Projelerin daha geç hayata geçirilebileceği durumlarda, projelerin ajans desteği alınan ve alınmayan durumlardaki bitiş süreleri dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda hibe desteğinin katkısı, destek olmayan durumda projenin erteleneceği süre olarak kabul edilmektedir. Örneğin 12 aylık bir proje, hibe desteğinin olmadığı durumda 48 ay ertelenecek ise, hibe desteği ile 12 ayda tamamlanmış olan bu projenin, destek olmadan 60 ay sonra tamamlanacağı varsayılmaktadır. 48 aylık erteleme süresi katkı olarak kabul edilmekte ve dara kaybı oranı $0,2 \text{ ((60-48)/60=0,2)}$ olarak hesaplanmaktadır.
- Hibe desteği olmasaydı projelerin hem daha geç hem de daha küçük ölçekte gerçekleştirilebileceği durumlarda ise, bu iki durumun her biri için hesaplanan oranlar birbiriyle çarpılmaktadır.

Tablo 4.17. Dara Kaybı Oranının Hesaplanması

Dara Kaybı Türü	Anket Cevapları	Kullanılan Oran
Sıfır Dara Kaybı	Gerçekleştirilemezdi.	0
Tam Dara Kaybı	Aynı şekilde gerçekleştirilirdi.	1
Kısmi Dara Kaybı	Daha küçük ölçekte gerçekleştirilebilirdi.	Eş finansman oranı
	Daha sonra gerçekleştirilebilirdi.	Proje Süresi / (Proje Süresi + Erteleme Süresi)
	Daha küçük ölçekte ve daha geç gerçekleştirilebilirdi.	Eş Finansman Oranı * (Proje Süresi / (Proje Süresi + Erteleme Süresi))

Bu hesaplamalar sonucunda projelerin ortalama dara kaybı oranı 0,39 olarak bulunmuştur. Ortalama dara kaybı oranı mikro işletmelerde 0,16, küçük işletmelerde 0,42 ve orta büyüklükteki işletmelerde 0,41 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 4.18. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Dara Kaybı Oranı

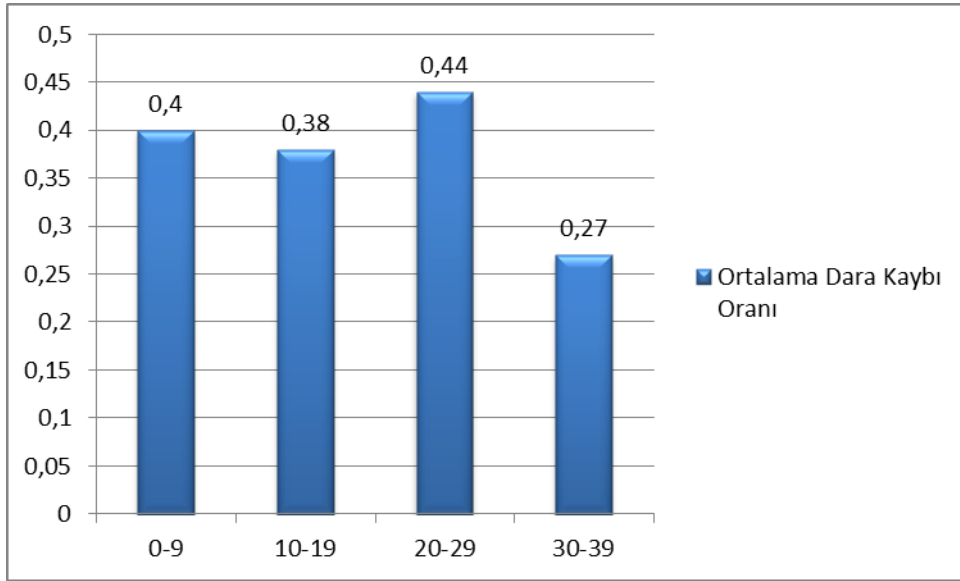
Yapılan analizle dara kaybı oranının, faaliyet süresi 0-9 yıl arasında olan firmalarda ortalama olarak 0,40, faaliyet süresi 10-19 yıl arasında olan firmalarda ortalama olarak 0,38 olduğu görülmüştür. Ortalama dara kaybı oranı 20-29 yıldır faaliyet gösteren firmalarda daha yüksektir.

Tablo 4.18. Firma Büyüklüğü ve Ortalama Dara Kaybı Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
ProjeDaraKaybiOrani					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.176	2	.088	1.417	.258
Within Groups	1.865	30	.062		
Total	2.041	32			

Ortalama dara kaybı oranları işletme büyüklüğüne göre istatistiksel olarak 0.05 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.258).

Grafik 4.19. Faaliyet Süresi ve Ortalama Dara Kaybı Oranı

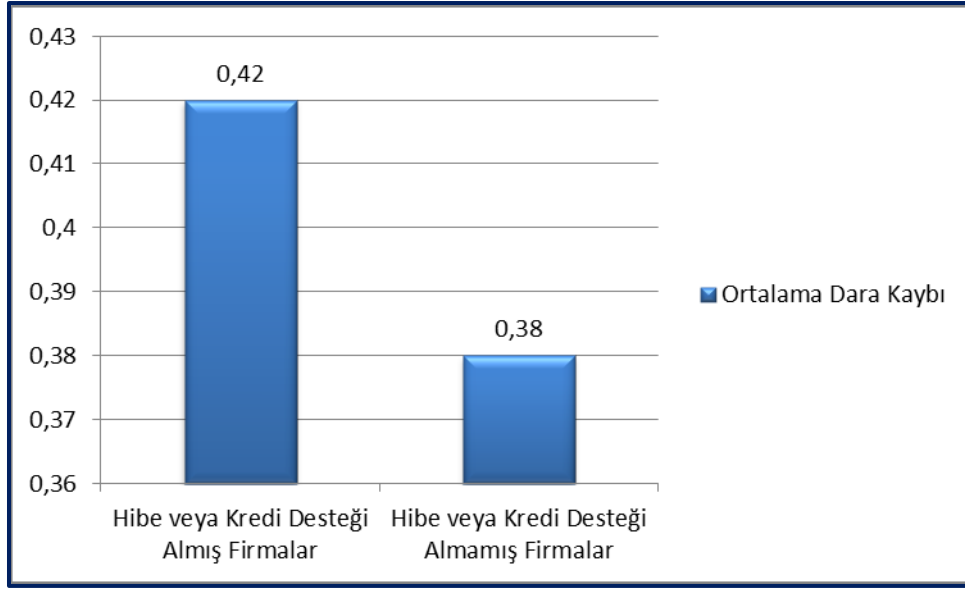
Daha önce başka kurum veya kuruluşlardan hibe veya kredi desteği alan yararlanıcıların ortalama dara kaybı oranı, desteklenmeyenlere göre daha yüksek çıkmıştır. Destek almayan firmalarda ortalama dara kaybı oranı 0,38 iken, destek alan firmalarda 0,42 olarak kaydedilmiştir. Bu durum daha önce destek almış olan firmaların dara kaybı oranlarının daha yüksek olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Tablo 4.19. Faaliyet Süresi ve Ortalama Dara Kaybı Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
ProjeDaraKaybiOrani					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.045	3	.015	.216	.885
Within Groups	1.997	29	.069		
Total	2.041	32			

Ortalama dara kaybı oranları faaliyet süresine göre istatistiksel olarak 0.05 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.885).

Grafik 4.20. Daha Önce Destek Alma Durumu ve Ortalama Dara Kaybı Oranı

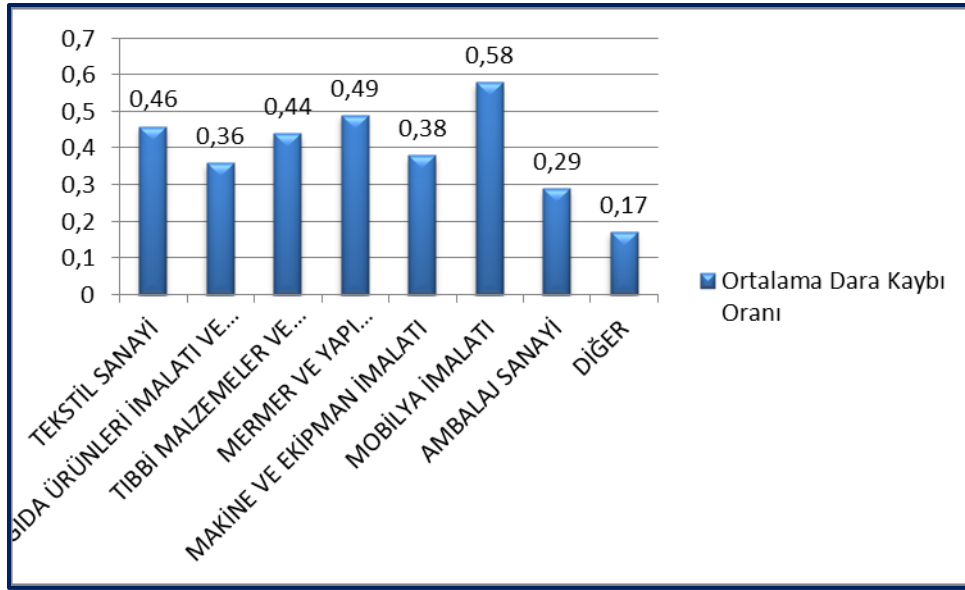
Dara kaybı oranı, öne çıkan sektörler açısından incelenmiştir. Mobilya imalatı, ambalaj sanayi, diğer sektörleri birer firmadan oluştuğu için ortaya çıkan oranlar sektörden ziyade direkt proje bazlı gibi görünmektedir. Destek alan firmalar arasında sektörel anlamda ağırlığı oluşturan gıda ürünleri imalatı ve tarıma dayalı sanayi ile makine ve ekipman imalatı arasında belirgin bir fark görülmemiş olup mermer ve yapı malzemeleri imalatının dara kaybı oranı yüksek çıkmıştır.

Tablo 4.20. Daha Önce Destek Alma Durumu ve Ortalama Dara Kaybı Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
ProjeDaraKaybiOrani	Equal variances assumed	.113	.739	-.39	31	.702	-.0374	.09696	-.23519	.16032
	Equal variances not assumed			-.39	17.38	.703	-.0374	.09651	-.24072	.16585

Ortalama dara kaybı oranları daha önce destek alma durumuna göre olarak 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.702).

Grafik 4.21. Sektörlere Göre Dara Kaybı Oranı

Sonuç olarak, dara kaybı oranının daha önce başka kurum veya kuruluşlardan hibe veya kredi desteği alan, 20-29 yıldır faaliyet gösteren küçük işletmelerde daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Destek programları tasarlanırken bu tür firmalarda dara kaybı oranının daha yüksek olabileceğinin göz önünde bulundurulmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Sızıntı etkisi

Anketi cevaplayan firmalar arasında çalışan kişi sayısı bakımından KOBİ tanımına girmeyen firma bulunmadığı için proje düzeyinde sızıntı etkisi görülmemiştir. Bu durum başvuru kriterlerinin net olmasından kaynaklanmaktadır (FKA, 2010). Proje çıktıları bakımından sızıntı etkisinin düşük olması veya sızıntı etkisinin görülmemesi, MDP' nin bölgelerin ihtiyaçlarına ve potansiyeline uygun olarak planlandığını göstermektedir.

De-plasman oranı

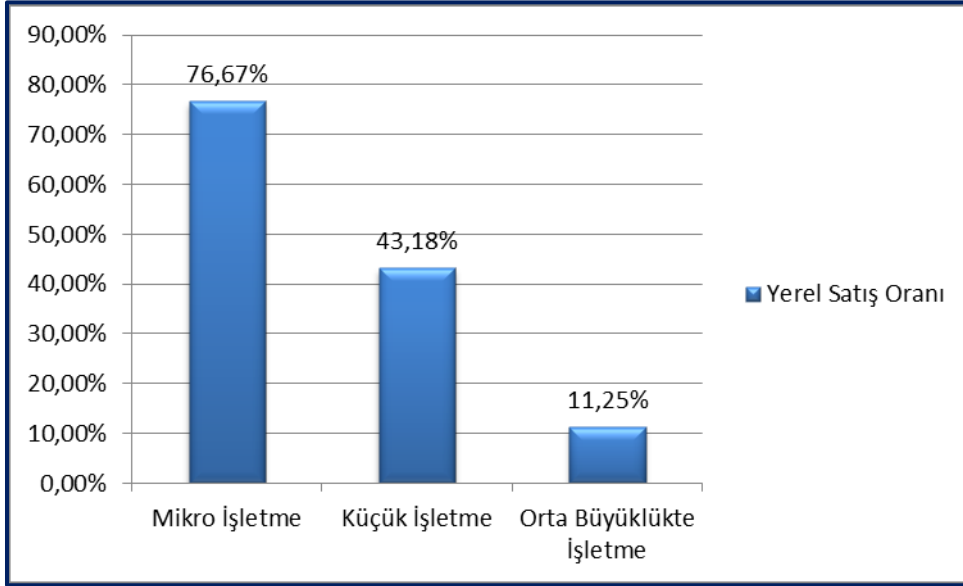
De-plasman oranının firmaların yerel satış ve yerel rekabet oranlarından oluştuğu varsayılmaktadır. Bu nedenle öncelikle bu oranlar elde edilmiş daha sonra "**De-Plasman** = *Yerel satış oranı x Yerel rekabet oranı*" formülü kullanılarak her bir proje için de-plasman oranı hesaplanmıştır.

Anket vasıtasıyla yararlanıcılardan satışlarının yerel, ulusal ve uluslararası pazardaki dağılımı istenmiş, bu sayede yerel satış oranı elde edilmiştir. Firmalar satışlarının ortalama olarak yüzde 38,48' ini yerel pazarda, yüzde 46,45' ini ulusal pazarda ve yüzde 15,06' sını ise uluslararası pazarda gerçekleştirmektedir.

Yerel satış oranı firma büyüklüklerine göre analiz edildiğinde, yerel satış oranının mikro ölçekli firmalarda daha yüksek, orta ölçekli firmalarda ise daha düşük olduğu görülmektedir. Yerel rekabet oranının mikro ölçekli firmalarda daha yüksek çıkması, bu firmaların genel olarak yerel pazarda rekabet edebilmeleri ile açıklanmaktadır. Yerel satış

oranı sektörel bazda incelendiğinde, öne çıkan üç sektördeki firmaların satışlarının önemli kısmı yerel pazara hitap etmektedir.

Grafik 4.22. Firma Büyüklüğüne Göre Yerel Satış Oranı

Tablo 4.21. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama Yerel Satış Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
YerelSatisOrani					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	10792.803	2	5396.402	6.751	.004
Within Groups	23981.439	30	799.381		
Total	34774.242	32			

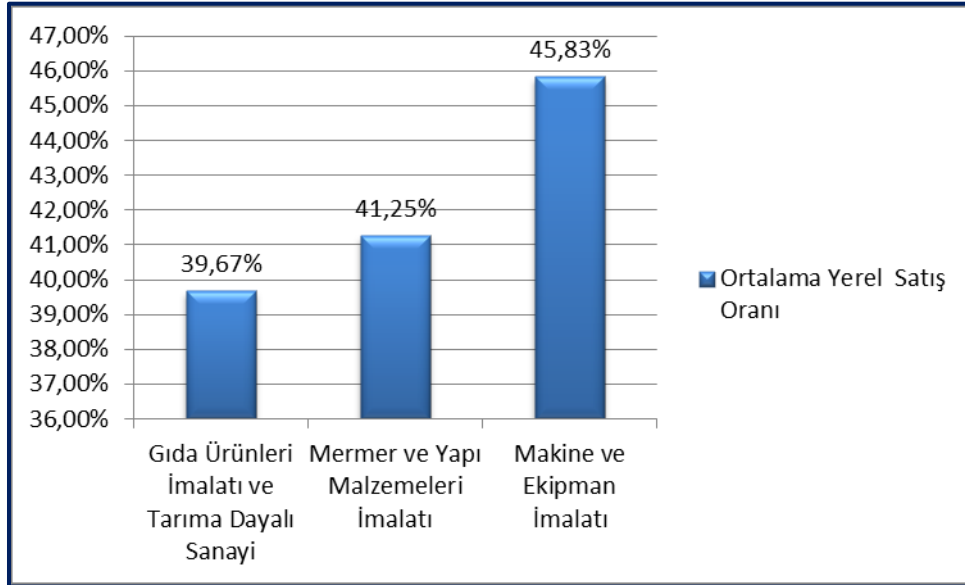
Ortalama yerel satış oranları firma büyüklüğüne göre 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel farklılık göstermektedir (p-değeri=0.004). Bu farkın hangi sınıflardan kaynaklandığı çoklu karşılaştırma testleriyle tespit edilebilir:

Multiple Comparisons						
Dependent Variable: YerelSatisOrani						
LSD						
(I) IsletmeBuyuklugu	(J) IsletmeBuyuklugu	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Mikro	Kucuk	33.48485	17.40103	.064	-2.0528	69.0225
	Orta	65.41667*	19.14114	.002	26.3253	104.5081
Kucuk	Mikro	-33.48485	17.40103	.064	-69.0225	2.0528
	Orta	31.93182*	11.67297	.010	8.0924	55.7712
Orta	Mikro	-65.41667*	19.14114	.002	-104.5081	-26.3253
	Kucuk	-31.93182*	11.67297	.010	-55.7712	-8.0924

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Fisher LSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre orta ölçekli işletmelerin yerel satış oranları diğerlerine göre istatistiksel olarak farklıdır (p-değerleri<0.05).

Grafik 4.23. Sektörlere Göre Ortalama Yerel Satış Oranı

Tablo 4.22. Sektörlere Göre Ortalama Yerel Satış Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

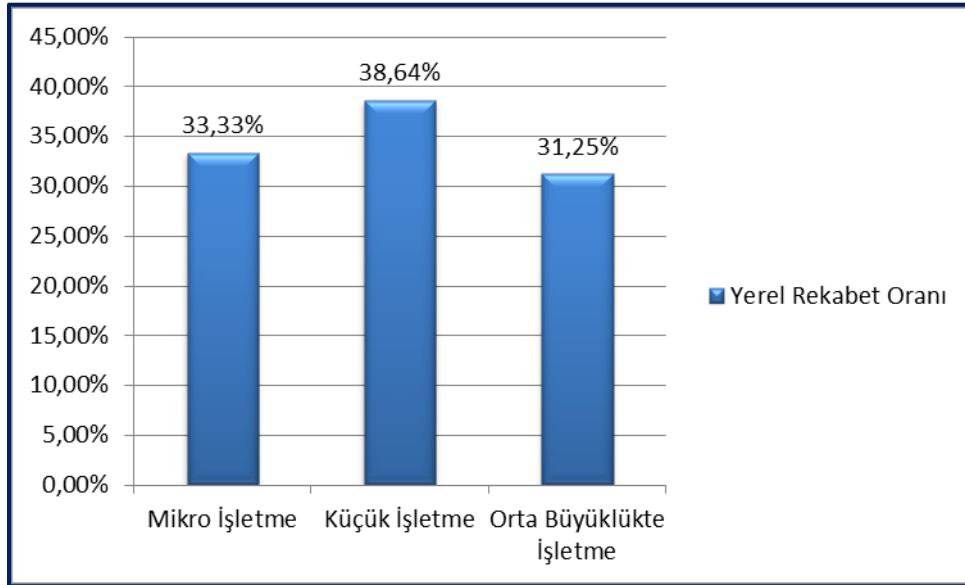
ANOVA					
YerelSatisOrani					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	1039.451	3	346.484	.298	.827
Within Groups	33734.792	29	1163.269		
Total	34774.242	32			

Yerel satış oranlarının sektörlere göre istatistiksel olarak farklılık göstermediği ANOVA sonucunda tespit edilmiştir (p-değeri=0.827).

Yerel rekabet oranını belirlemek üzere, yararlanıcılara rakiplerinin ne kadarının çoğunlukla yerel pazarda faaliyet gösteren, yerel firmalar olduğu sorulmuştur. Firmaların çok sayıda rakibi olmayabileceği varsayımıyla oransal cevap yerine “hepsi, çoğunluğu, vb.” şeklinde sözel cevaplar istenmiştir. Rakiplerinin “hepsi” nin yerel firma olduğunu belirten yararlanıcılar için yerel rekabet oranı yüzde 100, “çoğunluğu” diyenler için yüzde 75, “yarısı” diyenler için yüzde 50, “yarıdan azı” diyenler için yüzde 25 ve “yerel rakibimiz yok” diyenler için bu oran yüzde 0 olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde hesaplandığında, firmaların rakiplerinin yüzde 36,36’ sının satışlarını yerel pazarda gerçekleştiren yerel firmalar olduğu görülmüştür.

Ortalama yerel rekabet oranı, mikro ölçekli firmalarda yüzde 33,33; küçük ölçekli firmalarda yüzde 38,64; orta ölçekli işletmelerde ise yüzde 31,25 çıkmıştır. Yerel rekabet oranının firma büyüklüğü ile ters orantılı olması gerekirken, özellikle küçük işletmelerde yüksek çıkması sektörel olarak rekabetin yoğunlaşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Grafik 4.24. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama Yerel Rekabet Oranı

Tablo 4.23. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama Yerel Rekabet Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

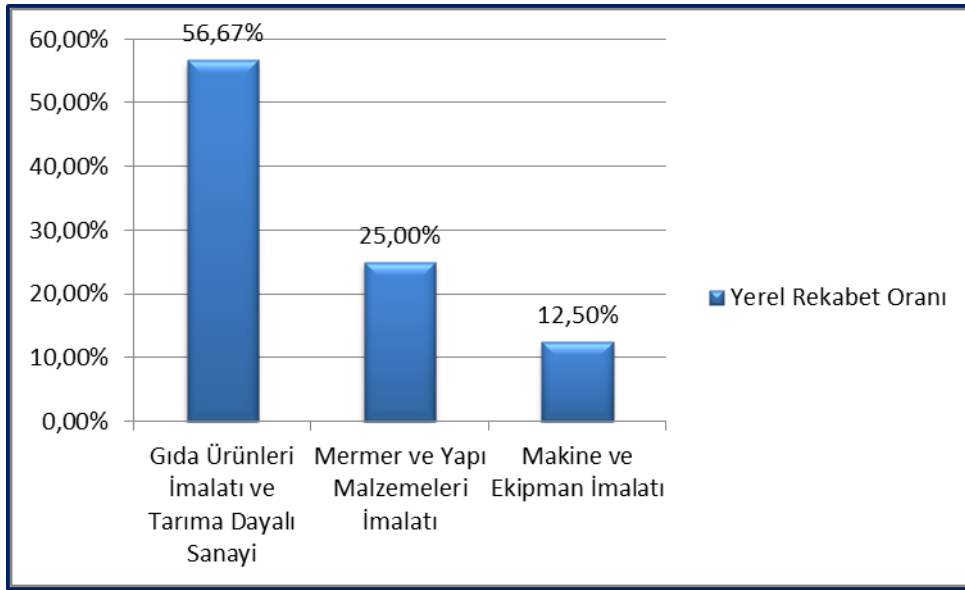
ANOVA					
YerelRekabetOranı					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	350.379	2	175.189	.136	.873
Within Groups	38513.258	30	1283.775		
Total	38863.636	32			

Ortalama yerel rekabet oranlarının işletme büyüklüklerine göre istatistiksel olarak farklılık göstermediği ANOVA sonucunda tespit edilmiştir (p-değeri=0.873).

Yerel rekabet oranı sektörel bazda, öne çıkan üç sektör için, incelendiğinde gıda ürünleri imalatı ve tarıma dayalı sanayi sektöründeki firmaların rakiplerinin yüzde 56,67'sinin, mermer ve yapı malzemeleri imalatı sektöründeki firmaların rakiplerinin yüzde 25,00'inin, makine ve ekipman imalatı sektöründeki firmaların rakiplerinin yüzde 12,50'sinin yerel firmalar olduğu görülmektedir.

Makine ve ekipman imalatı sektöründe faaliyet gösteren firmalarda yerel rekabet oranı diğer sektörlerdeki firmalara oranla düşük, gıda ürünleri imalatı ve tarıma dayalı sanayi sektöründeki firmalarda ise yüksek çıkmıştır.

Grafik 4.25. Sektörel Bazda Ortalama Yerel Rekabet Oranı

Tablo 4.24. Sektörel Bazda Ortalama Yerel Rekabet Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
YerelRekabetOrani					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	11795.928	3	3931.976	4.213	.014
Within Groups	27067.708	29	933.369		
Total	38863.636	32			

Ortalama yerel rekabet oranları sektörlere göre 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel farklılık göstermektedir (p-değeri=0.014). Bu farkın hangi sınıflardan kaynaklandığı çoklu karşılaştırma testleriyle tespit edilebilir:

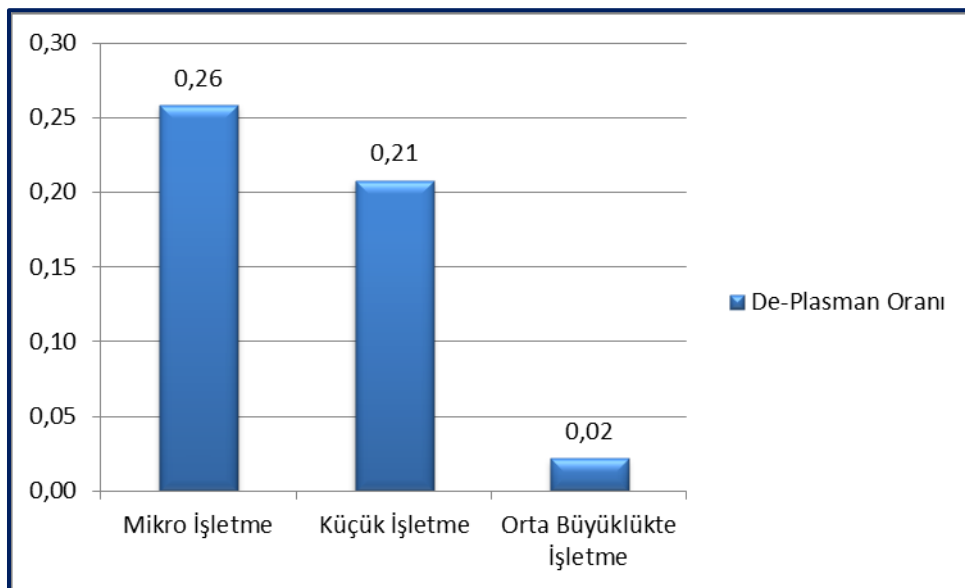
Multiple Comparisons						
Dependent Variable: YerelRekabetOrani						
LSD						
(I) Sektor	(J) Sektor	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
GıdaVeTarım	MermerVeYapi	31.66667	17.19206	.076	-3.4950	66.8284
	MakineEkipman	44.16667*	14.75758	.006	13.9840	74.3493
	Diger	34.79167*	13.37519	.014	7.4363	62.1470
MermerVeYapi	GıdaVeTarım	-31.66667	17.19206	.076	-66.8284	3.4950
	MakineEkipman	12.50000	19.72065	.531	-27.8332	52.8332
	Diger	3.12500	18.70865	.869	-35.1385	41.3885
MakineEkipman	GıdaVeTarım	-44.16667*	14.75758	.006	-74.3493	-13.9840
	MermerVeYapi	-12.50000	19.72065	.531	-52.8332	27.8332
	Diger	-9.37500	16.49948	.574	-43.1202	24.3702
Diger	GıdaVeTarım	-34.79167*	13.37519	.014	-62.1470	-7.4363
	MermerVeYapi	-3.12500	18.70865	.869	-41.3885	35.1385
	MakineEkipman	9.37500	16.49948	.574	-24.3702	43.1202

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Fisher LSD çoklu karşılaştırma testi sonuçlarına göre gıda sektöründe ortalama yerel rekabet makine sektörüne göre daha yüksektir (p-değeri=0.006). Aynı zamanda yine gıda sektöründe yerel rekabet diğer sektörlere göre daha yüksektir (p-değeri=0.014).

Yerel satış ve yerel rekabet oranlarının birbiriyle çarpılması sonucu her bir proje için de-plasman oranları hesaplanmıştır. Ortalama de-plasman oranı 0,17 olarak bulunmuştur. Bu oran, mikro işletmelerde ortalama 0,26, küçük ölçekli işletmelerde ortalama 0,21 ve orta ölçekli işletmelerde ortalama 0,02 olarak hesaplanmıştır.

Grafik 4.26. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama De-plasman Oranı

De-plasman oranının mikro işletmelerde daha fazla çıkmasının, çoğunlukla bu firmaların henüz ulusal veya uluslararası pazarlara açılmamış olmasından ve rakiplerinin de yerel firmalar olmasından kaynaklanmaktadır. De-plasman oranının firma büyüklüğü ile ters orantılı olması beklenirken, sonuçlarda aynı paralellikte olmuştur.

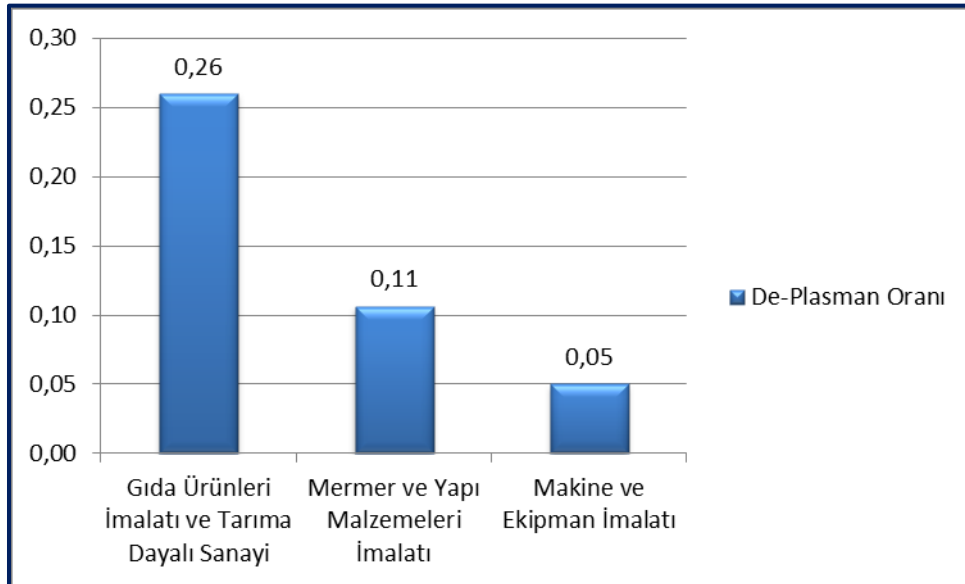
Tablo 4.25. Firma Büyüklüğüne Göre Ortalama De-plasman Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
Deplasman					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.230	2	.115	1.914	.165
Within Groups	1.806	30	.060		
Total	2.036	32			

Ortalama de-plasman oranı işletme büyüklüklerine göre istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.165).

Ortalama de-plasman oranı sektörel bazda analiz edildiğinde gıda ürünleri imalatı ve tarıma dayalı sanayi sektöründeki firmalarda bu oranın diğerlerinden yüksek (0,26), makine ve ekipman imalatı sektöründeki firmalarda ise diğerlerinden düşük (0,05) olduğu görülmektedir.

Grafik 4.27. Sektörel Bazda Ortalama De-plasman Oranı

Gıda ürünleri imalatı ve tarıma dayalı sanayi sektöründeki firmaların yerel rekabet oranlarının diğerlerinden daha yüksek olması nedeniyle, bu sektördeki firmaların de-plasman oranları da diğer sektörlerdeki firmalara oranla daha yüksek çıkmıştır. Makine ve ekipman imalatı sektöründeki firmaların de-plasman oranının düşük olmasının nedeni ise, bu sektördeki firmaların yerel rekabet oranlarının düşük olmasıdır.

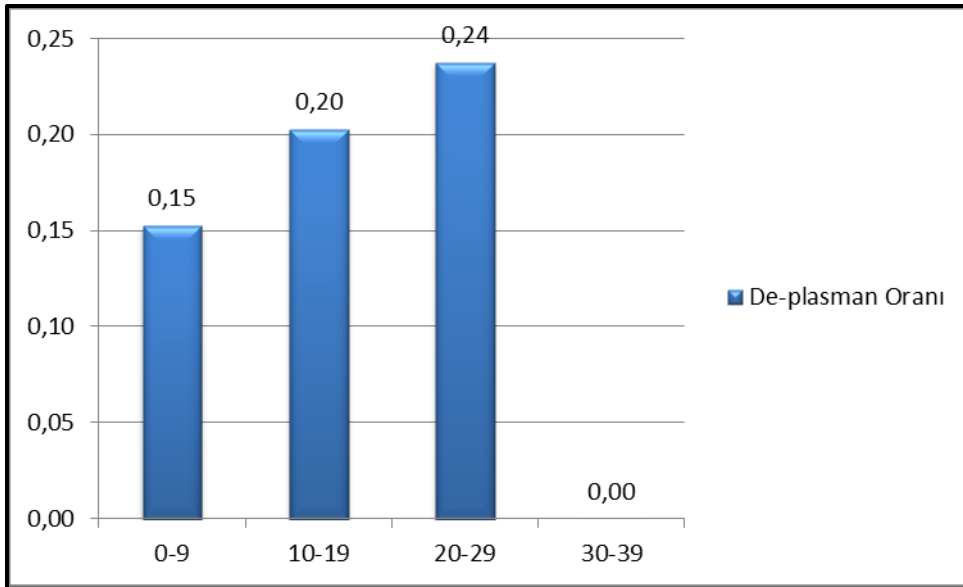
Tablo 4.26. Sektörel Bazda Ortalama De-plasman Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
Deplasman					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.250	3	.083	1.356	.276
Within Groups	1.786	29	.062		
Total	2.036	32			

Ortalama de-plasman oranı sektörlere göre 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.276).

Ortalama de-plasman oranı faaliyet süresi açısından da incelenmiş olup bir çıkarsama yapılamamıştır.

Grafik 4.28. İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Ortalama De-Plasman Oranı

Tablo 4.27. İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Ortalama De-Plasman Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
Deplasman					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.091	3	.030	.451	.718
Within Groups	1.945	29	.067		
Total	2.036	32			

Ortalama de-plasman oranı faaliyet sürelerine göre 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.718).

Görüldüğü üzere, firma büyüklüğü veya firmaların faaliyet sürelerinden çok sektörel özellikler de-plasmanı etkilemektedir. Ancak, anketi cevaplayan firmalar arasında sektörel yoğunlaşmanın olmaması, gözlem sayısını düşürmekte ve sektörel bazda güvenilir analizlerin yapılmasını engellemektedir.

Çarpan etkisi

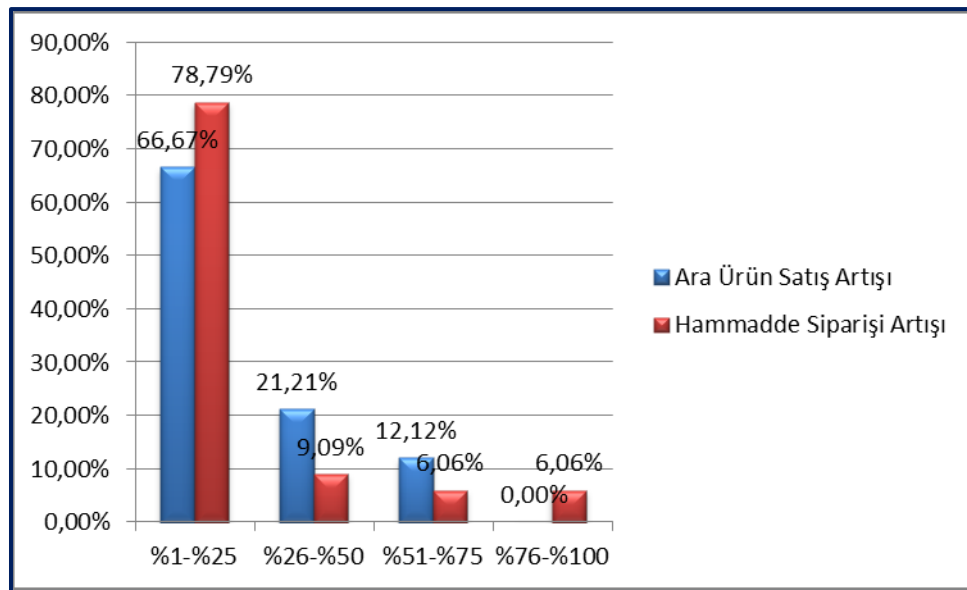
Yerel bazda çarpan etkisinin hesaplanabilmesi için bu çalışmanın kapsamının dışında, daha ayrıntılı çalışmalar yapılmasının gerektiği düşünülmektedir. Hazırlanan anket formunda dara kaybı ve de-plasman ile ilgili sorulara odaklanılmış, soru sayısını artırmamak adına tedarikçi etkisi ile ilgili olarak sadece genel sorulara yer verilmiştir.

Bu kapsamda, firmaların yüzde 39,39' u başka firmaların ürünleri için girdi üretmektedir. Ancak bu firmaların yüzde 15,38' i yerel firmalar için girdi ürettiklerini belirtmiştir.

Diğer yandan anketi cevaplayan firmaların yüzde 57,58' i yerel firmalardan hammadde veya ara ürün aldığını belirtmiştir. Ulusal firmalardan hammadde veya ara ürün alan firmaların oranı yüzde 69,70, uluslararası firmalardan alanların oranı ise yüzde 36,36' dır.

Firmaların yüzde 66,67' si ara ürün satışlarının sadece yüzde 1-25 arasında arttığını belirtmiştir. Firmaların yüzde 78,79' u da hammadde siparişlerinin yüzde 1-25 arasında arttığını belirtmiştir. Bu artışların düşük kalmasının nedeni zamana ihtiyaç olmasıdır. Bu oranların ileride artabileceği düşünülmektedir.

Grafik 4.29. Yereldeki Ara Ürün Satış ve Hammadde Siparişi Artışları

Bu hususlar birlikte ele alındığında, tedarikçi etkisinin hesaplanabilmesi için tedarik bağlantılarının daha derinlemesine incelenmesi gerektiği görülmektedir. Ayrıca bu çalışmada ihmal edilen gelir etkisine ilişkin de ayrıntılı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Bu nedenlerden dolayı katkısallık oranının hesaplanmasında hazır oranlardan faydalanılabileceği düşünülmüştür.

Üçüncü bölümde belirtildiği üzere, Avrupa Komisyonu çalışmalarına göre yerel düzeyde gelir çarpanı genellikle 0,10 civarında, tedarikçi çarpanı ise 0,05-0,10 arasında görülmektedir.

Gerçekleştirilen anket çalışmasından elde edilen sonuçlar doğrultusunda tedarikçi etkisinin 0,05 alınabileceği düşünülmüştür. Gelir çarpanı ise Avrupa Komisyonu çalışmasında olduğu gibi 0,10 alındığında birleşik çarpan 1,15 olarak bulunmuştur. (*Birleşik çarpan* = $1 + 0,1 + 0,05 = 1,15$)

Katkısallık oranı

Anket çalışmasında dara kaybı, de-plasman ve sızıntı etkisine odaklanıldığı için katkısallık da sadece bu unsurlar kullanılarak ve Avrupa Komisyonu'nun kullandığı çarpan dikkate alınarak iki şekilde hesaplanmıştır. Katkısallık oranının hesaplanmasında kullanılan temel formül şu şekildedir:

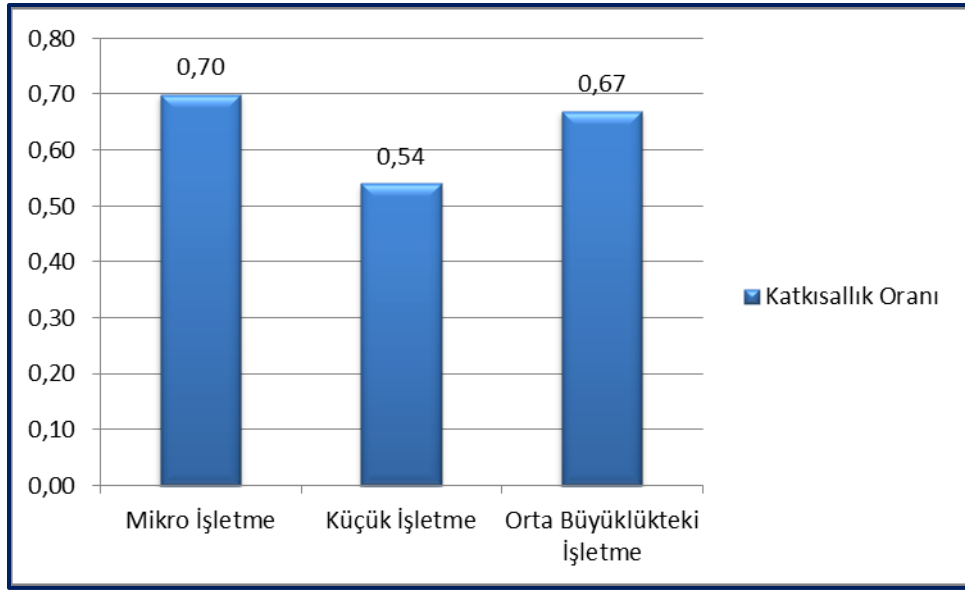
$$\textbf{Katkısallık} = (1 - \text{Dara kaybı}) \times (1 - \text{Deplasman}) \times (1 - \text{Sızıntı}) \times \text{Çarpan}$$

Çarpan etkisi dikkate alınmadan yapılan hesaplamada projelerin ortalama katkısallık oranı 0,51 olarak bulunmuştur. Yukarıda belirtildiği üzere Avrupa Komisyonu'nun kullandığı çarpan dikkate alınarak yapılan hesaplamada ise projelerin ortalama katkısallık oranı 0,58 olarak bulunmaktadır³⁸.

Diğer yandan, Grafik 4.25'te görüldüğü üzere, ortalama katkısallık oranı mikro işletmelerde 0,46, küçük ölçekli işletmelerde 0,68, orta büyüklükteki işletmelerde ise 0,27 olarak kaydedilmiştir.

³⁸Bundan sonraki gerçekleştirilecek analizler çarpan etkisini de kapsayan oran kullanılarak gerçekleştirilecektir.

Grafik 4.30. Firma Büyüklüğüne Göre Katkısallık Oranı

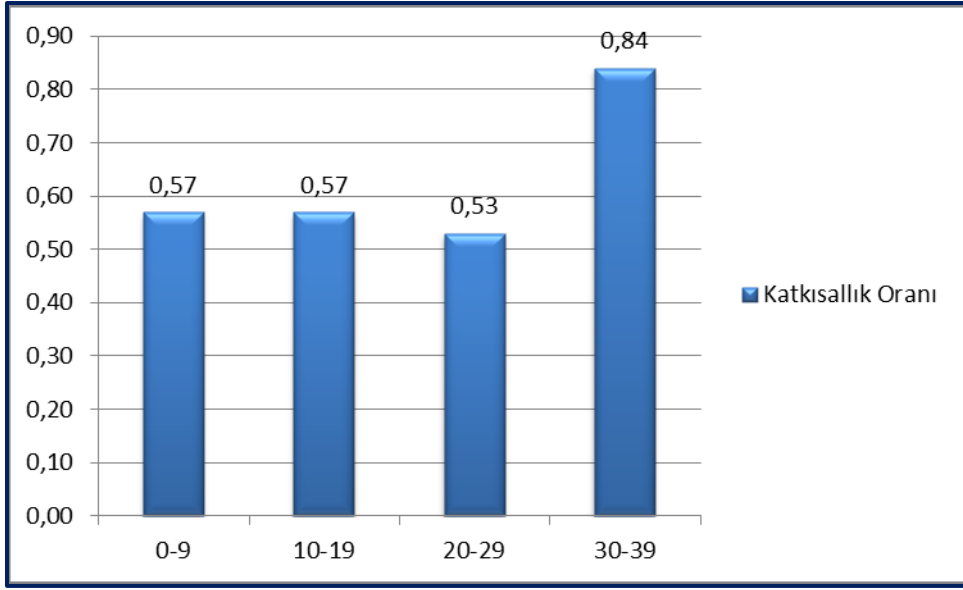
Bu oran, firmaların faaliyet süresi, firmaların daha önce destek alıp almama durumları ve sektörel açılardan da analiz edilmiştir.

Tablo 4.28. Firma Büyüklüğüne Göre Katkısallık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
Katkısallık					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.147	2	.073	.738	.487
Within Groups	2.978	30	.099		
Total	3.125	32			

Katkısallık oranı işletme büyüklüğüne göre istatistiksel anlamda farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.487).

Grafik 4.31. İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Katkısalılık Oranı

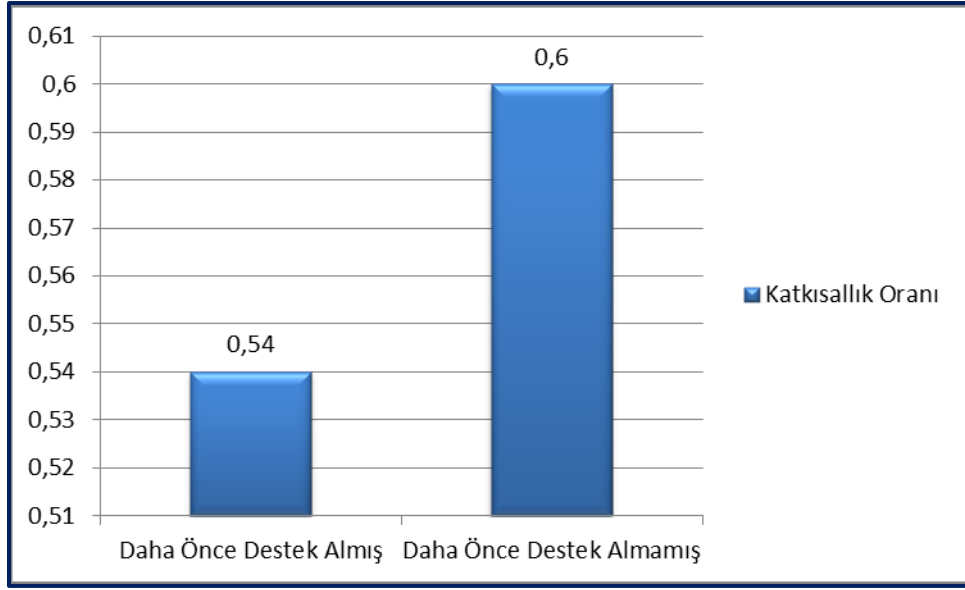
Faaliyet sürelerine göre bakıldığında, aslında tam tersi bir durum beklenirken, tecrübeli firmaların katkısallığı daha fazla gibi görünmektedir.

Tablo 4.29. İşletmelerin Faaliyet Süresine Göre Katkısalılık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
Katkısalılık					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.153	3	.051	.498	.686
Within Groups	2.972	29	.102		
Total	3.125	32			

Katkısalılık oranı işletmelerin faaliyet süresine göre istatistiksel anlamda farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.686).

Grafik 4.32. Daha Önce Destek Alma Durumuna Göre Ortalama Katkısalılık Oranı

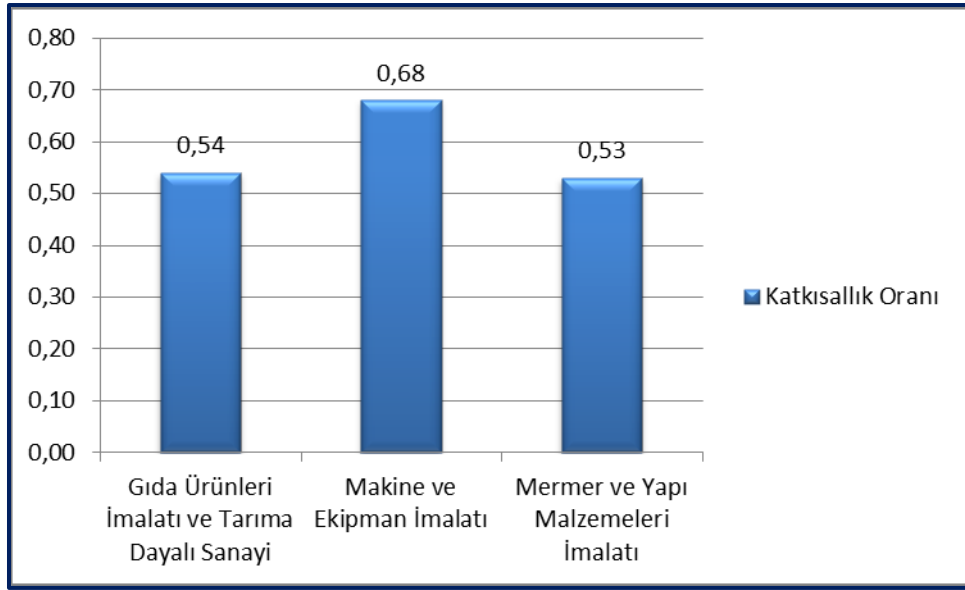
Daha önce destek almamış firmaların destek alan firmalara göre katkısalılığı daha fazla görülmektedir. Bu durum daha önce destek almamış firmaların dara kaybı ve de-plasmanının düşük olmalarına bağlanmıştır.

Tablo 4.30. Daha Önce Destek Alma Durumuna Göre Ortalama Katkısalılık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Katkısalılık	Equal variances assumed	.130	.721	.563	31	.578	.06735	.11965	-.17669	.31138
	Equal variances not assumed			.573	18.0	.573	.06735	.11745	-.17945	.31414

Ortalama katkısalılık oranları daha önce destek alma durumuna göre 0.05 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.578).

Grafik 4.33. Sektörlere Göre Katkısallık Oranı

Sektörel açıdan bakıldığında destek kapsamında öne çıkan üç sektör yine ele alınmıştır. Bu sektörlerin dara kaybı, de-plasman durumlarına bakılmış yalnız bir çıkarsamada bulunulamamıştır.

Tablo 4.31. Sektörlere Göre Katkısallık Oranı Durumunun Karşılaştırılması Test İstatistiği

ANOVA					
Katkısallık					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	.103	3	.034	.328	.805
Within Groups	3.022	29	.104		
Total	3.125	32			

Katkısallık oranı sektörler için istatistiksel anlamda farklılık göstermemektedir (p-değeri=0.805).

Tüm bu analizlerden görüldüğü üzere katkısallık oranı tek bir faktöre bağlı değildir. Ancak genel olarak küçük firmalarda katkısallık oranının düşük olduğu söylenebilir³⁹. Firma büyüklüğü ile dara kaybı arasında tespit edilen ilişkilerin katkısallık için geçerli olmaması, sadece dara kaybı dikkate alınarak gerçekleştirilen çalışmaların katkısallık adına yanıltıcı sonuçlar verebileceğini göstermektedir. De-plasman oranının ise firma özelliklerinden çok faaliyet gösterilen sektör ve pazar ile ilgili olması, özellikle uygulama öncesi katkısallık değerlendirmelerinde sektörel analizlerin önemini göstermektedir. Bu çalışmada veri kabul

³⁹ Bu durum gelişmiş ülkelerde veya ülkemizin içerisinde yer alan bölgelerde orta büyüklükteki işletmeler olarak ortaya çıksa da bizim bölgemizde orta büyüklükte firma sayısının çok az olması ve genelin mikro veya küçük işletmeler olması sonuçların “küçük işletme” olmasına neden olmuştur.

edilen çarpan etkisinin de faaliyet gösterilen sektör ve pazara göre farklılık gösterebileceği unutulmamalıdır.

Girdi katkısallığı

TRB1 Bölgesinde ankete katılan projelerin toplam bütçesi 17.159.113,57 TL iken, bu projelere aktarılan hibe tutarı 7.466.329,02 TL'dir.

Her bir proje için hesaplanan katkısallık oranları bu projelere aktarılan hibe tutarları için kullanıldığında, 7.466.329,02 TL'nin 4.065.521,85 TL'sinin katkısallık olduğu görülmektedir. 3.400.807,17 TL ile ise herhangi bir değişiklik yaratılamamış olmaktadır.

Bu durumda girdi katkısallığı 0,54 olarak hesaplanmaktadır.

İstihdam artışına yönelik katkısallık sonuçları

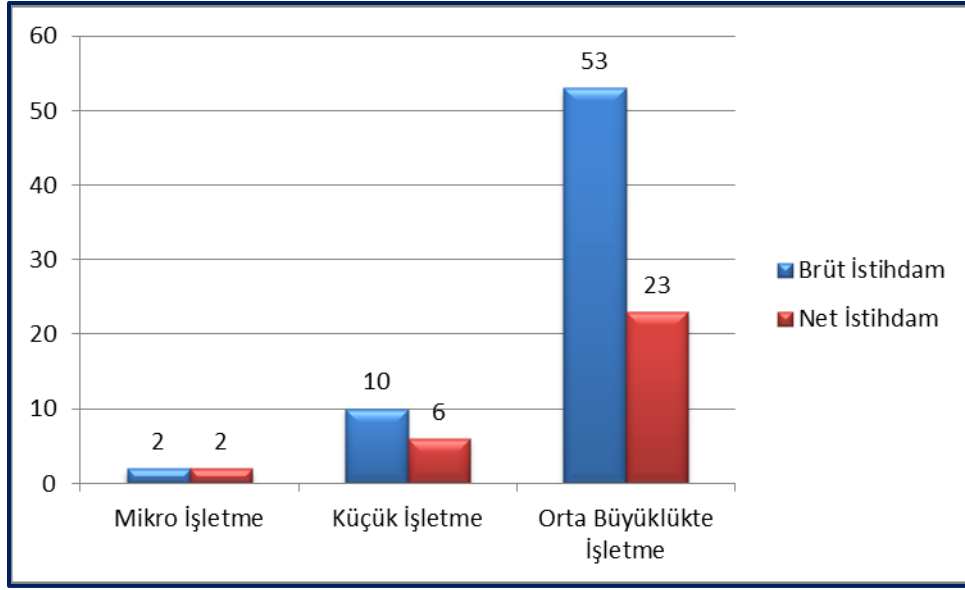
Değerlendirilen MDP kapsamında toplam 665 kişi sürekli ve tam zamanlı olarak istihdam edilmiştir. Geçici ve tam zamanlı olarak 68 kişi, sürekli ve yarı zamanlı olarak ise sadece 79 kişi istihdam edilmiştir.

İstihdam edilen kişilerin ne kadarının katkısallık oranının belirlenmesi için, yukarıda her bir proje için hesaplanan katkısallık oranları kullanılmıştır. Bu şekilde istihdam edilen 665 kişiden 316'sının katkısallık oranı elde edilmiştir. Bu durumda programların katkısallık oranı da 0,48 olarak hesaplanmaktadır.

Proje nedeniyle mikro işletmelerin ortalama 2 kişi, küçük ölçekli işletmelerin ortalama 10 kişi ve orta ölçekli işletmelerin ise ortalama 53 kişi istihdam etmiş oldukları görülmektedir. Orta ölçekli işletmeler daha fazla istihdam sağlamışlardır. Ancak bu sonuçlar brüt sonuçlar olup, desteklerin katkısallığını göstermemektedir. Aynı analiz katkısallık sonuçları üzerinden tekrarlandığında, mikro işletmelerin ortalama 2 kişi, küçük ölçekli işletmelerin 6 kişi ve orta ölçekli işletmelerin 23 kişi istihdam ettikleri görülmektedir.

Özellikle orta büyüklükteki işletmelerde katkısallığı düşük olan firmaların brüt istihdamlarının yüksek olması grafikte yer alan durumu ortaya çıkarmıştır.

Grafik 4.34. Brüt ve Net İstihdam

Elde edilen sonuçların uluslararası çalışmalar ile karşılaştırılması

Yararlanıcıların ankete vermiş oldukları cevaplardan elde edilen sonuçlar, 3.bölümde incelenen örnek çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında MDP de sıfır dara kaybının görülme oranının, İrlanda hariç, tüm örneklerden düşük olduğu görülmektedir.

Uluslararası örneklerin daha spesifik alanlara yönelen, sıkı kurallara sahip ve tecrübe edilmiş programlar olmasından dolayı sıfır dara kaybı görülme oranlarının yüksek olduğu düşünülmektedir.

Tablo 4.32. Katkısalılık Değerlendirmesi Sonuçlarının Karşılaştırılması

	Sıfır Dara Kaybı Görülme Oranı	Tam Dara Kaybı Görülme Oranı	Kısmi Dara Kaybı Görülme Oranı	De-Plasman Oranı	Dara Kaybı Oranı	Katkısalılık Oranı
AB: Yapısal Fonlar	%22,6	%25,5	%48,9	-	-	0,66
AB: 6. Çerçeve Programı	%57,0	%4,0	%38,0	-	-	-
İrlanda	%7,1	%19,0	%73,9	0,08	0,45	0,50
Birleşik Krallık	-	-	-	0,50	0,16	0,43
ABD	%93,0	-	-	-	-	-
Finlandiya	%20,0	-	-	-	-	-

Türkiye (FKA)	% 9,1	% 6,1	% 84,8	0,17	0,39	0,58
------------------	-------	-------	--------	------	------	------

Kaynak: (Ersayın, 2012) ve yazarın kendi hesaplamalarından derlenmiştir.

Diğer yandan, MDP’ de tam dara kaybının görülme oranının AB:6. Çerçeve Programı örneğine yakın olduğu görülmektedir. Tablo da görüldüğü gibi deplasman, dara kaybı ve katkısallık oranları MDP dışında sadece Birleşik Krallık, AB: Yapısal Fonlar ve İrlanda örneğinde hesaplanmıştır. Bu örneklerle karşılaştırıldığında MDP’ nin de-plasman ve dara kaybı oranlarının Birleşik Krallık ve İrlanda örnekleri arasında konumlandığı ve katkısallık oranının ise bu iki örneğe göre yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, bundan sonraki mali desteklerin programlanmasında katkısallığa dikkat edilmesi, dara kaybı ve de-plasmanı mümkün olduğu kadar azaltıcı, sıfır dara kaybı görülme oranını yükseltici tedbirlerin alınması gerektiği görülmektedir.

4.5. Örnek Uygulamadan Çıkarılan Dersler ve Öneriler

Gerçekleştirilen anket çalışması ve elde edilen sonuçlar neticesinde hem değerlendirme çalışmalarına hem de Fırat Kalkınma Ajansı’ nın, aslında tüm Ajansların, uygulayacağı(klar)ı MDP’ lere ilişkin aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir.

Değerlendirme çalışmaları ile ilgili öneriler:

Çıkkılan mali destek programlarının hazırlık sürecinde projelerin performans gösterge setinin programın amaçlarına hizmet eder şekilde belirlenmesi (uygulama süresi içerisinde ve uzun vadede ölçülebilecek şekilde sınıflandırılıp), programların uygulama sonrası değerlendirilme aşamasında sözel ortalamalar alabilmeye fırsat verecektir.

Müdahale öncesi duruma ilişkin verilerin bulunması, önce-sonra karşılaştırmalarının yapılmasına imkân vermekte ve değerlendirme çalışmalarını değerlendirme çalışmaları ile bu tür verilerin elde edilmesi gerekmektedir. Ayrıca değerlendirme çalışmalarının program hayata geçirilmeden planlanması, ne tür verilere ihtiyaç duyulacağını da belirlemektedir. Bu sayede uygulamanın farklı aşamalarında değerlendirmeler yapılabilecek ve sonuçları karşılaştırılabilecektir.

Desteklenen ve desteklenmeyen tüm projelere dair kayıtların tutulması ve kolaylıkla erişilebilir olması karşılaştırma yapılabilmesi adına önem taşımaktadır. Uygulamada genellikle, desteklenmeyen projelere dair bilgiler matbu şekilde saklanmakta, bu da araştırmacıların işini zorlaştırmaktadır. Başvurular ile kayıtların bilgisayar ortamında tutulması, başvurusu kabul edilmeyen projelerin konusu, amaçları, performans göstergeleri gibi bilgilere erişimi kolaylaştıracak ve karşılaştırmaların yapılmasına imkân tanıyacaktır.

Yararlanıcıların destek aldıkları projelerine dair değerlendirme çalışmalarının yapılacağının farkında olmaları da değerlendirme faaliyetlerinin etkinliğini artıracak bir unsurdur. Hatta bu tip bir ifadenin sözleşmelere eklenmesinin bu konuda başvuru sahiplerinin yorumuna mahal bırakmaması adına önemlidir. Bu sayede anket, mülakat vb. çalışmalara katılma oranlarının artacağı düşünülmektedir.

Örnek uygulamada kullanılmayan telefon numaraları ve elektronik posta adresleriyle sıklıkla karşılaşmış ve firmalara ulaşmada sıkıntı çekilmiştir. Bu nedenle firmalarla projeleri tamamlandıktan sonra da irtibatın sürdürülmesi ve iletişim bilgilerindeki değişikliklerin kaydedilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Programın özelliğine göre, başlangıç aşamasında, genel bir değerlendirme çerçevesi çizilmelidir. Farklı dönemlerde uygulanacak değerlendirme türleri ve değerlendirilecek kriterler belirlenmeli, tüm bu konuları içeren değerlendirme kılavuzları hazırlanmalıdır.

Fırat Kalkınma Ajansının mali destek uygulamalarına ilişkin öneriler:

FKA' nın 2010 yılı mali desteğine ilişkin gerçekleştirilen uygulama sonrası katkısallık değerlendirmesi çalışmasının en önemli sonucu, destek verilecek yararlanıcıların belirlenmesinde KOBİ ölçeğinden daha dar ve sektörel açıdan daha odaklı bir tanımlamanın yapılması gerektiğidir. Mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin dara kaybı, de-plasman ve katkısallık oranlarının farklı çıkması bu firmaların farklı özellikler taşıdığını, farklı ihtiyaç ve önceliklerinin olduğunu, bu nedenle farklı şekillerde desteklenmelerinin gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca program kapsamında sektörel tanımın, odaklanmadan, geniş tutulması etkinin ölçülebilmesini azaltmakta hatta imkânsız hale getirmektedir. Örneğin makine-ekipman imalatçısı bir firma ile su ürünleri sektöründe yer alan bir firmayı aynı kriterler eşliğinde yorumlamak anlamsız olmaktadır.

Hibe desteği mikro ölçekli işletmelerin piyasada tutunmalarını sağlayıcı bir unsur olarak önem taşımaktadır. Ancak işletmeler büyüdükçe hibe desteği yerine, firmalar için cesaret unsuru olacak, onları yüksek katma değer üretebilecekleri yeni yatırımlar için teşvik edecek farklı destek mekanizmalarının kullanılması gerektiği düşünülmektedir.(Ersayın, 2012)

Benzer şekilde, anketi cevaplayan firmalar içinde daha önce banka kredisi kullanmış olanların ve ajans desteği olmasaydı banka kredisi ile projelerini gerçekleştirebilecek olanların çoğunlukta olması, bu firmaların projeleri için hibe desteğinin elzem olmadığını göstermektedir. Bu kapsamda yukarıda belirtildiği üzere, FKA' nın ve kalkınma ajanslarının hibe yerine faiz desteği veya faizsiz kredi desteği sunabileceği düşünülmektedir.

Yapılan çalışmada genç ve mikro ölçekli işletmelerin, yararlanıcılar arasındaki ağırlığının düşük olduğu tespit edilmiştir. Ajansların istihdam ve sosyal fayda açısından önem taşıyan bu özellikteki firmaların ihtiyaçlarına yönelik, özelleşmiş destekler geliştirmesinin, sistemdeki bu açığın kapatılmasında rol oynayabileceği düşünülmektedir.(Ersayın, 2012).

De-plasmana yönelik analizlerde, uygulanan destek programlarının piyasadaki rekabeti etkileyebileceği görülmüştür. Bu programların meydana getirebileceği etkilerin, uygulama öncesinde dikkate alınması, gerekli analizlerin yapılması ve bu analizlere göre hangi sektörlerin ve hangi büyüklükteki firmaların ne şekilde desteklenmesi gerektiği belirlenmelidir. Örneğin, mikro işletmelerde dara kaybı oranı düşük olmasına rağmen de-

plasman oranı yüksek kaydedilmiştir. Bu nedenle, özellikle bu tür işletmelere ortak fayda sağlamaya yönelik güdümlü projelerin gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

Diğer yandan, desteklenen firmaların yüzde 30,30' u daha önce başka kurum ve kuruluşlardan destekler almışlardır. Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde başka bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmekte olan bir yararlanıcının aynı anda ajanslardan destek alamayacağı belirtilmektedir. (Gazete, 27048 Sayılı, 2008). Bu kurala ek olarak, özellikle hibe desteklerinde daha önce başka kurum veya kuruluşlardan destek almamış olanlara öncelik verilebileceği düşünülmektedir. Bu görüşü destekler nitelikte, yapılan analizde daha önce destek alan firmaların ortalama dara kaybı oranı daha yüksek çıkmıştır⁴⁰.

Bir firmayı birçok defa makine alımı için desteklemek yerine firmayı yenilik, işbirliği, ihracat gibi alanlarda sürekli ileriye taşıyan desteklerin verilmesinin gerektiği düşünülmektedir. (Ersayın, 2012)

Aynı bölgede benzer nitelikte destekler verilmesi yerine birbirini tamamlar nitelikte destekler sağlanmasının, bu desteklerin etkinliğini ve etkililiğini artıracığı düşünülmektedir.

Programın katkısallığı ile ilgili gerekli araştırmaların programlama öncesinde yapılması ve sonuçlarının kontrol listesi şeklinde sunulduğu bir dokümanın hazırlanması, uygulanacak olan programların katkısallık derecesini artıracaktır.

⁴⁰Yapılan analizlerde daha önce destek almamış firmaların dara kaybı oranı 0,38 iken destek alan firmaların dara kaybı oranı 0,42 çıkmıştı.

Değerlendirme ve Sonuç

Uygulanan bu çalışma teorik bilgileri hayata geçirmesi ve uygulama sonrası katkısallık değerlendirmesinin mikro yaklaşımla nasıl gerçekleştirileceğine dair bir örnek teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak çalışmanın aşağıda belirtilen bazı geliştirilebilecek yanları da bulunmaktadır.

Çalışma hibe desteğinden yararlanan firmalar temelinde gerçekleştirilmiştir. Daha gerçekçi sonuçların elde edilebilmesi için, yedek kalan firmalardan da örneklem alarak, programların daha odaklanmış olması ve benzer olan firmaların karşılaştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Çalışmada veri toplama türü olarak anketlerin kullanılması sonuçların genel olarak yararlanıcıların algısına dayalı olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bu tür çalışmaların eş zamanlı olarak, yerinde ziyaretlerle desteklenebileceği düşünülmektedir. Özellikle istatistiksel çıktılar ile veri yorumları arasında oluşan farklılıklarında bundan kaynaklandığı, tabiri caiz ise anketi cevaplayanların yanlış yorumlarının neden olduğu, düşünülmektedir.

Katkısallığın unsurlarının her müdahale türü için eşit derecede öneme sahip olmayabileceğinden hareketle, bu unsurların ağırlıklandırılabilmesi düşünülmektedir.

Değerlendirme çalışmasında ortaya çıkan sonuçların; o anki sektörün durumu, ülkenin ekonomik durumu ve benzeri çevresel koşullar düşünülerek, değişik ortamlarda ve durumlarda farklı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada, kamu müdahalelerinin hedeflediği değişiklikleri yaratma derecesini belirlemeye odaklanan katkısallık değerlendirmesi ele alınmıştır. Katkısallık değerlendirmesinin en önemli özelliği müdahalelerin etkinliğini ve etkisini artırmak amacıyla kullanılan bir araç olmasıdır.

Katkısallık; desteklenen faaliyetlerin veya projelerin müdahale olmadan gerçekleştirilebilme derecesi (dara kaybı), desteklenmeyen gruplar üzerinde yaratılan olumsuz etkiler (de-plasman), hedef grup dışında yer alanların destekten faydalanma derecesi (sızıntı etkisi), destekten faydalanabilmek için mevcut faaliyetlerin yenileri ile ikame edilmesi (ikame etkisi) ve yaratılan geniş çaplı etkiler (çarpan etkisi) şeklindeki unsurların dikkate alınmasıyla değerlendirilmektedir

Yapılan incelemeler ışığında, katkısallık değerlendirmesi kamu kaynağı kullanılarak uygulanan her türlü müdahalenin değerlendirilmesinde, diğer değerlendirme çalışmalarını tamamlayıcı bir değerlendirme türü olarak ortaya konulmuştur. Ancak, katkısallık değerlendirmesinin daha çok özel sektör desteklerinde ön plana çıktığı görülmüştür. Özel sektör tarafından zaten gerçekleştirilebilecek olan faaliyetlerin desteklenmesi, verilen destekler sonucu piyasadaki rekabetin olumsuz etkilenmesi gibi durumlar, kaynakların doğru alanlarda ve etkin bir şekilde kullanılmadığını göstermektedir. Katkısallık değerlendirmesi ile bu gibi durumlar tespit edilerek, sonraki uygulamalar için dersler çıkarılmaktadır.

Türkiye’de de ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla özel sektöre çeşitli destekler sağlanmaktadır. Bölgelerinde uyguladıkları mali destek programları ile kalkınma ajansları da destekler sunan aktörler arasına girmiştir. Kalkınma ajansları yerel ihtiyaçları yerinde tespit edip ve bu ihtiyaçlara yönelik özelleşmiş destekler sunarak bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir (DPT, 2009). Kalkınma ajanslarının bölgelerinde amaçladıkları etkileri yaratabilmeleri için, henüz çok yeni olan bu desteklerin katkısallıklarının değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, TRB1 Bölgesi’ nde kurulmuş olan Fırat Kalkınma Ajansı’ nın KOBİ’lere yönelik uyguladığı ilk mali destek programının etkisi değerlendirilmiştir. Değerlendirmede proje bazlı bir yaklaşım tercih edilmiş ve desteklenen 42 firmaya anket gönderilmiştir. 33 firmadan alınan cevaplar vasıtasıyla projelerin ve programın katkısallığı değerlendirilmiştir.

Gerçekleştirilen değerlendirme ile desteklenen firmaların yüzde 6,1’ inin projelerini ajans desteği olmadan da gerçekleştirebilecekleri, yani bu projelerin desteklenmesine gerek olmadığı görülmüştür. Katkısallığın unsurlarından dara kaybı, de-plasman, sızıntı ve çarpan etkileri dikkate alındığında, ankete katılan projelere aktarılan yaklaşık 7,5 milyon TL hibenin yaklaşık 3,5 milyon TL’si ile bölgede herhangi bir değişiklik yaratılamadığı sonucu elde edilmiştir. Diğer yandan, hesaplanan proje katkısallığının 0,58 civarında olduğu göz önüne alınarak genelleştirme yapıldığında; FKA’ nın projelere aktardığı yaklaşık toplam 10 milyon TL’nin 4,2 milyon TL’sinin, katkısallığı düşük olan proje ve hedef gruptan daha yüksek olanlara yönlendirilmesiyle daha verimli kullanılabileceği görülmektedir.

Katkısallığın değerlendirilmesiyle, söz konusu programların net sonuçları da ortaya çıkarılmıştır. Bu kapsamda, istihdam edilen 665 kişiden 316’sının katkısız olduğu sonucu elde edilmiştir.

Firmaların ajans desteği dışında alternatif fon kaynaklarından yararlanabilme durumlarının, dara kaybını belirleyen temel faktör olduğu görülmüştür⁴¹. FKA’ nın desteklerinde orta ölçekli, 10-19 yıldır faaliyet gösteren ve daha önce diğer kurum ve kuruluşlarca desteklenen firmaların alternatif fon kaynaklarına erişimlerinin daha kolay ve bu firmalarda dara kaybının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mikro ölçekli firmaların daha çok yerel pazarda, yerel firmalarla rekabet halinde oldukları, bu nedenle bu tür firmaların desteklenmesinin yerel rekabet üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği görülmüştür. FKA’nın desteklerinde de-plasman oranı mikro ölçekli firmalarda, küçük ve orta ölçekli firmalara göre daha yüksektir.

Analiz kapsamında mikro ölçekli firmaların katkısallığının, küçük ve orta ölçekli firmalara göre daha fazla olduğu görülmüştür.

⁴¹Bu durumla alakalı; TRB1 bölgesinde yer alan yatırımcılarda oluşan “benim param gideceğine devletin parası” ve “devlet hibe veriyor diye yapmayacakları işe kalkışma ve kalkıştıktan sonra hibeyi alıp, o şekilde bırakma”, “makine biriktirme hobisi” gibi yerleşik anlayış kültürleri yok olmadıkça dara kaybının yüksek çıkmasının normal olacağı düşünülmektedir.

Değerlendirme ile elde edilen sonuçlar, destek verilecek yararlanıcıların belirlenmesinde başvuru sahibi ölçeğinde daha dar ve daha odaklı bir tanımlamanın yapılması gerektiğini göstermiştir. Ancak özellikle mikro işletmelere verilecek desteklerde, yerel rekabeti olumsuz etkilememek adına, sektörel dinamiklere dikkat edilmesi ve ihracat potansiyeli taşıyan firmalara öncelik verilmesi gerekmektedir. Ayrıca daha önce diğer kurum veya kuruluşlardan destek almamış firmalara öncelik tanınması da katkısallığı artıracaktır.

Diğer yandan, desteklenen firmaların büyük bir bölümünün daha önce yatırımları için banka kredisi kullanmış oldukları ve birçoğunun ajans desteği olmasa da banka kredisi ile projelerini gerçekleştirebilecek oldukları görülmüştür. Bu nedenle bu bölgelerde doğrudan finansman desteği ile birlikte faiz desteği veya faizsiz kredi şeklindeki destek türlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

5. EKLER

5.1. KAVRAMLAR

Çarpan Etkisi	Müdahale sonucunda artan yerel gelir ve artan ara ürün harcamaları ile ilişkili olarak istihdam ve gelir artışı gibi daha büyük ekonomik sonuçlar yaratılmasıdır.
Çıktı Katkısallığı	Müdahale sonucunda elde edilen net çıktılardır.
Dara Kaybı	Faaliyet, çıktı veya sonuçların müdahale olmadan da gerçekleştirilebilme derecesidir.
Davranışsal Katkısallık	Müdahale sonucunda yararlanıcının iş yapma davranışında meydana gelen değişikliklerdir.
De-Plasman	Müdahale ile elde edilen çıktı ve sonuçların, başka bir yerdeki çıktı ve sonuçları azaltma derecesidir.
Etki	Müdahalenin sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede kendini gösteren geniş kapsamlı sonuçlarıdır.
Etkililik	Müdahalenin hedeflediği sonuçların elde edilme derecesidir.
Gelir Etkisi	Müdahale sonucunda artan istihdamın, yerel gelirden artışa neden olması, gelir artışının da yerel mal ve hizmet talebini artırarak döngüsel olarak istihdamı artırmasıdır.
Girdi Katkısallığı	Desteklenen faaliyetlerin finansal büyüklüğünde meydana gelen net değişikliktir.
İkame Etkisi	Kamu desteğinin avantajından yararlanabilmek için yararlanıcıların mevcut faaliyetlerinin yerine benzer başka bir faaliyeti gerçekleştirmeleridir.
İlgililik	Müdahalenin hedeflerinin genel sosyo-ekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluk derecesidir.
Katkısallık	Müdahalelerin amaçladığı net değişiklikleri meydana getirebilme derecesidir.
Kısmi Dara Kaybı	Kamu desteği sayesinde yararlanıcıların proje yürütme davranışlarında meydana gelen ölçek, zamanlama ve yatırım yeri şeklinde özetlenebilecek değişikliklerdir.
Proje Katkısallığı	Desteklenen projelerin amaçladıkları net değişiklikleri yaratabilme derecesidir.
Sıfır Dara Kaybı	Müdahale olmadığında faaliyetlerin hiçbir şekilde gerçekleştirilememesi durumudur.
Sızıntı Etkisi	Çıktı ve sonuçların müdahalenin hedef grubu yerine bu grup dışında kalanlara fayda sağlamasıdır.
Sürdürülebilirlik	Müdahale sonucu oluşan çıktı, sonuç ve etkilerin müdahale sona erdikten sonra da sürdürülebilme derecesidir.
Tam Dara Kaybı	Müdahale olmadan da faaliyetlerin hiçbir değişiklik olmaksızın gerçekleştirilebilme durumudur.
Tedarikçi Etkisi	Desteklenen firmanın ara ürün arz veya talebindeki artış nedeniyle tedarik zincirindeki diğer firmaların ürünlerine olan talebin de artmasıdır.
Verimlilik	Müdahale sonucu elde edilen çıktı, sonuç ve etkilerin kullanılan kaynaklara(girdilere) oranıdır.

5.2. ANKET FORMU⁴²

1. Firma adınız nedir?

.....

2. Firmanızda şu anda sürekli (1 seneden fazla) çalışan sayısı kaçtır?

.....

3. Firmanızda şu anda yarı zamanlı (günlük çalışma süresinden daha kısa süreli) çalışan sayısı kaçtır?

.....

4. Firmanızda şu an geçici (1 yıldan kısa süreli, sadece belirli bir işin gerçekleştirilmesi için istihdam edilen) çalışan sayısı kaçtır?

.....

5. Firmanız kaç yıldır faaliyet göstermektedir? (Yıl ve Ay olarak)

.....

6. Firmanız kaç yıldır TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) bölgesinde faaliyet göstermektedir? (Yıl ve Ay olarak)

.....

7. Destek aldığınız proje kapsamında yapılan faaliyetleri kaç ayda bitirdiniz? (Proje Süreniz)

.....

8. Proje başvuru aşamasında firmanızda sürekli (1 seneden fazla) çalışan sayısı kaçtı?

.....

⁴² Anket çalışması (Ersayın, 2012) den uyarlanmıştır.

9. Proje başvuru aşamasında firmanızda yarı zamanlı (günlük çalışma süresinden daha kısa süreli) çalışan sayısı kaçtı?

.....

10. Proje başvuru aşamasında firmanızda geçici (1 yıldan kısa süreli, sadece belirli bir işin gerçekleştirilmesi için istihdam edilen) çalışan sayısı kaçtı?

.....

11. Destek aldığınız projenizin faaliyet alanı nedir? (NACE Kodu ile birlikte)

.....

12. Destek aldığınız projede eş-finansmanınızı nasıl karşıladınız?

- A) Öz kaynaklarımızla
- B) Banka kredisi
- C) Diğer (Belirtiniz)

13. Destek alınamasaydınız projeye konu yatırımı gerçekleştirmek için gerekli mali kaynağı nasıl temin ederdiniz?

- A) Öz kaynaklarımızla
- B) Banka kredisi
- C) Hibe desteği alabileceğimiz başka programlar vasıtası ile
- D) Kaynak temin edemedik
- E) Diğer (Belirtiniz)

14. Destek alınamasaydınız projeye konu yatırımı gerçekleştirebilir miydiniz?

- A) Yatırımı aynı şekilde yapardık
- B) Yatırımı ertelerdik
- C) Daha küçük ölçekte yapardık
- D) Yatırımı gerçekleştiremezdik

15. Destek alamasaydınız yatırımı ne kadar ertelerdiniz? (14. Soruya B şıkkı cevabı verdi iseniz Yıl ve Ay olarak)

.....

16. Proje başvuru aşamasından önce banka kredisi kullanmış mıydınız?

- A) Evet
B) Hayır
C) Başvurduk ama kabul edilmedi.

17. Proje başvuru aşamasından önce kredi veya hibe desteği aldınız mı?

- A) Almadık
B) Hibe desteği aldık
C) Kredi desteği aldık
D) Başvurumuz kabul edilmedi

18. Proje başvuru aşamasından önce destek aldı iseniz hangi kurumdan ne kadar ve ne tür finansal destek aldınız?

Destek Alınan Kurum Adı:

Destek Miktarı:

Finansal Destek Türü (Hibe/Kredi/Diğer):

19. Proje çıktısı anlamında aşağıda yer alan göstergeleri önem sırasına göre sıralayınız. (1 den 10 a kadar sayılar veriniz)

- () İstihdam Artışı
() Üretim Miktarı Artışı
() Rekabet Üstünlüğü Sağlanması
() Pazar Payı Artışı
() Üretim Kapasitesi Artışı
() Yeni Teknoloji Kullanımı
() Ürün Çeşitliliği Artışı

- () Ürün Kalitesi Artışı
() İhracata Başlanması
() Üretim Maliyetlerinin Düşmesi

20. Hibe desteği sayesinde firmanızda sürekli (1 seneden fazla) çalışan kaç kişi istihdam edildi?

.....

21. Hibe desteği sayesinde firmanızda yarı zamanlı (günlük çalışma süresinden daha kısa süreli) çalışan kaç kişi istihdam edildi?

.....

22. Hibe desteği sayesinde firmanızda geçici (1 yıldan kısa süreli, sadece belirli bir işin gerçekleştirilmesi için istihdam edilen) çalışan kaç kişi istihdam edildi?

.....

23. Proje kapsamında aldığınız hibe desteği TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi' nde yer alan rakipleriniz karşısında size ne gibi bir fayda sağladı?

- A) Rakiplerimizin önüne geçtik
B) Rakiplerimizi yakaladık
C) Rakiplerimize yaklaşmamızı sağladı
D) TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi' nde rakibimiz bulunmamaktadır
E) Herhangi bir fayda sağlamadı

24. Proje kapsamında yaptığınız yatırımın firmanız açısından önemini belirten şıkkı işaretleyiniz.

- A) Hayati derecede önemliydi
B) Önemliydi yalnız firmanın mevcudiyeti için hayati değildi
C) Firmanın faaliyetleri içinde önemi küçüktü

25. Projeniniz ile alakalı aşağıdaki ifadelerden uygun olanları işaretleyiniz.

- A) Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağladık
- B) İlk defa bir proje hazırladık ve uyguladık
- C) Yeni projeler planlamamıza ve bunları finanse edebilecek fon kaynakları araştırmamıza vesile oldu
- D) Diğer firmalarla işbirlikleri kurduk
- E) Proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı
- F) Fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduk

26. Projenize konu faaliyet kapsamında yaptığımız satışların yerel (TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi), ulusal ve uluslararası pazarda dağılımları nasıldır?

Yerel (TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)): %

Ulusal: %

Uluslararası: %

27. Projeye konu alanda faaliyet gösteren rakiplerinizin ne kadarı satışlarını TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesinde gerçekleştiren yerel firmalardır?

- A) Hepsini
- B) Yarısından çoğu
- C) Yarısı
- D) Yarısından azı
- E) Bölgede bu alanda faaliyet gösteren tek firmayız

28. Proje kapsamında ürettiğiniz ürünler başka firmalar için girdi (ön ürün) teşkil ediyor mu?

- A) Evet
- B) Hayır

29. Bu firmaların ikame anlamında pazardaki dağılımı nasıldır? (28. Soruya cevabınız “Evet” ise)

Yerel (TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)): %

Ulusal: %

Uluslararası: %

30. Proje kapsamında ürettiğiniz ürünlerden diğer firmalara girdi teşkil eden ürünlerin TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi içindeki satışlarında ne kadar artış sağlandı?

A) %1-%25

B) %26-%50

C) %51-%75

D) %76-%100

E) %100’ den fazla

31. Proje kapsamında ürettiğiniz ürünler için gerekli olan hammaddeyi temin ettiğiniz firmaların ikame anlamında dağılımı nasıldır?

Yerel (TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli)): %

Ulusal: %

Uluslararası: %

32. Proje kapsamında ürettiğiniz ürünler için gerekli olan ve TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi içerisinde temin ettiğiniz hammadde siparişlerinizde ne kadar artış oldu?

A) %1-%25

B) %26-%50

C) %51-%75

D) %76-%100

E) %100’ den fazla

5.3. ANKET CEVAPLARI

Soru Numarası	Cevap	Firma Sayısı
11 ⁴³	Tekstil Sanayi	2
	Gıda Ürünleri İmalatı Ve Tarıma Dayalı Sanayi	15
	Tıbbi Malzemeler Ve Medikal Ürünlere Yönelik Sanayi	3
	Mermer Ve Yapı Malzemeleri İmalatı	4
	Makine Ve Ekipman İmalatı	6
	Mobilya İmalatı	1
	Ambalaj Sanayi	1
	Diğer	1
12	Öz kaynaklarımızla	23
	Banka kredisi	9
	Diğer (Belirtiniz)	1
13	Öz kaynaklarımızla	6
	Banka kredisi	14
	Hibe desteği alabileceğimiz başka programlar vasıtası ile	3
	Kaynak temin edemedik	10
	Diğer (Belirtiniz)	0
14	Yatırımı aynı şekilde yapardık	2
	Yatırımı ertelerdik	18
	Daha küçük ölçekte yapardık	10
	Yatırımı gerçekleştiremezdik	3
16	Evet	17
	Hayır	15
	Başvurduk ama kabul edilmedi.	1
17	Almadık	22
	Hibe desteği aldık	6
	Kredi desteği aldık	4
	Başvurumuz kabul edilmedi	1
23	Rakiplerimizin önüne geçtik	9
	Rakiplerimizi yakaladık	7
	Rakiplerimize yaklaşmamızı sağladı	8
	TRB1 (Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli) Bölgesi' nde rakibimiz bulunmamaktadır	9
	Herhangi bir fayda sağlamadı	0
24	Hayati derecede önemliydi	8
	Önemliydi yalnız firmanın mevcudiyeti için hayati değildi	24
	Firmanın faaliyetleri içinde önemi küçüktü	1
25	Daha önceden uygulanmakta olan başka bir projenin devamını sağladık	4
	İlk defa bir proje hazırladık ve uyguladık	17
	Yeni projeler planlamamıza ve bunları finanse edebilecek fon	8

⁴³ Bu soruda verilen cevaplar NACE kodları ile alınmış olup sözel ortalama alınmış şekli itibarı ile ifade edilmiştir.

	kaynakları araştırmamıza vesile oldu	
	Diğer firmalarla işbirlikleri kurduk	-
	Proje hazırlama ve uygulama kapasitemiz arttı	8
	Fon kaynakları konusunda bilgi sahibi olduk	1
27	Hepsi	4
	Yarıdan çoğu	5
	Yarısı	3
	Yarıdan azı	11
	Bölgede bu alanda faaliyet gösteren tek firmayız	10
28	Evet	13
	Hayır	20
30	%1-%25	22
	%26-%50	7
	%51-%75	4
	%76-%100	-
	%100' den fazla	-
32	%1-%25	26
	%26-%50	3
	%51-%75	2
	%76-%100	2
	%100' den fazla	-

5.4. ANKET CEVAPLAYAN FİRMALAR

FİRMA ADI
Kent Tekstil Paz. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Binler Tekstil Gıda İnş. Hayv. Tur. Yak. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Karivan Gıda Su Ambalajlama Yak. Teks. Turz. Nak. San. Ve Tic. Anonim Şti.
Bey-Ar Gıda Eğitim İnşaat Turizm Doğalgaz Tarım Hayvancılık Temiz Tic. Ve San. Ltd. Şti.
Asilgaz Tıbbi Ve Sınai Gazlar İmalat Ve Tic. Ltd. Şti.
Serpa İnşaat Gıda Medikal Tekstil Hayvancılık Tic. Ve San. Ltd. Şti.
Enver Öz - Elsan Soğutma
Binaş Hayvancılık Gıda İnşaat Turizm Petrol Tekstil San. Tic. Anonim Şti.
Atılım Eğitim Danışmanlık Mobilya Hayvancılık Gıda Tekstil İnşaat Tic. Ve San. Ltd. Şti.
Hassel Ambalaj Gıda İnş. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Göçmez Tarım Ürünleri Ve Gıda Sanayi A.Ş
Seher Entegre Tavukçuluk Üretim Gıda Paz. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
İda Asansör Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Aslan Elektronik San. Tic. Ltd. Şti.
Çağdaş Pertek Tarım Ve Hayvancılık, İnşaat, Gıda, Üretim Pazarlama, San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Kutlu Optik Pazarlama San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Tempo Cam İnşaat San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Hazır Et Ve Et Ürünleri Üretim San. Tic. Ltd. Şti.
Fırat Döküm Metalurji Makine İmalat Taah. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Energy Gıda Paz. San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Prizma Elektrik Elektronik Makine Otomobil Tekstil Giyim Gıda İnşaat San. Tic. Ltd. Şti.
İclal Gıda San. Tic. Ltd. Şti.
Ayka Gıda Tekstil San. Tic. Ltd. Şti.
Somay Plastik San. Ve Tic. Ltd. Şti.
Abdullah Akın
Tunç Ticaret Gıda İnşaat Tarım Orman Otomotiv San. Ltd. Şti.
Demir Plastik San. Ve Tic. A.Ş.

Entegre Gıda Sanayi A.Ş.
Deniz Cerrahi Med. Sağ. Hiz. San. Tic. Ltd. Şti.
Elazığ Madencilik San. Tic. Ltd. Şti.
Akdağ Granit Mermer Ve Maden San. Tic. A.Ş
Keban Alabalık Su Ürünleri Gıda Üretim Pazarlama San. Ve Tic. A.Ş.
Şitoğlu Gıda İnş. İth. San. Ve Tic. Ltd. Şti

5.5. SPSS VERİ EKRAN GÖRÜNTÜSÜ

*veri.sav [DataSet1] - SPSS Data Editor															
File Edit View Data Transform Analyze Graphs Utilities Window Help															
15: Visible: 13 of 13 Variables															
	FaaliyetSuresi	IsletmeBuyuklugu	DahaOnceKrediKullanma	HibeVeyaKrediyiKullanma	DestekOlmasaydiKaynakTernini	ProjeDaraKaybiOrani_Kategori	ProjeDaraKaybiOrani	FaaliyetSuresi_kategori	YerelSatisOrani	Sektor	YerelRekabetOrani	Deplasman	Katkisalik	var	var
1	3,00	3,00	0,00	0,00	2,00	2,00	0,80	1,00	0,00	4,00	25,00	0,00	0,23		
2	15,00	3,00	1,00	0,00	2,00	2,00	0,12	2,00	0,00	4,00	25,00	0,00	1,01		
3	3,00	2,00	0,00	0,00	1,00	2,00	0,50	1,00	70,00	1,00	100,00	0,70	0,17		
4	6,00	2,00	0,00	0,00	2,00	1,00	0,00	1,00	20,00	1,00	50,00	0,10	1,04		
5	3,00	2,00	0,00	0,00	1,00	3,00	1,00	1,00	0,00	4,00	0,00	0,00	0,00		
6	17,00	2,00	0,00	0,00	1,00	2,00	0,11	2,00	20,00	1,00	25,00	0,05	0,98		
7	21,00	2,00	1,00	0,00	4,00	2,00	0,58	3,00	80,00	3,00	25,00	0,20	0,39		
8	14,00	2,00	0,00	0,00	4,00	1,00	0,00	2,00	40,00	1,00	100,00	0,40	0,69		
9	17,00	2,00	0,00	1,00	4,00	2,00	0,58	2,00	80,00	4,00	100,00	0,80	0,10		
10	8,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	0,17	1,00	40,00	4,00	25,00	0,10	0,86		
11	34,00	3,00	0,00	0,00	3,00	2,00	0,20	4,00	0,00	1,00	75,00	0,00	0,92		
12	16,00	3,00	1,00	1,00	1,00	2,00	0,50	2,00	60,00	1,00	25,00	0,15	0,49		
13	4,00	2,00	0,00	0,00	2,00	2,00	0,53	1,00	25,00	3,00	0,00	0,00	0,54		
14	15,00	3,00	0,00	0,00	2,00	2,00	0,33	2,00	0,00	3,00	0,00	0,00	0,77		
15	3,00	1,00	1,00	1,00	3,00	2,00	0,11	1,00	90,00	1,00	75,00	0,68	0,33		
16	5,00	3,00	1,00	0,00	4,00	1,00	0,00	1,00	20,00	4,00	0,00	0,00	1,15		
17	4,00	2,00	1,00	1,00	2,00	2,00	0,53	1,00	65,00	2,00	0,00	0,00	0,54		
18	9,00	2,00	1,00	0,00	2,00	2,00	0,50	1,00	25,00	1,00	75,00	0,19	0,47		
19	7,00	2,00	1,00	1,00	4,00	2,00	0,33	1,00	20,00	3,00	50,00	0,10	0,69		
20	5,00	2,00	1,00	0,00	3,00	2,00	0,22	1,00	65,00	1,00	25,00	0,16	0,75		
21	35,00	2,00	0,00	1,00	4,00	2,00	0,33	4,00	50,00	3,00	0,00	0,00	0,77		
22	6,00	2,00	0,00	0,00	1,00	2,00	0,49	1,00	40,00	1,00	25,00	0,10	0,52		
23	24,00	2,00	0,00	0,00	4,00	2,00	0,58	3,00	75,00	1,00	100,00	0,75	0,12		
24	23,00	2,00	1,00	1,00	4,00	2,00	0,29	3,00	90,00	4,00	0,00	0,00	0,82		
25	4,00	1,00	0,00	0,00	4,00	2,00	0,20	1,00	100,00	3,00	0,00	0,00	0,92		
26	2,00	2,00	1,00	0,00	2,00	2,00	0,33	1,00	80,00	1,00	75,00	0,60	0,31		
27	15,00	2,00	1,00	0,00	2,00	2,00	0,48	2,00	70,00	2,00	50,00	0,35	0,39		
28	23,00	3,00	1,00	0,00	2,00	2,00	0,33	3,00	0,00	1,00	75,00	0,00	0,77		
29	5,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	0,33	1,00	5,00	4,00	0,00	0,00	0,77		
30	17,00	2,00	0,00	0,00	4,00	2,00	0,33	2,00	20,00	2,00	25,00	0,05	0,73		
31	8,00	2,00	0,00	0,00	2,00	2,00	0,60	1,00	10,00	2,00	25,00	0,02	0,45		
32	17,00	3,00	1,00	1,00	2,00	3,00	1,00	2,00	10,00	1,00	25,00	0,02	0,00		
33	8,00	2,00	1,00	0,00	2,00	2,00	0,50	1,00	0,00	1,00	0,00	0,00	0,58		

5.6. SPSS DEĞİŞKEN EKRAN GÖRÜNTÜSÜ

SPSS Data Editor										
File Edit View Data Transform Analyze Graphs Utilities Window Help										
	Name	Type	Width	Decimals	Label	Values	Missing	Columns	Align	Measure
1	FaaliyetSuresi	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Scale
2	IsletmeBuy...	Numeric	8	2		{1,00, Mikro...	None	8	Right	Ordinal
3	DahaOnceK...	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Nominal
4	HibeVeyaKr...	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Nominal
5	DestekOlm...	Numeric	8	2		{1,00, Ozka...	None	8	Right	Nominal
6	ProjeDarak...	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Ordinal
7	ProjeDarak...	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Scale
8	FaaliyetSur...	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Nominal
9	YerelSatisO...	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Scale
10	Sektor	Numeric	8	2		{1,00, Gida...	None	8	Right	Nominal
11	YerelRekab...	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Scale
12	Deplasman	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Scale
13	Katkisallik	Numeric	8	2		None	None	8	Right	Scale

6. KAYNAKÇA

- Ayanoğlu, K. M. (1996). *Kamu Yatırım Projelerinin Planlanması ve Analizi*, DPT,.
- Bank, W. (2010, 09 17).
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTDEVIMPEVAINI/0,,menuPK:39982813998281~pagePK:64168427~piPK:64168435~theSitePK:3998212,00.html>. adresinden alınmıştır
- Canada, T. B. (2010). *Program Evaluation Methods: Measurement and Attribution of Program Results, Review Practices and Studies, Government Review and Quality Services, Deputy Comptroller General Branch, Third Edition*.
- Commission, E. (1997). *Counting the Jobs. How to Evaluate the Employment Effects of Structural Fund Interventions, Series: Evaluation and Documents, No.1, January 1997*.
- Commission, E. (2006). *The New Programming Period 2007-2013. Commission Methodological Paper Giving Guidelines on the Calculation of Public or Equivalent Structural Spending for the Purposes of Additionality Working Document No. 3 December 2006b*.
- Commission, E. (2007, 3). *Measuring . Structural Funds Employment Effects (2007a) Working Document No.6*.
- Commission, E. (2007). *The New Programming Period . 2007-2013 Indicative Guidelines on Evaluation Methods: Evaluation During the Programming Period (2007b) Working Document No.5*.
- Davenport, S. C. (1998). *Research Collaboration and Behavioural Additionality: A New Zealand Case Study. Technology Analysis & Strategic Management, Vol.10, No.1, 55-67*.
- DPT. (2009). *2010-2012 Dönemi . Yatırım Programı Hazırlama Rehberi, Eylül*.
- DPT. (2009). *Kalkınma Ajansları Destek Yönetimi Kılavuzu*.
- Ersayın, Z. (2012). *Kamu Müdahalelerinde Katkısalılığın Değerlendirilmesi*.
- EU. (2009). *Report on Ex Ante Verification of Additionality in the Regions Eligible Under the Convergence Objective for the Period 2007–2013, Communication from the Commission, Brussels, March , (2009b)*.
- European Commission, E. (. (2010, 08 14).
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/index_en.htm.

- European Commission, E. (2010, 08 14).
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/evalsed/index_en.htm.
- Falk. (2007). Effect. *Measuring the Effects of Public Support Schemes on Firms' Innovation Activities, Survey Evidence from Austria*, 665-679'dan BACH, L., M.
- Falk. (2007). Measuring the Effects of Public Support Schemes on Firms' Innovation Activities, Survey Evidence from Austria. *Research Policy*, Vol. 36, 665-679.
- Falk, R. (2004). Behavioural Additionality Effects of R&D Subsidies: Empirical Evidence from Austria. *Austrian Institute of Economic Research*.
- FKA. (2010). *2010 Yılı Ekonomik Gelişme Mali Destek Programı Başvuru Rehberi*.
- Gazete, R. (2006, 02 08). 5449 Sayılı Kanun. *Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun* 26074 sayılı T.C. Resmi Gazete.
- Gazete, R. (2008, 11 08). 27048 Sayılı. *Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği* T.C. Resmi Gazete.
- Georghiou. (2007). What Lies Beneath: Avoiding the Risk of Under-Evaluation. *Science and Public Policy*, Vol.34, No.10, 743-752.
- Georghiou, L. (1999). Socio-economic Effects of Collaborative R&D-European Experiences. *Journal of Technology Transfer*, Vol.24, No.1.
- Georghiou, L. (2002). "The Impact and Additionality of Innovation Policy", Six Countries Programme on Innovation Spring Conference, University of Manchester, United Kingdom 28 February-1 March.
- Group, I. E. (2008). *Independent Evaluation of IFC's Development Results*, International Finance Corporation, World Bank Group, Washington, D.C., .
- Hart, M. (2007). *Evaluating EU Regional Policy*, Policy Studies, Vol.28, No.4 .
- Hegarty, D. (2009). *Management and Monitoring of EU Funded Operational Programmes*.
- Heijs, J. (2003). "Freerider Behaviour and the Public Finance of R&D Activities in Enterprises: The Case of the Spanish Low Interest Credits for R&D". *Research Policy*, Vol.32, 445-461.
- Industr. (tarih yok).
- Industry, U. D. (2006, 2). Economics. *Evaluating the Impact of England's Regional Development Agencies Occasional Paper No.2*.
- Industry, U. D. (2006). *Economics: Evaluating the Impact of England's Regional Development Agencies*.

- Industry, U. D. (2006, 2). *Economics: Evaluating the Impact of England's Regional Development Agencies*,. *Occasional Paper No.2*.
- Industry, U. D. (2006). *Economics: Evaluating the Impact of England's Regional Development Agencies*, *Occasional Paper No.2, February*.
- Kalkınma Bakanlığı, B. G. (2010, 08 19).
<http://www.kalkinma.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/ajans.html>, (çevrimiçi). adresinden alınmıştır
- Knockaert, M. A. (2009). *When Do Firm-Technology Intermediary Interactions Result in Cognitive Capacity Additionality?*, *Working Paper, Universiteit Gent*.
- Kusek, J. Z. (2004). *Ten Steps to a Results-Based Monitoring and Evaluation*,. The World Bank, Washington D.C.
- Leeuw, F. J. (2009). *Impact Evaluations and Development*, *NONIE*, .
- Lenihan, H. (1999). "An Evaluation of A Regional Development Agency's Grants in Terms of Deadweight and Displacement. *Environment and Planning C: Government and Policy*, Vol.17, 303-318.
- Lenihan, H. M. (2004). "The Use of Counterfactual Scenarios as a Means to Assess Policy Deadweight: an Irish Case Study", "Measuring the Effectiveness of . *Environment and Planning C: Government and Policy*, Vol.22, 817-839.
- Lenihan, H. M. (August 2003). Evaluating the Net Additionality of Industrial Development Assistance in Ireland. *European Regional Science Association Conference*. Finland.
- Lipsey, R. C. (2003). *Economics, The Addison Wesley, Longman, Eleventh Edition*,.
- Luukkonen, T. d. (2000). "Additionality of EU Framework Programmes", "What Difference Does It Make? Additionality in the Public Support of R&D in Large Firms", *Interna. Research Policy*, Vol. 29, 711-724.
- Luukkonen, T. K. (2000). "Additionality of EU Framework Programmes", 1993, UK Government Practice in Science and Technology Evaluation, Appendix Prepared for Publication in the German Meta Evaluation Report, ISI, Mimeo. *Research Policy*, Vol.29, 711-724.
- Munday, M. G. (2009). *Comparing Gross and Net Employment Outcomes from Structural Fund Programmes: Issues from the Mid-Term Evaluations of the Objective 1 Programme in West Wales and the Valleys*, *Evaluation*, , Vol.15,. Sage Publications.
- OECD. (2006). *Government R&D Funding and Company Behaviour, Measuring Behavioural Additionality* .
- OECD, D. (2002). *Glossary of Key Terms in Evaluation and Results Based Management*.

- OffPAT. (2005). The Additionality of Project Benefits, Project Advice Note , 8/05.
- Partnership, U. E. (2008). *Additionality Guide, A Standard Approach to Assessing the Additional Impact of Interventions, Third Edition, October.*
- Polt, W. G. (2005). “Additionality: Trying to Capture Additionality in Framework Programme 5- Main Findings”. *Science and Public Policy*, Vol.32, No.5, 367-373.
- Sarı, V. İ. (2009). *Proje Döngüsü Yönetiminde Etkililik Değerlendirmesi, (Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Uzmanlık Tezi).*
- Taymaz, E. (2006). *An Assessment of the Industrial Technology Project, Final Report, (çevrimiçi)*, . <http://www.ttg.gov.tr/tr/yenilesim-ve-girisimcilik>. adresinden alınmıştır
- Tokla, A. M. (2008). “Evaluation of Investment Subsidies: When is Deadweight Zero?”. *International Review of Applied Economics*, Vol.22, No.5, 585-600.
- TÜBİTAK. (2010, 11 02). “*Gelişmelere İlişkin Değerlendirmeler*”. Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu 21. Toplantısı, 22.06.2010, (çevrimiçi), http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/btyk/21/BTYK21_Gelismeler_Iliskin_Degerlendirmeler.pdf. adresinden alınmıştır
- TÜBİTAK. (2010, 10 24). *Proje Sonuç Raporu*. Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme programı www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/.../AGY350-02.doc. adresinden alınmıştır
- TÜBİTAK. (2011, 04 20). *internet*. <http://www.tubitak.gov.tr/sid/357/index.htm>. adresinden alınmıştır
- TÜİK. (2010, 11 25). *Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2008, (çevrimiçi)*. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=30&ust_id=9. adresinden alınmıştır
- UNDP. (2002). *Handbook on Monitoring and Evaluation for Results.*
- Union, E. (2010). *Europa, Glossary* . http://europa.eu/scadplus/structural_cohesion_fund_en.htm (çevrimiçi). adresinden alınmıştır
- ÜNSAL, E. (2004). *Mikro İktisat, 5. Baskı*, .
- Yılmaz, C. H. (2002). *Türkiye’de Proje Planlama ve Proje Döngüsü Yönetimi, Planlama Dergisi Özel Sayı DPT’nin Kuruluşunun 42. Yılı.*